

Νομικός **ΠΑΛΜΟΣ**

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟ ΦΟΙΤΗΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΜΕΝΟΥΜΕ
ΑΣΦΑΛΕΙΣ

WHO is WHO?

ΤΟ WHO IS WHO ΤΟΥ ΝΟΜΙΚΟΥ ΠΑΛΜΟΥ

Ο Νομικός Παλμός είναι ένα βαθιά πολιτικό με την ευρεία έννοια του όρου, αλλά κομματικά ανεξάρτητο, φοιτητικό περιοδικό που δραστηριοποιείται από το 2009, συγκροτούμενο από πολιτικά ετερόκλητους φοιτητές. Το Νοέμβριο του 2012 ο Νομικός Παλμός αναγνωρίστηκε και επισήμως από την Πρυτανεία του Πανεπιστημίου Αθηνών. Τα θέματα τα οποία φιλοξενεί δεν είναι μόνο νομικά, αλλά αφορούν σε κάθε τομέα του επιστητού. Στόχος μας, πρωτίστως, είναι να συμβάλουμε στη διαμόρφωση ενός δημοκρατικότερου Πανεπιστημίου μέσω της προώθησης όλων των απόψεων, στις οποίες δίνουμε βήμα, αλλά και να αναδεικνύουμε διάφορες παθογένειες, ώστε να καταστούν γνωστές και να εξαλειφθούν. Η δράση μας, όμως, δεν περιορίζεται μόνο σε αυτό το «δημοσιογραφικό» επίπεδο, αλλά παράλληλα πλαισιώνουμε το έργο μας με ημερίδες και εκδηλώσεις, όπως αυτή την οποία διοργανώσαμε διαδικτυακά στις 15 Απριλίου 2020 με θέμα: «Ατομικά Δικαιώματα και Πανδημία».

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΞΙΑ:
ΝΙΚΟΣ ΜΑΛΑΜΑΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ:
ΝΙΚΟΣ ΜΑΛΑΜΑΣ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ:
www.behance.net/geomitilneos

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:

Ιωάννα Βάρρα
Κωνσταντίνος Βιέννας
Μιρέλα Διαλετή
Ιωάννα Ζαχαράκη
Κωνσταντίνα Καλούτσα
Δήμητρα Καπρούλια
Αντώνης Μικελόγγνας
Μαρία Μποςμπόνη
Ευαγγελία Παπαδοπούλου
Κωνσταντίνος Πρεμέτης

Ο Νομικός Παλμός είσαι εσύ!

Αν θέλεις να γίνεις μέλος της ομάδας μας, στείλε μας μήνυμα στο email : nomikospalmos2014@gmail.com

Περισσότερα άρθρα στο site μας: www.nomikospalmos.wordpress.com

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τα πλαστά πτυχία από τη σκοπιά του Ποινικού και του Συνταξιοδοτικού Δίκαιου.	3
Το τεκμήριο αθωότητας ενώπιον των Πολιτικών Δικαστηρίων.	4
Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου και ασκήσεις Δημοκρατίας...	5
Η εφαρμογή του Μουσουλμανικού Δικαίου στην Ελλάδα.	6
Η παντοδυναμία του κορωνοϊού...	8
Σκέψεις για την επίδραση της πανδημίας στις συμβατικές σχέσεις.	9
Σκέψεις για την αποτελεσματικότητα της προσωρινής έννομης προστασίας.	10
Η νέα Πρόεδρος της Δημοκρατίας, όπως εγώ την γνώρισα...	12
Άλογες φωνές ενός λαού εγωιστή...	14
Ο θάνατος του Λεβιάθαν... Μέρος Α΄: Το τέλος του Κράτους!	16
Είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση επαρκής απέναντι στον κορωνοϊό;	18
Ξεδιπλώνοντας το μίτο του προσφυγικού-μεταναστευτικού...	19
Roboworld: The beginning of an era...	20
Υποθεση Harvey Weinstein: Η αρχή του τέλους...	21
Δημόσιο Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο: The new entry στη Νομική Σχολή Αθηνών!	22

ΝΟΜΙΚΑ ΝΕΑ

Τα πλαστά πτυχία από τη σκοπιά του Ποινικού και του Συνταξιοδοτικού Δίκαιου.

Της Ιωάννας Ζαχαράκη – Επιμέλεια: Νίκος Μάλαμας

Κατά καιρούς τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης αναδεικνύουν υποθέσεις οι οποίες αφορούν στη χρήση πλαστού πτυχίου από πολίτη, με σκοπό να πετύχει την πρόσληψή του στο Δημόσιο, όπως είχε γίνει πρόσφατα και με μια καθαρίστρια από το Βόλο. Ειδικότερα, σύμφωνα με την αναιρεθείσα απόφαση 295/2018 του Εφετείου Λάρισας, η προαναφερόμενη «προσκόμισε ως δικαιολογητικό για το διορισμό της, ύστερα από το ΔΥ/γ/οικ. 1286/11-01-1995 έγγραφο που αφορούσε προκήρυξη πλήρωσης θέσεων τακτικού προσωπικού κλάδου ΥΕ σε Κρατικούς Παιδικούς Σταθμούς και Κρατικούς Βρεφονηπιακούς Σταθμούς αρμοδιότητας τότε του Υπουργού-γείου Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, πιστοποιητικό του 56ου Δημοτικού Σχολείου ..... (τίτλο σπουδών), όπου εμφάνιζε ότι δήθεν ήταν απόφοιτος της ΣΤ΄ τάξης Δημοτικού Σχολείου», ενώ κανονικά ήταν απόφοιτος της Ε΄ Τάξης Δημοτικού Σχολείου. Βάσει της ομολογίας της, «ενεργώντας με πρόθεση, νόθευσε το με αριθμό ...../02-03-1995 πιστοποιητικό (εξωσχολικής χρήσης) του 56ου Δημοτικού Σχολείου ..... διαγράφοντας από αυτό το στοιχείο φοίτησης «Ε΄ τάξη» και αναγράφοντας επ΄ αυτού στη θέση του το στοιχείο «ΣΤ΄ τάξη» με σκοπό να παραπλανήσει με τη χρήση του τρίτους, ότι αυτή κατά το σχολικό έτος 1977- 1978 έχει φοιτήσει μέχρι και την ΣΤ΄ Τάξη του 56ου Δημοτικού Σχολείου ..... και ότι συνεπώς διέθετε τα τυπικά προσόντα του απόφοιτου δημοτικού, προκειμένου να συμμετάσχει σε διαγωνισμό πρόσληψης τακτικού προσωπικού σε θέση κλάδου ΥΕ βοηθητικών προσωπικών (καθαρίστρια) στον Κρατικό Παιδικό Σταθμό (...)). Με την πράξη της αυτή τέλεσε το έγκλημα της πλαστογραφίας με χρήση του νοθευμένου εγγράφου (άρθρο 216 Π.Κ.). Μάλιστα, με τις αλλαγές του νέου Ποινικού Κώδικα, η χρήση του πλαστού εγγράφου δεν αποτελεί πλέον «επιβαρυντική περίπτωση» αλλά αυτοτελή πράξη, η οποία συρρέει φαινομενικά, όταν ακολουθεί την ενέργεια της κατάρτισης πλαστού ή νόθευσης εγγράφου, και απορροφάται από αυτήν.

Τελικά, η καθαρίστρια κατάφερε την πρόσληψή της και άρχισε να εργάζεται παράνομα σε κενή οργανική θέση βοηθητικού προσωπικού, αρχικά σε κρατικό παιδικό σταθμό και έπειτα σε ένα άλλο νομικό πρόσωπο Δήμου, με αποτέλεσμα να υφίσταται και περίπτωση απάτης περί την πρόσληψη (και μάλιστα με τις επιβαρυντικές διατάξεις του Νόμου 1608/1950, ο οποίος ίσχυε τότε ακόμα). Το έγκλημα της απάτης είναι υπαλλακτικώς μικτό, δεδομένου ότι μπορεί να τελεστεί είτε με την παράσταση ψευδών γεγονότων ως αληθών, είτε με την αθέμιτη απόκρυψη αληθών γεγονότων, είτε με την αθέμιτη παρασιώπηση αληθών γεγονότων (άρθρο 386 Π.Κ.). Ο τρίτος τρόπος τέλεσης του εγκλήματος, δηλαδή, η αθέμιτη παρασιώπηση, παρ' ότι η συμπεριφορά περιγράφεται ευθέως στο νόμο ως παράλειψη, στοιχειοθετεί μη γνήσιο έγκλημα παράλειψης, διότι υφίσταται μόνο όταν η παρασιώπηση είναι αθέμιτη. Είναι δε αθέμιτη μόνο όταν υπάρχει ιδιαίτερη νομική υποχρέωση του δράστη είτε να αποτρέψει τη γένεση ή εδραίωση της πλάνης στο πρόσωπο του διαθέτοντος είτε να άρει την ήδη υφιστάμενη πλάνη αυτού και συνακόλουθα την περιουσιακή διάθεση.

Το Εφετείο Λάρισας έκρινε ως προς την πλαστογραφία ότι έχει παραγραφεί λόγω της παρόδου εικοσαετίας (άρθρο 111 Π.Κ.). Ωστόσο, αναφορικά με το χρόνο τέλεσης του εγκλήματος της απάτης, δηλαδή, αν η απόπειρα τελέσθηκε άπαξ με την υποβολή των πλαστών πιστοποιητικών, οπότε ως χρόνος τέλεσης θεωρείται αυτός και το έγκλημα είναι στιγμιαίο, ή αν πρόκειται για απόπειρα κατ' εξακολούθηση τελούμενη δια παρασιώπησης κάθε φορά με τη μνιαία καταβολή του μισθού, εφόσον η εργαζόμενη είχε την ιδιαίτερη νομική υποχρέωση, λόγω της προηγούμενης επικίνδυνης ενέργειας της προσκόμησης πλαστού πιστοποιητικού, να ενημερώσει το Δημόσιο σχετικά με την πλαστότητα και την έλλειψη τυπικού προσόντος, το Εφετείο Λάρισας τάχθηκε υπέρ της δεύτερης άποψης.

Για τον προβληματισμό αυτό, η απόφαση 3/2019 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, με την οποία αναιρέθηκε η απόφαση 295/2018 του Εφετείου Λάρισας, απάντησε ότι η καθαρίστρια τέλεσε απόπειρα με παράσταση ψευδών γεγονότων, δηλαδή, με την προσκόμιση του πλαστού πιστοποιητικού και όχι με παρασιώπηση. Εφόσον η θετική ενέργεια είναι αιτιώδης για την πρόκληση της πλάνης, η παράλειψη της άρσης της είναι επικουρική. Τελικά κρίθηκε πάντως ότι δε στοιχειοθετείται απόπειρα, καθώς δεν επέρχεται βλάβη του Δημοσίου, αφού η ζημία του Δημοσίου από την καταβολή των αποδοχών ισοσταθμίζεται από την παροχή της εργασίας, εκτός, βέβαια, αν το Δημόσιο απέβλεπε στις ιδιαίτερες ικανότητες, γνώσεις και προσόντα του προσλαμβανόμενου και το πλαστό πτυχίο παραπέμπει σε κάποια

ιδιαίτερη γνώση ή δεξιοτέχνη και η παροχή της εργασίας απαιτεί κάποια ιδιαίτερη γνώση ή δεξιοτέχνη, γεγονός το οποίο δε συμβαίνει εν προκειμένω.

Ζητήματα περί πλαστότητας πτυχίων έχουν απασχολήσει και τη νομολογία Διοικητικών Δικαστηρίων σε υποθέσεις συνταξιοδοτικών ζητημάτων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η απόφαση 1176/2018 του II Τμήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, η οποία σχετίζεται με το συνταξιοδοτικό δικαίωμα υπαλλήλου του οποίου ο διορισμός ανακλήθηκε λόγω πλαστού πτυχίου. Το άρθρο 20 παρ. 2 του Υπαλληλικού Κώδικα ορίζει: «Η πράξη διορισμού, που έγινε κατά παράβαση νόμου, ανακαλείται εντός διετίας από τη δημοσίευσή της. Μετά την παρέλευση της προθεσμίας αυτής η πράξη διορισμού ανακαλείται, εάν αυτός που διορίστηκε προκάλεσε δολίως ή υποβόησε την παρανομία ή εάν ο διορισμός του έγινε κατά παράβαση των άρθρων 4 και 8 του παρόντος Κώδικα». Το χρονικό απειρίριστο της ανάκλησης βρίσκει έρεισμα στο ότι ο παρανόμως προσληφθείς δεν έχει τη θεμιτή κατά το δίκαιο προσδοκία για τη συνέχιση της παράνομης κατάστασης την οποία προκάλεσε ο ίδιος. Άλλωστε, το Συμβούλιο της Επικρατείας έχει κρίνει σε διάφορες αποφάσεις του ότι η ανάκληση μπορεί να πραγματοποιηθεί και αφού έχει λυθεί η υπαλληλική σχέση. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση ανάκλησης, μετά την πάροδο διετίας από τον παράνομο διορισμό λόγω υπαίτιας σύμπτωσης του υπαλλήλου, πρέπει να εφαρμόζονται τόσο η προηγούμενη ακρόαση του όσο και η αιτιολόγηση της υπαίτιας συμπεριφοράς ως διαδικαστικές ασφαλιστικές δικλίδες. Το στοιχείο της δολίας συμμετοχής του διορισθέντος στη δημιουργία της παράνομης κατάστασης δε συνιστά την αιτία επιβολής του μέτρου, αλλά αποτελεί το δικαιολογητικό λόγο της ανάκλησης του διορισμού μετά την πάροδο της διετίας. Η παρέλευση μακρού χρόνου από το διορισμό, σε συνδυασμό με λοιπές συνθήκες υπηρεσιακής και προσωπικής ζωής του υπαλλήλου, καθιστά την άμεση απομάκρυνση του υπαλλήλου και την άμεση απόλεια της δημοσιοϋπαλληλικής ιδιότητας αντίθετη στην αρχή της αναλογικότητας.

Η ανάκληση του διορισμού ανατρέπει αναδρομικά τη δημοσιοϋπαλληλική σχέση, δηλαδή, την ειδική λειτουργική σχέση μεταξύ του δημοσίου υπαλλήλου και του κράτους. Η ανάκληση της παράνομης πράξης του διορισμού αποβλέπει στην εύρυθμη λειτουργία της υπηρεσίας και στην αποκατάσταση της νομιμότητας και των αρχών της αξιοκρατίας και της ισότητας, δεν έχει κυρωτικό χαρακτήρα ούτε ισοδυναμεί με την πειθαρχική ποινή της οριστικής παύσης. Στο πλαίσιο της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας, η μη αναγνώριση ως συντάξιμης της διανυθείσας πριν την ανάκληση του διορισμού υπηρεσίας συνιστά μέτρο κατ' αρχήν και κατάλληλο και αναγκαίο για την αποκατάσταση της νομιμότητας και των αρχών της αξιοκρατίας και της ισότητας στην πρόσβαση στις δημόσιες σχέσεις. Ωστόσο, ενόψει των συγκεκριμένων περιστάσεων, αντιβαίνει στην αρχή της αναλογικότητας εν στενή έννοια και στην τήρηση μιας δίκαιης ισορροπίας ανάμεσα στο σκοπό της ανάκλησης του διορισμού του και στην προστασία των θεμελιωδών του δικαιωμάτων. Στην περίπτωση αυτή, η μη αναγνώριση του χρόνου της de facto απασχόλησης του προσώπου αυτού για τη θεμελίωση δικαιώματος σύνταξης υπερακοντίζει τον αποκαταστατικό σκοπό του μέτρου, γιατί θίγει τον πυρήνα των συνταγματικών αρχών της αξίας του ανθρώπου και του κοινωνικού κράτους δικαίου, οι οποίες επιβάλλουν την αναγνώριση μιας βασικής μοιβής για την παρασχεθείσα εργασία και κατ' επέκταση μιας ανάλογης προς αυτή συνταξιοδοτικής παροχής. Κατόπιν όλων αυτών, το Ελεγκτικό Συνέδριο έκρινε ότι ο σεβασμός προς την αρχή της αναλογικότητας και προς τις άλλες συνταγματικές αρχές και δικαιώματα, όπως το άρθρο 17 του Συντάγματος, επιβάλλουν την αναγνώριση ως συντάξιμης της 17χρονης υπηρεσίας της καθαρίστριας ως όρου για τη θεμελίωση δικαιώματος σε σύνταξη.

Η μελέτη των δύο προαναφερόμενων αποφάσεων αντικατοπτρίζει το μέλημα του εφαρμοστή του δικαίου να τηρεί μια δίκαιη ισορροπία ορθοτομώντας στις εκάστοτε κρίσιμες υποθέσεις με το συνδυασμό του εφαρμοστέου κανόνα δικαίου και των αρχών οι οποίες διαπνέουν την έννομη τάξη με ηθικές απόψεις, κοινωνικές ανάγκες και κανόνες της λογικής, με απώτερο σκοπό την απονομή ουσιαστικής δικαιοσύνης. Η ad hoc αξιολογική στάθμιση και εκτίμηση από το δικαστή όλων των περιστατικών της υπόθεσης αναδεικνύει τη συνύπαρξη του νομικού-αξιολογικού κριτηρίου με το πραγματολογικό και το σεβασμό προς την αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της αναλογικότητας.

Τα άρθρα απηχούν τις προσωπικές απόψεις των συντακτών τους και δεν υποθετούνται απαραίτητα από το σύνολο της συντακτικής ομάδας.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ

Ατομικά Δικαιώματα & Πανδημία

ΟΜΙΛΗΤΕΣ:

● Γεώργιος Ανδρουτσόπουλος: Επίκουρος Καθηγητής Εκκλησιαστικού Δικαίου Νομικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α.

● Σπυρίδων Βλαχόπουλος: Καθηγητής Δημοσίου Δικαίου Νομικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α.

□ Μ. Τετάρτη, 15 Απριλίου 2020

🕒 17:00

Το τεκμήριο αθωότητας ενώπιον των Πολιτικών Δικαστηρίων.

Του Αντώνη Μιχελόγωνα

Η δισαστέρωση της δικαιοδοσίας ποινικών και πολιτικών Δικαστηρίων αποτελεί ένα συχνότατο φαινόμενο της απονομής Δικαιοσύνης στην Ελλάδα. Είναι αποτέλεσμα αφενός της φύσης του Ποινικού και του Αστικού Δικαίου εν ευρεία εννοία (Αστικού, Εργατικού και Εμπορικού Δικαίου), αφετέρου των ρυθμίσεων Ποινικής και Πολιτικής Δικονομίας, οι οποίες συχνά εμπλέκουν τις δύο διαδικασίες.

Ως προς τη φύση των δύο κλάδων, είναι σύνθησε σε πολλές περιπτώσεις μια σειρά πραγματικών γεγονότων να προκαλέσουν την εφαρμογή διατάξεων τόσο του Ποινικού όσο και του Αστικού Δικαίου. Είναι, δηλαδή, δυνατό η ίδια συμπεριφορά ενός προσώπου να εγείρει τόσο αξιώσεις επιβολής ποινής από την Πολιτεία όσο και αξιώσεις αστικού χαρακτήρα.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση μιας ιατρικής αμέλειας, η οποία δύναται υπό προϋποθέσεις να θεμελιώσει τόσο αξίωση επιβολής ποινής για ανθρωποκτονία ή σωματική βλάβη εξ αμελείας όσο και αξίωση αποζημίωσης του θύματος ή των συγγενών του (για ηθική βλάβη ως αποτέλεσμα βλάβης της υγείας ή για ψυχική οδύνη ως αποτέλεσμα θανάτου, με τη μορφή θετικής ή αποθετικής ζημίας).

Άλλωστε, η ίδια η φύση της αδιοπρακτικής ευθύνης βάσει των άρθρων 914 επ. του Αστικού Κώδικα είναι εγγύτατη με τη φύση του Ποινικού Δικαίου. Η εγγύτητα αυτή φαίνεται κυρίως στις ουσιαστικές προϋποθέσεις της αδιοπρακτικής ευθύνης, ήτοι, στην παρανομία και στην υπαιτιότητα, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό βρίσκονται σε αντιστοιχία με το άδικο και τον καταλογισμό του Ποινικού Κώδικα. Η ύπαρξη αδιοπρακτικής ευθύνης συνιστά μια μορφή τιμωρίας η οποία στοχεύει στην άμεση ικανοποίηση του θύματος, ενώ η ύπαρξη ποινικής ευθύνης μια μορφή τιμωρίας αποσκοπούσα στην έμμεση ικανοποίηση του θύματος και στην εμπέδωση του αισθήματος δικαίου.

Η ποινική ευθύνη, όμως, ενδέχεται να συνυπάρχει και με την ενδοσυμβατική ευθύνη του Αστικού Δικαίου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση μη καταβολής 13ου και 14ου μισθού από εργοδότη σε εργαζόμενο, συμπεριφορά η οποία δύναται να θεμελιώσει τόσο αστική αξίωση από την πλευρά του εργαζομένου για την καταβολή των οφειλομένων, όσο και ποινική διαδικασία κατά του εργοδότη για παράβαση των σχετικών διατάξεων.

Περαιτέρω, η στενή σχέση των δύο αυτών κλάδων Δικαίου προκύπτει και από συγκεκριμένες ρυθμίσεις της Πολιτικής και Ποινικής Δικονομίας. Κατ' αρχάς, τα πολιτικά και ποινικά δικαστήρια ταυτίζονται. Κάθε Πρωτοδικείο είναι και Πλημμελειοδικείο, κάθε Πολιτικό Εφετείο είναι και Ποινικό Εφετείο και ο Άρειος Πάγος είναι το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο και για τις δύο δικαιοδοσίες. Επίσης, ο θεσμός της πολιτικής αγωγής του προηγούμενου Ποινικού Κώδικα, ο οποίος πλέον αντικαταστάθηκε από την υποστήριξη της κατηγορίας, παρέπεμπε ευθέως στην ύπαρξη αστικής αξίωσης αποζημίωσης ως προϋπόθεση για τη συμμετοχή στην ποινική δίκη. Τέλος, η δυνατότητα, την οποία παρέχουν και οι δύο Δικονομίες, για αναβολή είτε στη συζήτηση μιας υπόθεσης είτε στη λήψη της απόφασης εν αναμονή έκδοσης απόφασης από την έτερη δικαιοδοσία αποτελεί στοιχεία ενδεικτικά μιας αλληλεξάρτησης.

Η στενή αυτή σχέση ποινικής και αστικής δικαιοδοσίας είχε από παλιά γεννήσει το ερώτημα για τη σχέση ανάμεσα στις αποφάσεις, οι οποίες εκδίδονται από τα αντίστοιχα δικαστήρια, και τον τρόπο, με τον οποίο επηρεάζουν την έτερη δικαιοδοσία. Το ζήτημα τέθηκε κυρίως σε σχέση με τις αθωωτικές αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων και τον τρόπο με τον οποίο επιδρούν στις συναφείς πολιτικές δίκες. Η αθώωση του κατηγορουμένου συνεπάγεται την έλλειψη παρανομίας ή υπαιτιότητας του εναγομένου στην πολιτική δίκη και συνεπώς την απόρριψη της αγωγής ή η αρχή του χωρισμού των δικαιοδοσιών συνεπάγεται τη μη δέσμευση του δικαστή από την κρίση δικαστή άλλης δικαιοδοσίας.

Η νομολογία του Αρείου Πάγου αντιμετώπισε πολλακίως το ζήτημα αυτό με την έκδοση αντίθετων αποφάσεων, οι οποίες υποστηρίζαν είτε τη μία είτε την άλλη οπτική. Σε αρκετές περιπτώσεις είχε γίνει αποδεκτό ότι η έκδοση από τα πολιτικά δικαστήρια επί της ουσίας απόφασης η οποία ερχόταν σε αντίθεση με τις αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων ως προς την ευθύνη του εναγομένου-κατηγορουμένου ήταν λόγος αναίρεσης. Ωστόσο, δεν είχε παραχθεί ένα θεμελιωμένο νομικό σκεπτικό ώστε να στοιχειοθετηθεί αδυναμία του πολιτικού δικαστή να κρίνει διαφορετικά. Φυσικά υπήρχαν και πολλές αποφάσεις αντίθετες, οι οποίες αρνούταν οιαδήποτε δέσμευση, ουσιαστική ή δικονομική, του πολιτικού δικαστή από αποφάσεις ποινικών δικαστηρίων.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρήθηκε η έκδοση σειράς αποφάσεων του Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου με το εξής νομικό σκεπτικό. Συγκεκριμένα, στην απόφαση 1652/2013 του Αρείου Πάγου έγινε δεκτό ότι: «(...) κατά το άρθρ. 662 της ΕΣΔΑ, κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για αδίκημα τεκμαίρεται ότι είναι αθώο μέχρι

νομίμως να αποδειχθεί η ενοχή του. Ταυτόσημη είναι και η διατύπωση της διάταξης του άρθρ. 14§3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, που ορίζει ότι κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για ποινικό αδίκημα τεκμαίρεται ότι είναι αθώο εωσότου η ενοχή του αποδειχθεί σύμφωνα με το νόμο. Με τις συζητημένες τυπικής ισχύος διατάξεις αυτές δεν καθιερώνεται δεδικασμένο στην πολιτική δίκη από απόφαση ποινικού δικαστηρίου, αλλά κατοχυρώνεται και προστατεύεται το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου. Το τεκμήριο αυτό δεν περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις εκείνες που ο διάδικος έχει την ιδιότητα του κατηγορουμένου στο πλαίσιο μιας ποινικής δίκης, αλλά έχει εφαρμογή και σε κάθε άλλη διαδικασία, στην οποία κρίνονται ζητήματα αστικής, διοικητικής ή πειθαρχικής φύσης που τον αφορούν [ΕΔΔΑ 19.5.2005, Διμαντίδης κατά Ελλάδος (71563/2001)]. Έτσι δικαστικές αποφάσεις, οι οποίες μετά την αθώωση του κατηγορουμένου ερμηνεύουν, για τις ανάγκες της νέας δίκης, την ποινική αθωωτική απόφαση, που στηρίζεται στα ίδια πραγματικά περιστατικά με εκείνα της νέας δίκης, κατά τρόπο που δημιουργεί αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του, παραβιάζουν το τεκμήριο της αθωότητάς του (ΑΠ 1364/2011). Γενικότερα το τεκμήριο αυτό και κατ' επέκταση η αρχή της δίκαιης δίκης παραβιάζονται και δημιουργείται συνεπώς λόγος ανείρεσης από τον αριθμό 1 του άρθρ. 559 ΚΠολΔ, όταν από τη μεταγενέστερη απόφαση προκύπτουν, άμεσα ή έμμεσα, υπόνοιες ή αμφιβολίες, ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του κατηγορουμένου [ΕΔΔΑ 27.9.2007, Σταυρόπουλος κατά Ελλάδος (35522/2004), ΝοΒ 2008.457, ΕΔΔΑ 25.9.2008. Παραπονιάρης κατά Ελλάδος (42132/2006), ΝοΒ 2009.173]».

Βάσει της ανωτέρω απόφασης, ο Άρειος Πάγος δέχθηκε ότι ο πολιτικός δικαστής ο οποίος κρίνει έναν εναγόμενο αμετάκλητα αθωωθέντα από τα ποινικά δικαστήρια μπορεί να μη δεσμεύεται δικονομικά από τους ποινικούς δικαστές, δεσμεύεται, όμως, ουσιαστικά από το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου. Το τεκμήριο αθωότητας κατοχυρώνεται με σειρά διατάξεων υπερνομοθετικής και συζητημένης τυπικής ισχύος, στο Σύνταγμα, στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στο Διεθνές Συμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, και ως εκ τούτου δε δύναται να παραβιάζεται με την εφαρμογή κοινών δικονομικών κανόνων. Το τεκμήριο αθωότητας, σύμφωνα με το ως άνω σκεπτικό, δεν περιορίζεται στις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες ο διάδικος έχει την ιδιότητα του κατηγορουμένου στο πλαίσιο μιας ποινικής δίκης, αλλά έχει εφαρμογή και ενώπιον οποιουδήποτε άλλου δικαστηρίου το οποίο επιλαμβάνεται μεταγενέστερα είτε επί των αστικών αξιώσεων του παθόντος είτε επί θεμάτων διοικητικής ή πειθαρχικής φύσεως, όταν αυτό, για τις ανάγκες της δίκης, ερμηνεύει την ποινική αθωωτική απόφαση, η οποία στηρίζεται στα ίδια πραγματικά περιστατικά με εκείνα τα οποία εισάγονται ενώπιόν του, κατά τρόπο ο οποίος δημιουργεί αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του διαδίκου. Δεν καθιερώνεται δικονομικό δεδικασμένο στην πολιτική δίκη από απόφαση ποινικού δικαστηρίου, αλλά κατοχυρώνεται και προστατεύεται ουσιαστικά το τεκμήριο αθωότητας, το οποίο προσβάλλεται όταν από τη μεταγενέστερη απόφαση προκύπτουν, άμεσα ή έμμεσα, υπόνοιες ή αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του κατηγορουμένου. Πρόκειται για μια άποψη η οποία εκπορεύεται από σχετικές αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ορισμένες εκ των οποίων μάλιστα εκδόθηκαν και κατά της Ελλάδος.

Στην απόφαση 715/2017 του Αρείου Πάγου, το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο πήγε ένα βήμα παραπάνω, καθώς δέχθηκε ότι: «(...) η επιδίκαση αποζημίωσης εις βάρος του πρώην κατηγορουμένου δεν είναι επιτρεπτό στα πλαίσια της ενότητας της έννομης τάξης να δημιουργεί αμφιβολίες όσον αφορά την προηγούμενη αθωώσή του (ΕΔΔΑ, Ο. κατά Νορβηγίας απόφαση της 15-5-2008, §3 51 επ., αριθμ. προσφυγής .../2004)».

Στην πρόσφατη απόφαση 889/2018 του Αρείου Πάγου, η πλειοψηφία του Α2 Πολιτικού Τμήματος, κρίνοντας επί απόφασης επιβολής αποζημίωσης σε βάρος εναγομένου ο οποίος είχε αθωωθεί αμετάκλητα από το ποινικό δικαστήριο απεφάνθη ότι: «Με την κρίση του αυτή το Εφετείο για την κατάφαση της αστικής αδιοπρακτικής ευθύνης του αναίρεσειόντος, δημιουργεί, κατά τη γνώμη που επικράτησε στο Δικαστήριο, αμφιβολίες και υπόνοιες ως προς την αθωώσή του ως κατηγορουμένου με την 197/2014 αμετάκλητη απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αιγίου, την οποία και αποδυναμώνει, κατά τρόπο αντίθετο προς τις διατάξεις των άρθρ. 662 της ΕΣΔΑ και 14§3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΑΠ 715/2017, 1652/2013). Το Εφετείο, συνεπώς, που αναγνώρισε την αστική ευθύνη του αναίρεσειόντος, ενώ έπρεπε να την αποκλείσει και να οδύνηθεί σε αποτέλεσμα συμβατό με την αθωωτική γι' αυτόν ποινική απόφαση, εσφαλμένα ερμήνευσε και εφάρμοσε, κατά την ως άνω γνώμη, τις παραπάνω ουσιαστικές διατάξεις και είναι αντίστοιχα βάσιμος ο από το άρθρο 559 αρ. 1 ΚΠολΔ δεύτερος λόγος της αιτήσεως αναίρεσεως, κατά το πρώτο μέρος του.» Λόγω υιοθέτησης διαφορετικής άποψης επί του ως άνω θέματος από τη μειοψηφία, αποφασίστηκε η παραπομπή της εξέτασης του συγκεκριμένου ζητήματος στην Τακτική Ολομέλεια του Αρείου Πάγου.

Κατά παραπομπή, με την απόφαση 8/2019 της Τακτικής Ολομέλειας του Αρείου Πάγου κρίθηκε ότι πρέπει να γίνει παραπομπή στην Πλήρη Ολομέλεια. Αξίζει να αναφερθεί, ωστόσο, το σκεπτικό της μειοψηφίας, η οποία απεφάνθη ότι: «Παρά τη γραμματική διατύπωση του άρθρου 6 παρ. 2 της κυρωθείσας με το ν. 53/1974 Ευρωπαϊκής Σύμβαςης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), που ορίζει ότι "παν πρόσωπον κατηγορούμενον επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθών μέχρι της νομίμου αποδείξεως της ενοχής του", το πεδίο εφαρμογής του τεκμηρίου αθωότητας δεν περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις εκείνες που ο διάδικος έχει την ιδιότητα του κατηγορουμένου αλλά εκτείνεται εκτός του στενού πλαισίου της ποινικής δίκης και σε μεταγενέστερες της αμετάκλητης αθώωσης του κατηγορουμένου συναφείς μη ποινικές διαδικασίες (αστικές, διοικητικές, πειθαρχικές). Η επεκτατική αυτή εφαρμογή του τεκμηρίου αθωότητας είναι αποτέλεσμα της διασταλτικής ερμηνείας του άρθρου 6 παρ. 2 του ΕΣΔΑ από το ΕΔΔΑ, σύμφωνα με τη νομολογία του οποίου η απόφαση του δικαστηρίου (διοικητικού, πολιτικού) που έπειται τις αθωωτικές αποφάσεις ποινικού δικαστηρίου, δεν επιτρέπεται να θέτει εν αμφιβολώ το αθωωτικό αποτέλεσμα της αμετακλήτως περαιωθείσας οικείας ποινικής διαδικασίας, έτσι και αν η αθώωση εκώρσσε λόγω αμφιβολιών (βλ. για διοικητικές δίκες ΕΔΔΑ 27.9.2007, 35522/04, Σταυρόπουλος κατά Ελλάδας, σκ. 37, ΕΔΔΑ 30.4.2015, Καπετάνιος κλπ κατά Ελλάδας, σκ. 83, 85, 88, κτλ. και για αστικές δίκες ΕΔΔΑ 11-2-2013 Υ. κ. Νορβηγίας ΕΔΔΑ 19-5-2005, απόφαση Τμήματος Ευρείας Σύθεσης του ΕΔΔΑ (Ολομέλεια) της 12-7-2013 Allen κατά Ηνωμένου Βασιλείου κτλ). Υπό αυτό το πρίσμα, της διεύρυνσης του πεδίου εφαρμογής του τεκμηρίου αθωότητας, το άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, αποβλέπει στην προστασία των ατόμων που έχουν απαλλαγεί από τις κατηγορίες

Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου και ασκήσεις Δημοκρατίας...

Του Κωνσταντίνου Βιέννα

Οι Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου αποτέλεσαν παραγκωνισμένο θεσμό στα χρόνια της ομαλότητας, με εξαίρεση ίσως την περίοδο των Ολυμπιακών Αγώνων. Εν τούτοις, επανήλθαν ορμηικά στη νομική πραγματικότητα της χώρας με το ζέσπασμα της οικονομικής κρίσης. Επίσης, στις ημέρες της μάχης ενάντια στον κορωνοϊό η νομοθέτηση μέσω αυτών αποτελεί βασικό κυβερνητικό όπλο για την αντιμετώπιση της κατάστασης.

Ξεκινώντας από τα θεμελιώδη, οι Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου προβλέπονται από το άρθρο 44 παρ. 1 του Συντάγματος, βάσει του οποίου ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί, σε έκτακτες περιπτώσεις εξαιρετικά επείγουσας και απρόβλεπτης ανάγκης, μετά από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου, να εκδίδει πράξεις οι οποίες αποκόπτουν ισχύ τυπικού νόμου και μάλιστα αναδρομικά, εφόσον κυρωθούν από τη Βουλή μετά την έκδοσή τους, στα προβλεπόμενα από τη διάταξη χρονικά όρια. Αλλιώς, εάν, δηλαδή, δεν εγκριθούν, παύουν να ισχύουν στο εξής. Επιπλέον, το ίδιο είδος πράξεων προβλέπεται και στο άρθρο 48 παρ. 5 του Συντάγματος, όταν η χώρα έχει κηρυχθεί σε κατάσταση πολιορκίας.

Ουσιαστικά, λοιπόν, πρόκειται για μια ειδική διαδικασία νομοθέτησης, κατάλληλη για επείγουσες περιστάσεις και συνθήκες. Με Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου δεν μπορεί να ρυθμιστεί θέμα, για το οποίο απαιτείται τυπικός νόμος, όπως η φορολογία (άρθρο 78 παρ. 1 Συντ.). Επιπλέον, δεν πρέπει να εκκρεμεί στη Βουλή συναφές νομοσχέδιο ή πρόταση νόμου. Πάντως, αξίζει να σημειωθεί ότι η θεωρία παρουσιάζει κυμαινόμενες απόψεις ως προς την κανονιστική ύλη μιας Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου.

Κατά τα λοιπά, η κυβέρνηση είναι αρμόδια να αποφασίσει ως προς το εάν και πότε θα την χρησιμοποιήσει, αφού, παρά τη διατύπωση του άρθρου 44 παρ. 1 Συντ. [«Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας (...) μπορεί(ε)», γίνεται δεκτό ότι η έκδοση Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου αποτελεί δέσμη αρμοδιότητα του ανώτατου πολιτειακού άρχοντα, εφόσον τού ζητηθεί.

Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, μια τέτοια δυνατότητα αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό όπλο στη φαρτέρτα των εκάστοτε κυβερνώντων, αφού παρακάμπει για κάποιο χρονικό διάστημα την ψήφιση από τη Βουλή και δίνει την ευκαιρία άμεσης εφαρμογής. Θεωρητικά, το πρόβλημα αυτό αντιμετωπίζεται με την πρόβλεψη αυστηρών προϋποθέσεων στο συνταγματικό κείμενο για την έκδοση των Πράξεων Νομοθετικού Περιεχομένου.

Η απόφαση, όμως, για το πότε συντρέχουν οι προϋποθέσεις ενεργοποίησης του άρθρου 44 του Συντάγματος ανάγεται στην ίδια την κυβέρνηση, γεγονός το οποίο μπορεί να αποβεί προβληματικό. Πράγματι, αν ερευνήσουμε τις περιπτώσεις, κατά τις οποίες χρησιμοποιήθηκαν Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου στην πολιτική ιστορία της χώρας, θα διαπιστώσουμε πως αρκετές φορές η χρήση τους έγινε για λόγους πέρα από τους προβλεπόμενους, ακόμα και για την ικανοποίηση ψηφοθηρικών αναγκών. Υπάρχει μάλιστα και θεωρητική άποψη, η οποία και μεν υπολαμβάνει την αιτιολογία ως ελάχιστη εγγύηση, αλλά αποφεύγει να ασχοληθεί με τον έλεγχο αυτής.

από τα ποινικά δικαστήρια ή έπαυσε η κατ' αυτών ποινική δίωξη, έτσι ώστε να μην αντιμετωπίζονται από τις δημόσιες αρχές και εξουσίες ή άλλα όργανα σαν να ήταν στην πραγματικότητα ένοχοι για τις πράξεις, για τις οποίες είχαν κατηγορηθεί. Έτσι, παραβιάζεται το τεκμήριο αθωότητας, όταν το δικαστήριο, μετά την αμετάκλητη αθώωση του κατηγορουμένου, ερμηνεύει, για τις ανάγκες της νέας δίκης, την ποινική αθωωτική απόφαση, που στηρίζεται στα ίδια πραγματικά περιστατικά με εκείνα της νέας αυτής δίκης, κατά τρόπο που δημιουργεί έστω και έμμεσα αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή αυτού.»

Κατά το χρόνο συγγραφής του παρόντος ο ριστική κρίση του Αρείου Πάγου επί του ζητήματος δεν έχει ακόμα λάβει χώρα. Μπορεί, όμως, να πιθανολογηθεί βάσιμα, δεδομένης της ύπαρξης σειράς αποφάσεων τόσο του ίδιου Δικαστηρίου όσο και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ότι θα ταχθεί υπέρ της δέσμευσης των πολιτικών δικαστηρίων, όταν αυτή στοχεύει στην προστασία από μελλοντική προσβολή του τεκμηρίου αθωότητας. Τυχόν έκδοση απόφασης με το ανώτερω σκεπτικό θα σημαίνει ότι ένας καλός δικηγόρος θα πρέπει να το σκεφτεί δύο φορές πριν κινήσει ποινικές διαδικασίες σε υποθέσεις οι οποίες ενδέχεται να αποτελέσουν τελικά αντικείμενο των πολιτικών δικαστηρίων, αφού για υποθέσεις κρινόμενες αμετάκλητα από τα ποινικά δικαστήρια δε θα υπάρχει λόγος να άγονται εκ νέου ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, τουλάχιστον όταν υπάρχει ταύτιση του πραγματικού. Σε κάθε περίπτωση, αναμένεται για πρώτη φορά το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο να δώσει λύση σε μια διαμάχη, η οποία δύναται να επηρεάσει ριζικά τη λειτουργία του συστήματος απονομής της Δικαιοσύνης στο μέλλον.

Την άποψη αυτή έχει επιτείνει και η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, κατά την οποία οι Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου χαρακτηρίζονται ως πράξεις νομοθετικού οργάνου και ως εκ τούτου ο δικαστικός έλεγχός τους είναι απαράδεκτος ερευνάται μόνο η τήρηση των προθεσμιών για την κύρωση αυτών από τη Βουλή.

Το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο θεωρεί ότι η απόφαση για το εάν υπάρχει έκτακτη και επείγουσα ανάγκη όχι μόνο λαμβάνεται από την κυβέρνηση, αλλά και παραμένει ανέλεγκτη ως πράξη αμιγούς διαχείρισης του δημοσίου βίου από την πολιτική εξουσία. Πρόκειται, δηλαδή, για θέμα το οποίο άπτεται του πυρήνα των κυβερνητικών αρμοδιοτήτων. Ο δικαστικός έλεγχος είναι μόνο παρεμπόδιση και επικεντρώνεται στο περιεχόμενο των Πράξεων Νομοθετικού Περιεχομένου, κατ' αντιστοιχία με τα ισχύοντα τη φασιολογική νομοπαραγωγική διαδικασία. Επιπλέον, ως μέρος της θεωρίας ασκεί έντονη κριτική στη συγκεκριμένη νομολογία, δεδομένων των ιδιαιτεροτήτων των Πράξεων Νομοθετικού Περιεχομένου, για την παραγωγή των οποίων έπεται η σύμπραξη του Κοινοβουλίου, σε αντίθεση με την τακτική νομοθετική εξουσιοδότηση η οποία προηγείται της σύμπραξης της ομοίωσης της διοίκησης.

Για τους λόγους αυτούς, έχει γεννηθεί καχυποψία απέναντι στο θεσμό των Πράξεων Νομοθετικού Περιεχομένου, οι οποίες έχουν θεωρηθεί εν πολλοίς μια νομοθετική "tabula rasa", ικανή να χρησιμοποιηθεί σε περιπτώσεις, κατά τις οποίες η κυβέρνηση επιθυμεί να παρακάμψει τη φυσιολογική νομοπαραγωγική διαδικασία. Επιπλέον, ως μην ξεχνάμε πως η ιδέα αυτή της «κυβερνητικής νομοθέτησης», εφόσον γίνεται με τρόπο υπέρμετρο και υπερβαίνοντας τη τατο του άρθρου 44 παρ. 1 του Συντάγματος, θα μπορούσε να οδηγήσει σε προβληματισμούς σχετικά με τη διάκριση των εξουσιών, η οποία αποτελεί μια από τις βασικότερες αρχές του Συντάγματός μας.

Γενικότερα, πάντως, τα τελευταία χρόνια το ζήτημα του ελέγχου, γενικότερα, κυβερνητικών πράξεων βρίσκεται διαρκώς στη δικαστική επικαιρότητα. Μάλιστα, στα χρόνια των μνημονίων το Συμβούλιο της Επικρατείας με αποφάσεις του δέχθηκε να εξετάσει πράξεις οι οποίες μέχρι τότε θεωρούνταν ανέλεγκτες, για παράδειγμα, εφόσον αντανακλούν σε ατομικό δικαίωμα. Μένει να δούμε ποια θα είναι η θέση, συγκεκριμένα, των Πράξεων Νομοθετικού Περιεχομένου στο νέο υπό διαμόρφωση τοπίο.

Συνοψίζοντας, είναι μάλλον εμφανές ότι οι Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου είναι εργαλείο απαραίτητο για την εύρυθμη λειτουργία της Πολιτείας. Σε μια κατάσταση, όπως αυτή του κορωνοϊού, η ανάγκη ταχείας και στοχευμένης δράσης, ακόμα και αφήνοντας πρόσκαιρα εκτός παιχνιδιού τη Βουλή, είναι δικαιολογημένη ή και επιβεβλημένη. Θα πρέπει, βέβαια, να πληρούνται οι συνταγματικές προϋποθέσεις για την έκδοσή τους, ώστε και η διακυβέρνηση να παραμένει αληθώς δημοκρατική και οι ίδιες οι Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου να πραγματοποιούν το σκοπό θέσπισής τους. Για αυτό το λόγο, κρίνεται μάλλον απαραίτητος ο αυστηρότερος δικαστικός έλεγχος, ώστε να παρέχονται τα αναγκαία εγγύα νομομότητας για την όλη διαδικασία.

Η εφαρμογή του Μουσουλμανικού Δικαίου στην Ελλάδα.

Της Κωνσταντίνης Καλούτσα

Τα ιστορικά γεγονότα κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα είχαν καθοριστική σημασία τόσο για τη διαμόρφωση των συνόρων της Ελλάδας όσο και για την πληθυσμιακή σύνθεσή της. Ίδιον εκείνης της περιόδου ήταν οι πληθυσμιακές μετακινήσεις λόγω εκθροπραξιών και δικωκτικών πολιτικών με αποκορύφωμα την ελληνοτουρκική Σύμβαση περί της Ανταλλαγής των Ελληνικών και Τουρκικών Πληθυσμών του 1923. Από αυτή την ανταλλαγή εξαιρέθηκαν οι Έλληνες Ορθόδοξοι της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου και οι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης. Οι μη ανταλλάξιμοι πληθυσμοί αναγνωρίστηκαν ως μειονότητες από την Ελλάδα και την Τουρκία, οι οποίες ανέλαβαν μέσω ενός πλέγματος διεθνών συνθηκών (Συνθήκη των Αθηνών του 1913, Συνθήκη των Σεβρών του 1920 και Συνθήκη της Λωζάνης του 1923) την υποχρέωση προστασίας τους.

Έτσι, για τους Έλληνες Μουσουλμάνους της Θράκης, οι οποίοι ανήκουν στη μειονότητα, εφαρμόζεται εδώ και πολλές δεκαετίες το μουσουλμανικό δίκαιο (σαρία), αναφορικά με ζητήματα προσωπικής κατάστασης και έννομες σχέσεις Οικογενειακού και Κληρονομικού Δικαίου. Ωστόσο, από τα άρθρα 42, 43 και 45 της Συνθήκης της Λωζάνης δεν προκύπτει ότι η Ελλάδα είναι υποχρεωμένη να εφαρμόζει τη σαρία για την προστασία της μειονότητας, αλλά ότι υποχρεούται να λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα για τη ρύθμιση των ζητημάτων της οικογενειακής και προσωπικής κατάστασης των μελών της μειονότητας και ότι δεν επιτρέπεται να υποχρεώνει τα μέλη της μειονότητας να εκτελούν πράξεις, οι οποίες παραβιάζουν την πίστη τους και τα θρησκευτικά τους έθιμα.

Το πρόβλημα, όμως, δεν εντοπίζεται στην πρακτική την οποία ακολουθούσε η Ελλάδα για την προστασία της μειονότητας, αλλά στο κατά πόσο η εφαρμογή της σαρίας στα μέλη της πρέπει να είναι υποχρεωτική ή όχι. Αυτό το ζήτημα, το οποίο δίκασε νομολογία και θεωρία, επιλύθηκε με το Νόμο 4511/2018 υπέρ της προαιρετικής εφαρμογής της σαρίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή η νομοθετική αλλαγή συνάδει με την πρόσφατη απόφαση Molla Sali κατά Ελλάδας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στην οποία το Δικαστήριο καταδίκασε την Ελλάδα για την υποχρεωτική εφαρμογή της σαρίας στους Έλληνες Μουσουλμάνους της Θράκης παρά την αντίθετη θέλησή τους.

Ειδικότερα, στη συγκεκριμένη υπόθεση ο Moustafa Molla Sali, μέλος της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης και σύζυγος της προσφεύγουσας ενώπιον του Δικαστηρίου, Chatitze Molla Sali, συνέταξε το 2003 συμβολαιογραφική διαθήκη κατά τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα. Το 2008 ο Moustafa Molla Sali απεβίωσε και η σύζυγός του διενήργησε όλες τις απαραίτητες διαδικασίες για την αποδοχή της κληρονομίας. Στο μεταξύ οι δύο αδελφές του θανόντος προσέβαλαν την εγκυρότητα της διαθήκης ισχυριζόμενες ότι, επειδή ανήκουν στη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης, οποιοδήποτε ζήτημα σχετικά με την περιουσία του αδελφού τους υπόκειται στο ιερό μουσουλμανικό δίκαιο και στη δικαιοδοσία του Μουφτι. Η Chatitze Molla Sali δικαιώθηκε σε πρώτο και δεύτερο βαθμό, αλλά ο Άρειος Πάγος έκρινε υπέρ της ακυρότητας της διαθήκης θεωρώντας ότι στην υπόθεση εφαρμόζεται υποχρεωτικά η σαρία λόγω της φύσης της περιουσίας ως «απόλυτης κυριότητας» (μούλκια) και της θρησκείας του θανόντος. Τελικά, η διαμάχη έφθασε μέχρι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το οποίο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 14 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι υπήρξε διαφορετική μεταχείριση της Chatitze Molla Sali σε σύγκριση με μία γυναίκα της οποίας ο σύζυγος δεν είναι Μουσουλμάνος, χωρίς να υπάρχει επαρκής δικαιολόγηση για αυτή τη διαφοροποίηση. Δεδομένου ότι ο σύζυγός της είχε συντάξει δημόσια διαθήκη κατά τον Αστικό Κώδικα στην οποία κατέλειπε όλη την περιουσία του σε εκείνη, είχε την εύλογη προσδοκία, όπως κάθε άλλος Έλληνας πολίτης αν ήταν στη θέση της, ότι μετά το θάνατο του συζύγου της θα κληρονομούσε όλη την περιουσία αυτού. Ωστόσο, η απόφαση του Αρείου Πάγου ανέτρεψε αυτή την προσδοκία θέτοντάς την σε δυσμενέστερη θέση σε σχέση με μια γυναίκα της οποίας ο σύζυγός ήταν Έλληνας αλλά όχι Μουσουλμάνος. Αυτή η διαφορετική μεταχείριση έγινε μόνο επί τη βάση της θρησκείας του συζύγου της.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σκέψη 157 της απόφασης, όπου το Δικαστήριο αναφέρεται στο δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού το οποίο έχουν τα μέλη μειονοτήτων. Συγκεκριμένα, τονίζεται ότι: «Η άρνηση σε μέλη θρησκευτικής μειονότητας του δικαιώματος να επιλέξουν και να ωφεληθούν οικειοθελώς από το κοινό δίκαιο συνιστά όχι μόνο διάκριση, αλλά και παραβίαση ενός δικαιώματος κεφαλαϊώδους σημασίας στον τομέα της προστασίας των μειονοτήτων, δηλ. του δικαιώματος του ελεύθερου αυτοπροσδιορισμού». Σε άλλο σημείο υποστηρίζεται ότι: «Το δικαίωμα του ελεύθερου αυτοπροσδιορισμού δεν αναγνωρίζεται μόνο στη Σύμβαση-Πλαίσιο, αλλά αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του διεθνούς δικαίου προστασίας των μειονοτήτων εν γένει. Αυτό ισχύει ιδίως σε σχέση με την αρνητική έκφραση αυτού του δικαιώματος: καμία διμερής ή πολυμερής συνθήκη ή άλλο κείμενο δεν υποχρεώνει κανέναν να υπαχθεί παρά τη θέλησή του σε ειδικό καθεστώς προστασίας των μειονοτήτων.»

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να παρατεθούν ορισμένα βασικά στοιχεία αναφορικά με την εφαρμογή του μουσουλμανικού δικαίου στην Ελλάδα. Νομικό έρεισμα για την εφαρμογή της σαρίας είναι πλέον η βούληση όλων των εμπλεκόμενων μερών, δηλαδή, η άσκηση του δικαιώματος επιλογής υπαγωγής των υποθέσεών τους στο μουσουλμανικό δίκαιο, το οποίο παρέχεται με βάση το άρθρο 5 παρ. 4 της από 24.12.1990 κυρωθείσας με το Νόμο 1920/1991 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Περί Μουσουλμάνων Θρησκευτικών Λειτουργιών» (Φ.Ε.Κ. Α' 182/24.12.1990), όπως τροποποιήθηκε με τους Νόμους 4511/2018 και 4569/2018. Κατά την παλαιότερη νομολογία του Αρείου Πάγου (ενδεικτικά: αποφάσεις 1097/2007 και 1862/2013), η εφαρμογή της σαρίας στα μέλη της μουσουλμανικής μειονότητας ήταν υποχρεωτική, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη ακόμη και πράξεις από τις οποίες θα μπορούσε να συναχθεί με ασφάλεια η βούληση υπαγωγής στις διατάξεις του Αστικού Κώδικα. Για τη θεμελίωση της εφαρμογής της σαρίας χρησιμοποιούνταν συνδυαστικά το άρθρο 4 του Νόμου 147/1914 – το οποίο διατηρήθηκε σε ισχύ ακόμη και μετά την εισαγωγή του Αστικού Κώδικα (άρθρο 6 Εισ.Ν.Α.Κ.), αλλά μόνο για τους Έλληνες Μουσουλμάνους της Θράκης- με το άρθρο 5 παρ. 2 της από 24.12.1990 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου (Φ.Ε.Κ. Α' 182/24.12.1990). Αυτά τα δύο άρθρα καθορίζουν τη δικαιοδοσία του Μουφτι ως ιεροδίκη. Ο Νόμος 147/1914 εκδόθηκε σε εκτέλεση της προαναφερθείσας Συνθήκης των Αθηνών του 1913, ενώ το άρθρο 5 παρ. 2 της από 24.12.1990 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου (Φ.Ε.Κ. Α' 182/24.12.1990) ενσωμάτωσε αυτούσιο το άρθρο 10 του καταργηθέντος Νόμου 2345/1920, το οποίο αναπαρήγαγε το άρθρο 11 παρ. 8 της Συνθήκης των Αθηνών. Επομένως, κατά το σκεπτικό του Αρείου Πάγου, το δίκαιο το οποίο εισάγει αυτή η Συνθήκη, για ορισμένες έννομες σχέσεις των μελών της μουσουλμανικής μειονότητας, είναι, σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος, ειδικό εσωτερικό δίκαιο και περισχύει οποιασδήποτε αντίθετης διάταξης. Σήμερα, όμως, τα μέλη της μουσουλμανικής μειονότητας μπορούν να επιλέξουν ελεύθερα την υπαγωγή στις διατάξεις του Αστικού Κώδικα.

Το υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής της σαρίας είναι αρκετά στενό. Περιορίζεται, κατά την ορθή άποψη, μόνο στους Έλληνες Μουσουλμάνους της Θράκης και όχι και σε εκείνους οι οποίοι κατοικούν στην υπόλοιπη ελληνική επικράτεια. Ωστόσο, μεμονωμένες αποφάσεις του Αρείου Πάγου (ενδεικτικά: αποφάσεις 1723/1980 και 1041/2000) έχουν αποφανθεί ότι αυτό το δίκαιο καλύπτει όλους τους Έλληνες Μουσουλμάνους ανεξαρτήτως του τόπου κατοικίας τους, δηλαδή, ακόμη κι αν κατοικούν εκτός Θράκης. Πάντως, για τους Έλληνες Μουσουλμάνους της Δωδεκανήσου έχει κριθεί ήδη από τη δεκαετία του '60 (απόφαση 738/1967 Ολομέλειας Αρείου Πάγου) ότι δεν εφαρμόζεται η σαρία, καθώς τα Δωδεκάνησα είναι έδαφος το οποίο προσαρτήθηκε στην Ελλάδα μετά την ανάληψη της διεθνούς υποχρέωσης προστασίας της μουσουλμανικής μειονότητας με βάση τις προαναφερθείσες Συνθήκες. Από αυτά προκύπτει ότι το μουσουλμανικό δίκαιο στην Ελλάδα δεν είναι ένα αμιγώς διαπροσωπικό δίκαιο, αλλά ενέχει και στοιχεία διατοπικού δικαίου, διότι δύναται να εφαρμοσθεί, εφόσον επιλεγεί, αποκλειστικά σε πρόσωπα (Έλληνες πολίτες) με βάση το θρησκευμά τους, τα οποία ανήκουν στους μη ανταλλάξιμους και στους απογόνους τους και κατοικούν στη Θράκη. Διαφορετική ερμηνεία θα δημιουργούσε κίνδυνο να παρερμηνευθεί ο λόγος

υπάρξεως του προσωπικού μουσουλμανικού δικαίου ως γενικής επιλογής της ελληνικής Πολιτείας, ενώ είναι μία υποχρέωση εκ διεθνών Συνθηκών την οποία ανέλαβε η Ελλάδα. Για την αποφυγή αυτού του ενδεχομένου, το άρθρο 4 του Νόμου 147/1914 θα πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα της μεταγενέστερης Συνθήκης της Λωζάνης.

Εξίσου περιορισμένο είναι και το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής του μουσουλμανικού δικαίου στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τα άρθρα 4 του Νόμου 147/1914 και 5 παρ. 2 της από 24.12.1990 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου (Φ.Ε.Κ. Α' 182/24.12.1990), ο Μουφτής έχει δικαιοδοσία σε γάμους, διαζύγια, διατροφές (νεφακά), επιτροπείες και κηδεμονίες, χειραφεσίες ανήλικων, ισλαμικές διαθήκες και εξ' αδιαθέτου διαδοχή. εφόσον εφαρμόζεται το μουσουλμανικό δίκαιο. Για παράδειγμα, αν δύο Έλληνες Μουσουλμάνοι, οι οποίοι κατοικούν στη Θράκη, τελέσουν πολιτικό γάμο, θα εφαρμόζεται ο Αστικός Κώδικας και όχι η σαρία για τα ζητήματα Οικογενειακού Δικαίου, συμπεριλαμβανομένων των αναφερομένων στο άρθρο 5 παρ. 2 της από 24.12.1990 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου (Φ.Ε.Κ. Α' 182/24.12.1990) (απόφαση 623/2003 Μονομελούς Πρωτοδικείου Ξάνθης).

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η επίλυση των διαφορών από σχέσεις στις οποίες εφαρμόζεται η σαρία τελεί υπό τη δικαιοδοσία του Μουφτι. Αυτός είναι κατ' αρχήν θρησκευτικός λειτουργός (απόφάσεις 466/2003, σκ. 11 και 1333/2001, σκ. 12 Συμβουλίου της Επικρατείας), αλλά και ιεροδίκης, ασκεί, δηλαδή, και δικαιοδοτικά καθήκοντα. Σύμφωνα με την από 24.12.1990 Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου (Φ.Ε.Κ. Α' 182/24.12.1990), οι Μουφτιδες διορίζονται με Προεδρικό Διάταγμα εκδιδόμενο μετά από πρόταση του Υπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων για δεκαετή θητεία η οποία δύναται να ανανεώνεται. Δηλαδή, διορίζονται ως δημόσιοι υπάλληλοι, κατέχοντες θέση Γενικού Διευθυντή, και έχουν τις κατά το Σύνταγμα και τους νόμους υποχρεώσεις των δημοσίων υπαλλήλων κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, οι δε Μουφτείες θεωρούνται δημόσιες υπηρεσίες, επιπέδου Γενικής Διευθύνσεως, για τις οποίες αρμόδιο είναι το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Για να αποκτήσουν οι αποφάσεις του Μουφτι δύναμη δεδικασμένου και εκτελεστότητα, πρέπει να κηρυχθούν πρώτα εκτελεστές κατά την εκούσια δικαιοδοσία από το Μονομελές Πρωτοδικείο της έδρας του Μουφτι. Πρόκειται για επικυρωτικό έλεγχο ο οποίος δεν πρέπει να φθάνει στην αναδίκαση της υποθέσεως, αλλά να αρκείται μόνο στην εξέταση του αν η απόφαση εκδόθηκε μέσα στα όρια της δικαιοδοσίας του Μουφτι και αν οι εφαρμοσθείσες διατάξεις είναι αντισυνταγματικές (άρθρο 5 παρ. 3 από 24.12.1990 Π.Ν.Π.). Παρ' ότι οι διατάξεις της σαρίας προβλέπουν διακριτική μεταχείριση κυρίως εις βάρος των γυναικών, μόλις πρόσφατα αποφάσεις δικαστηρίων αρνήθηκαν να κυρώσουν αποφάσεις του Μουφτι λόγω αντισυνταγματικότητας. Κατά των αποφάσεων του Μονομελούς Πρωτοδικείου υπάρχει δυνατότητα προσφυγής ενώπιον του αρμόδιου Πολυμελούς Πρωτοδικείου της Θράκης.

Με το άρθρο 48 του Νόμου 4559/2018 θεσπίστηκε για πρώτη φορά ηλικιακό όριο (67 έτη) υποχρεωτικής αποχώρησης των Μουφτιδων από την υπηρεσία. Οι τότε υπηρετούντες Μουφτιδες, οι οποίοι είχαν ξεπεράσει κατά πολύ το ηλικιακό όριο, προσέφυγαν στο Συμβούλιο της Επικρατείας ζητώντας την ακύρωση των αποφάσεων του αρμόδιου Υπουργού με τις οποίες διαπιστώνονταν η αυτοδίκαιη λύση της υπηρεσιακής σχέσεως. Το Δικαστήριο με τις αποφάσεις 2100/2019 και 2101/2019 της Ολομέλειάς του αποφάνθηκε ότι: «Οι ρυθμίσεις αυτές του ν. 4559/2018, κατά τα προεκτεθέντα, εξυπηρετούν πέραν του μνημονευόμενου στην σχετική αιτιολογική έκθεση δημοσίου συμφέροντος σκοπού της ομαλής διαδοχής στην υπηρεσία και της διασφάλισης της αρχής της συνέχειας στην δημόσια υπηρεσία της Μουφτείας, τον δημοσίου συμφέροντος σκοπό της διασφάλισης της ορθής και αποτελεσματικής ασκήσεως των δικαιοδοτικών έργων, που αναθέτει ο νομοθέτης στους Μουφτιδες, από πρόσωπα που διαθέτουν τις σωματικές και τις πνευματικές δυνάμεις και ικανότητες που συνδέονται, κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας, με την ηλικία και απαιτούνται για την άρτια άσκησή τους, λαμβανομένης υπ' όψιν της φύσεως και των ιδιαιτεροτήτων των καθηκόντων τους. (...) Άλλωστε, όσοι αποχωρούν αυτοδικαίως από την θέση του Μουφτι λόγω συμπληρώσεως του οριζόμενου ορίου ηλικίας μπορούν να ασκήσουν έργο θρησκευτικού λειτουργού, αφού δεν αποκλείεται να διορισθούν από τον νέο Μουφτι ή Τοποτηρητή Μουφτι ως Ιμάμηδες και να ασκούν εφεξής αμιγώς

θρησκευτικά καθήκοντα, εφόσον ο νέος Μουφτις ή Τοποτηρητής Μουφτις κρίνει ότι δύναται να ασκήσουν τα καθήκοντα αυτά. (...) Ο θεοπισθείς ηλικιακός περιορισμός για την υπηρεσία των Μουφτιδων είναι πρόσφορος και αναγκαίος για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, διότι, κατά τα προεκτεθέντα, η ηλικία του Μουφτι είναι κρίσιμη για την αποτελεσματική άσκηση των καθηκόντων του και μάλιστα των δικαιοδοτικών που διέπονται από το αναφερθέν νομοθετικό καθεστώς και διότι με την προβλεπόμενη αυτοδίκαιη αποχώρησή του λόγω συμπλήρώσεως του ορίου ηλικίας διασφαλίζεται ο προγραμματισμός της ομαλής διαδοχής στην υπηρεσία από τα αρμόδια όργανα της Πολιτείας. (...) Περαιτέρω όπως έχει επίσης κριθεί, οι λειτουργοί της επικρατούσας στην Ελλάδα θρησκείας της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού, καταλαμβάνουν, λόγω του ισχύοντος ειδικού καθεστώτος σχέσεων Εκκλησίας και Πολιτείας, οργανική δημόσια θέση, μισθοδοτούμενοι από τον δημόσιο προϋπολογισμό και, όπως έχει κριθεί, με το σχετικό ειδικό συνταγματικό (άρθρο 3) και νομοθετικό καθεστώς (ν. 590/1977, Α' 146), αυτοί δεν είναι δημόσιοι υπάλληλοι ή υπάλληλοι νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου, αλλά προεχόντως θρησκευτικοί και πνευματικοί λειτουργοί (ΣτΕ 1966/2014 7μ., 825/1988 Ολομέλεια, 4045/1983 7μ., 507/1983 7μ., 2401/1981 7μ., πρβλ. και ΣτΕ 4078/1979, 2206/1977). (...) Λαμβανομένης υπ' όψιν της διαφοράς ως προς το καθεστώς των εν λόγω θρησκευτικών λειτουργών και το ασκούμενο από αυτούς έργο, το ότι δεν υφίσταται διάταξη περί ορίου ηλικίας για την υπηρεσία του Αρχιεπισκόπου ή των Μητροπολιτών της Εκκλησίας της Ελλάδος, αντίστοιχο με το οριζόμενο στις διατάξεις του άρθρου 48 του ν. 4559/2018 για τους Μουφτιδες, δεν παραβιάζει την αρχή της ισότητας ως προς την άσκηση της θρησκευτικής ελευθερίας και δη ως προς τους θρησκευτικούς λειτουργούς σε σχέση προς την άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων τους.»

Ένα γενικό συμπέρασμα το οποίο θα μπορούσε να εξαχθεί είναι ότι με το Νόμο 4511/2018 έχει εξορθολογιστεί πλέον ρητά το καθεστώς του μουσουλμανικού δικαίου στην Ελλάδα. Πρέπει να σημειωθεί ότι μέχρι πρότινος η Ελλάδα ήταν η μόνη χώρα στην Ευρώπη η οποία εφαρμόζε υποχρεωτικά τη σαρία σε ένα τμήμα του πληθυσμού της. Επίσης, οι εξελίξεις στο πεδίο της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όπως με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών, τις οποίες έχει κυρώσει η Ελλάδα, έχουν επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να ερμηνεύονται οι Συνθήκες των αρχών του 20ού αιώνα, όπως αυτή της Λωζάνης. Με απλά λόγια, δεν μπορεί να είναι ανεκτή η διακριτή μεταχείριση εις βάρος των γυναικών ούτε μπορεί να επικαλεστεί κάποιος τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις προσβάλλοντας την ανθρωπίνη αξιοπρέπεια, θεωρώντας ότι μια Μουσουλμάνα σύζυγος βρίσκεται σε μειονεκτική θέση στο διαζύγιο ή στην επιμέλεια των τέκνων, διότι έτσι προσβάλλεται ευθέως ο εννοιολογικός πυρήνας συνταγματικών δικαιωμάτων τρίτων. Όπως επισημαίνεται και στην Έκθεση Συνεπειών του Νόμου 4511/2018, η θέσπιση της προαιρετικής επιλογής του μουσουλμανικού δικαίου αποτελεί τη μέση οδό, ώστε όλοι οι Έλληνες πολίτες να έχουν το δικαίωμα να ακολουθήσουν τον Αστικό Κώδικα και αφετέρου να γίνει σεβαστός ο θρησκευτικός χαρακτήρας και η μακράιωνη παράδοση της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης.

Η παντοδυναμία του κορωνοϊού...

Της Μαρίας Μποσμπόνη

Το τελευταίο διάστημα ο ιός Covid-19, ο γνωστός πλέον σε όλους μας κορωνοϊός, μονοπωλεί τις συζητήσεις και το ενδιαφέρον του μεγαλύτερου μέρους του παγκόσμιου πληθυσμού. Ο νέος αυτός ιός, ο οποίος πρωτοεμφανίστηκε στην πόλη Wuhan της Κίνας το Δεκέμβριο του 2019, άφησε αρχικά αδιάφορο το δυτικό κόσμο, ο οποίος τον υπέλαβε ως κάτι μακρινό και επαναπαύτηκε στην ιδέα ότι θα τον άφηνε ανεπηρέαστο. Και αυτό πράγματι θα μπορούσε να συμβεί μερικές δεκαετίες πριν, όταν η σύνδεση και η επικοινωνία με την Ασία ήταν δύσκολη και, κατ'επέκταση, σπανιότερη. Σήμερα, όμως, όπως χαρακτηριστικά έχει ειπωθεί: «Όταν μία πεταλούδα κινεί τα φτερά της στην Ιαπωνία, μία κυρία φτερνίζεται στο Παρίσι!». Με άλλα λόγια, σήμερα καμία χώρα δε ζει αποκομμένη από τις υπόλοιπες και κανένα πρόβλημα, ιδίως αν λάβει διαστάσεις, όπως το συγκεκριμένο, δεν μπορεί να περικρακαωθεί. Όπως ήταν φυσικό και επόμενο, δεν άργησε η εξάπλωση του ιού και στις χώρες της Δύσης, οι οποίες αρχικά επέδειξαν τεράστια εμπιστοσύνη στα συστήματα υγείας τους και εμφανίζονταν σίγουρες ότι θα αντιμετώπιζον την κατάσταση άμεσα, αποτελεσματικά, ανεπαίσθητα και ανώδυνα. Η δραματική κατάσταση στην Ιταλία και στην Ισπανία με τους εκατοντάδες νεκρούς ανά ημέρα ταρακούνησε τις κυβερνήσεις των δυτικών χωρών -συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας-, αλλά, προς μεγάλη έκπληξη όλων, κάποιες από αυτές, με αντιπροσωπευτικότερες περιπτώσεις τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και τη Μεγάλη Βρετανία, παρέμειναν αδρανείς και υιοθέτησαν λύσεις όπως η «ανο(η)σία της αγέλης», θέτοντας σε δεύτερη μοίρα την ανθρωπινή υγεία και προτάσσοντας τη συνέχιση της οικονομικής ανάπτυξης, της βιομηχανικής παραγωγής και τελικά την πολιτική τους επιβίωση, χωρίς να αναλογιστούν ότι ανάπτυξη χωρίς την παρουσία και συμβολή υγιών και εύρωστων ατόμων δεν είναι δυνατή. Οι γρήγοροι ρυθμοί της πραγματικότητας και η μεταβλητότητα των καταστάσεων δεν άφησαν περιθώρια επιλογής και ανάγκασαν κυβερνήσεις και πολιτές να αναπροσαρμόσουν την καθημερινότητά τους και να υιοθετήσουν νέες συνήθειες με υψηλό αίσθημα υπευθυνότητας και αλληλοσεβασμού, ως αποτέλεσμα της εγγενούς τους ανάγκης να διαφυλάξουν όσα μέχρι τώρα έχουν συλλογικά επιτύχει.

Αναφορικά με τις ακραίες αυτές περιστάσεις, οι οποίες είναι ανέφικτο να αποτραπουν με ανθρώπινες δυνάμεις ή τουλάχιστον δυσκολότερο σε σύγκριση με τα λοιπά τυχερά, χρησιμοποιείται από το Δίκαιο ο όρος ανωτέρα βία (force majeure, vis major, act of God). Για την οριοθέτηση των περιπτώσεων οι οποίες εντάσσονται στην παραπάνω έννοια έχει διατυπωθεί μία αντικειμενική και μία πιο διευρυμένη υποκειμενική προσέγγιση. Η διάκριση, εν προκειμένω, είναι ασήμαντη, διότι και υπό τις δύο οπτικές η πανδημία, όπως χαρακτηριστικά από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας η κατάσταση με τον κορωνοϊό, συγκαταλέγεται στα περιστατικά ανωτέρας βίας. Έτσι, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε αδρομερώς στις συνέπειες τις οποίες αυτή προκάλεσε ή πρόκειται να προκαλέσει, ιδίως στο πεδίο των συμβάσεων.

Ο κορωνοϊός διατάραξε τη συμβατική ισορροπία και έθεσε το θεμελιώδες ζήτημα της ανώτερης εξέλιξης της σύμβασης στις περιπτώσεις κατά τις οποίες το ένα τουλάχιστον μέρος βρίσκεται σε ανυπαίτια αδυναμία έγκαιρης ανταπόκρισης στις υποχρεώσεις του. Στο σημείο αυτό ανακύπτει ο δογματικός προβληματισμός σχετικά με το χαρακτηρισμό της κατάστασης στην οποία περιέρχεται το συμβαλλόμενο μέρος και ιδίως ο οφειλέτης, η οποία σίγουρα δεν μπορεί να εκληφθεί ως οριστική ανυπαίτια αδυναμία παροχής με την αυστηρή έννοια του όρου (με εξαίρεση την περίπτωση των συμβάσεων ακριβόχρονης εκπλήρωσης) και να προκαλέσει την εφαρμογή του κανόνα της κοινής απαλλαγής (άρθρο 380 Α.Κ.), διότι η παροχή είναι ακόμη δυνατή, απλώς η εκπλήρωσή της κωλύεται προσωρινά λόγω της πανδημίας. Έτσι, ίσως ήταν συνεπότερο να εκλάβουμε αυτές τις περιστάσεις ως περιπτώσεις προσωρινής ανυπαίτιας αδυναμίας παροχής και να προβούμε σε αναλογική εφαρμογή της διάταξης και στην προσωρινή κοινή απαλλαγή τόσο του οφειλέτη, ο οποίος αδυνατεί να εκπληρώσει την παροχή του, όσο και του δανειστή, ο οποίος προσωρινά δε θα οφείλει να καταβάλει την αντιπαροχή -να μεταποτίσουμε, δηλαδή, χρονικά την εκπλήρωση της σύμβασης σε ένα μεταγενέστερο σημείο, όταν θα έχει πλέον αρθεί αυτή η έκτακτη κατάσταση η οποία δικαιολογεί τη χρονική αναπροσαρμογή της. Όσον αφορά στη θέση του δανειστή, ο οποίος λόγω της πανδημίας δεν είναι σε θέση να αποδεχθεί την πραγματική και προσήκουσα παροχή του οφειλέτη, αυτός αδιαμφισβήτητα περιέρχεται σε

κατάσταση υπερημερίας, η οποία, ως γνωστό, δεν απαιτεί υπαιτιότητα. Σχετικά τίθεται ζήτημα ως προς την εφαρμογή του άρθρου 381 του Αστικού Κώδικα, κατά το οποίο ο υπερήμερος δανειστής οφείλει να καταβάλει την αντιπαροχή. Ωστόσο, ορθότερη και επιεικέστερη θεωρώ τη διορθωτική ερμηνεία της διάταξης, η οποία προτείνει την απαλλαγή του υπερήμερου δανειστή από την ανωτέρω υποχρέωση στις περιπτώσεις ανωτέρας βίας, όπως αυτή της πανδημίας.

Σε κάθε περίπτωση, ο κορωνοϊός ως λόγος ανωτέρας βίας δικαιολογεί την αναπροσαρμογή των συμβάσεων και την ανακατανομή των κινδύνων, πρακτικές απόλυτα θεμιτές, όπως αποδείχθηκε, και από την έκδοση των Πράξεων Νομοθετικού Περιεχομένου οι οποίες ρυθμίζουν τα σχετικά με την τύχη ορισμένων συμβάσεων. Ακόμη, όμως, και αν δεν είχαν εκδοθεί, το Δίκαιο παρέχει στα συμβαλλόμενα μέρη τα απαραίτητα εργαλεία επαναπροσδιορισμού της συμβατικής ισορροπίας. Τα μέρη θα μπορούσαν να αρκестούν στην επίκληση του άρθρου 388 του Αστικού Κώδικα, χωρίς να καταφύγουν στην πανάκεια και στην ευκολία του άρθρου 288 του Αστικού Κώδικα, διότι η πανδημία αναμφίβολα συνιστά απρόοπτο και μη δυνάμενο να προβλεφθεί γεγονός το οποίο προκάλεσε την ανατροπή του δικαιοπρακτικού θεμελίου. Άλλο, βέβαια, είναι το ζήτημα της εφαρμογής των προαναφερθεισών διατάξεων παράλληλα με τις Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου και κατά πόσο τα συμβαλλόμενα μέρη και το δικαστήριο δεσμεύονται ποσοτικά από το περιεχόμενο και τις επιταγές των Πράξεων Νομοθετικού Περιεχομένου.

Τον ανωτέρω κίνδυνο και την πιθανότητα ανάδειξης της ανάγκης αναπροσαρμογής της σύμβασης λόγω ανυπερέβλητων εμποδίων προλαμβάνουν οι ρήτρες ανωτέρας βίας (force majeure clauses) οι οποίες είναι ιδιαίτερα διαδεδομένες στη συναλλακτική πρακτική και ερείδονται στο άρθρο 361 του Αστικού Κώδικα. Από άποψη περιεχομένου προβλέπουν περιστάσεις ανωτέρας βίας καθώς και τις συνέπειες σε περίπτωση επέλευσής τους, χωρίς, όμως, να μπορούν, λόγω του πεπερασμένου της ανθρωπίνης προβλεπτικής και προνοητικής ικανότητας, να συμπεριλάβουν όλες τις εκπλήξεις τις οποίες επιφυλάσσει η πραγματικότητα. Οι προβλέψεις αυτές δε στερούν, φυσικά, από τα μέρη το δικαίωμα καταγγελίας της σύμβασης, αν η πανδημία μετατραπεί από προσωρινή σε μία μονιμότερη κατάσταση.

Πρέπει να επισημανθεί ότι όλα τα παραπάνω αφορούν σε συμβάσεις οι οποίες είχαν ήδη καταρτιστεί πριν την κήρυξη της πανδημίας στις 11 Μαρτίου 2020. Για τις συναφθείσες μετά τη συγκεκριμένη ημερομηνία συμβάσεις, το οποίο είναι μεταβληθεί και τίθενται ζητήματα τόσο προβλεψιμότητας όσο και υπαιτιότητας. Πέρα, όμως, από τις περιγραφείσες νομικές συνέπειες, η πανδημία του κορωνοϊού αποτέλεσε γεγονός ανωτέρας βίας, διέκοψε, δηλαδή, τη συνθήκη πορεία των πραγμάτων σε όλους του τομείς της ανθρωπίνης δραστηριότητας, ενώ μετέβαλε τις ψυχικές και κοινωνικές ισορροπίες. Όλοι, άλλοι περισσότερο και άλλοι λιγότερο, επηρεαστήκαμε από τη νέα πραγματικότητα, άλλοι προσαρμοστήκαμε χωρίς παράπονα και με την ελπίδα των βραχυβίου και άλλοι αρνηθήκαμε να την αποδεχτούμε, άλλοι την αντιμετωπίσαμε ως μία ευκαιρία ανάκτησης του «χαμένου» χρόνου -το τι ακριβώς εννοούμε με αυτή φράση είναι θέμα αναγόμενο περισσότερο σε φιλοσοφικό επίπεδο- και άλλοι σαν χάσιμο χρόνου και αναβολή προγραμματισμένων γεγονότων, άλλοι με αισιοδοξία και βεβαιότητα επιστροφής στην κανονικότητα και άλλοι με απαισιοδοξία και φόβο μακράς παραμονής στη στατικότητα των ημερών. Όποια και αν είναι η στάση του καθενός, νομίζω ότι όλοι έχουμε αντιληφθεί ότι η αντιμετώπιση και ο κατευνασμός τόσο της πανδημίας όσο και των συνεπειών, τις οποίες συνεπάγεται σε όλους τους τομείς, συνιστά συλλογική υπόθεση και αυτό το μάθημα ανθρωπιάς είναι ίσως το σημαντικότερο το οποίο μάς έδωσε αυτή η απρόοπτη εισβολή. Στην εποχή της παγκόσμιας κοινότητας κανείς δεν είναι μόνος του και κανείς δε διαθέτει υπεράνθρωπες δυνάμεις οι οποίες θα του διασφαλίσουν ότι θα μείνει ανέγγιχτος από τις τρέχουσες εξελίξεις. Ο κορωνοϊός δε χτύπησε συγκεκριμένες ηλικίες, φυλές, κοινωνικές και οικονομικές τάξεις, ο κορωνοϊός δεν έκανε τέτοιες διακρίσεις. Αντίθετα, εξαπλώθηκε παντού και ανέδειξε τη λειτουργικότητα και την αναγκαιότητα ακόμη και του φαινομενικά πιο ασήμαντου ατόμου για τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής, ως αναγκαίας προϋπόθεσης της προόδου, υπενθυμίζοντάς μας παράλληλα την προσωρινότητα και τη ρευστότητα των πάντων.

Σκέψεις για την επίδραση της πανδημίας στις συμβατικές σχέσεις.*

Του Ζαφειρίου Τσολακίδη**

1. Η πανδημία του κορωνοϊού, η οποία έχει ενσκήψει και στη χώρα μας, έχει επιδράσει προφανώς και στην οικονομική και συναλλακτική ζωή, αφού τα κυβερνητικά μέτρα τα οποία έχουν ληφθεί για την αναχαίτιση του ιού έχουν παραλύσει ένα μεγάλο τμήμα της οικονομικής δραστηριότητας. Από την εξέλιξη αυτή επηρεάζονται εκκρεμείς συμβατικές σχέσεις, είτε αμέσως, δια της επεμβάσεως του νομοθέτη σε αυτές, είτε εμμέσως, αφού η επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας επιδρά στη δυνατότητα εκπληρώσεως ανειλημμένων υποχρεώσεων. Οι σκέψεις οι οποίες ακολουθούν αποβλέπουν στην πρώτη καταγραφή των ζητημάτων τα οποία έχουν ανακύψει σε τρία πεδία: στις νομικές συνέπειες από την απαγόρευση ασκήσεως συγκεκριμένων δραστηριοτήτων στην εκ του νόμου αλλοίωση εκκρεμών σχέσεων και στην επίδραση της κρίσεως στην ικανότητα εκπληρώσεως των οφειλετών.

2. Με σειρά διοικητικών πράξεων απαγορεύθηκε προσωρινώς η άσκηση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων και η λειτουργία συγκεκριμένων ιδιωτικών επιχειρήσεων (βλ. λ.χ. την υπ' αρ. Δ1α/ΓΠ.οικ. 19024/17.3.2020 Κ.Υ.Α., Φ.Ε.Κ. Β' 915/17.3.2020 και την υπ' αρ. Δ1α/ΓΠ.οικ. 21268/28.3.2020 Κ.Υ.Α., Φ.Ε.Κ. Β' 1081/28.3.2020). Η απαγόρευση αυτή είχε ως ενοπή συνέπεια ότι ανειλημμένες συμβατικές υποχρεώσεις δεν ήταν δυνατόν να εκπληρωθούν, είτε διότι ενέπιπταν στις ευθέως απαγορευμένες (λ.χ. παράδοση πράγματος από κάτοστη, η λειτουργία του οποίου απαγορεύθηκε), είτε διότι επηρεάζονταν εμμέσως από την απαγόρευση (λ.χ. για την παροχή επιτρεπόμενης υπηρεσίας ήταν αναγκαία η προμήθεια υλικών από προμηθευτή, η λειτουργία του οποίου απαγορεύθηκε).

Εφόσον εν προκειμένω η παροχή σε μεταγενέστερο χρόνο δε θα είχε νόημα, θα πρόκειται για αδυναμία παροχής, η οποία, όμως, δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα του οφειλέτη, αφού η απαγόρευση της λειτουργίας με κρατική πράξη λόγω πανδημίας συνιστά προφανώς γεγονός το οποίο δεν μπορούσε ούτε άρειλε αυτές να προβλέψει. Συνεπώς, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 380 του Αστικού Κώδικα, θα επέχεται κοινή απαλλαγή, τυχόν δε προεκληρωθέν μέρος θα αναζητείται κατά τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό.

Τέτοια περίπτωση συνιστά και η παροχή εργασίας σε επιχειρήσεις των οποίων η λειτουργία έχει ανασταλεί. Ο εργαζόμενος κωλύεται να παράσχει την εργασία του και ο εργοδότης κωλύεται να την αποδεχθεί, από λόγους οι οποίοι δεν αφορούν σε αυτόν, αλλά οφείλονται σε ανωτέρα βία. Επομένως, απαλλάσσονται αμφότεροι από την υποχρέωση προς παροχή (άρθρο 656 παρ. 1 εδ. β' Α.Κ. e contrario). Σύμφωνα με το ενδέκατο άρθρο της από 20.3.2020 Πράξεως Νομοθετικού Περιεχομένου (Φ.Ε.Κ. Α' 68/20.3.2020), παρέχεται δυνατότητα σε επιχειρήσεις και εργοδότες οι οποίοι «πλήττονται σημαντικά» (όπως προσδιορίζονται με Υπουργικές Αποφάσεις) να αναστέλλουν τις συμβάσεις εργασίας μέρους ή του συνόλου του προσωπικού τους, το οποίο δε θα λαμβάνει μισθό, αλλά «αποζημίωση ειδικού σκοπού» από το Δημόσιο.

Εάν είναι νοπη η εκπλήρωση της παροχής σε μεταγενέστερο χρόνο, δεν πρόκειται για αδυναμία, αλλά για καθυστέρηση στην εκπλήρωση. Δε θεμελιώνεται, όμως, υπερημερία του οφειλέτη, διότι η καθυστέρηση οφείλεται σε γεγονός για το οποίο δεν έχει ευθύνη (άρθρο 342 Α.Κ.). Επομένως, ο οφειλέτης σε εξακολουθεί να οφείλει την παροχή και ο δανειστής δικαιούται να την ζητήσει, όποτε αρθεί το εμπόδιο. Αποτελεί πλέον ζήτημα πραγματικό υπό ποιες προϋποθέσεις θα μπορεί ο δανειστής να αποδεσμευθεί από τη σύμβαση, επικαλούμενος ότι δεν έχει πλέον συμφέρον στην εκπλήρωση της παροχής ή ότι δεν είναι ανεκτό από την καλή πίστη να αναμένει άλλο, ώστε να μπορεί να ασκήσει δικαίωμα υπαναχωρήσεως (ή καταγγελίας, επί διαρκών συμβάσεων) ακόμη και αν η καθυστέρηση εκ μέρους του οφειλέτη οφείλεται σε γεγονός ανωτέρας βίας.

3. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ο νομοθέτης επενέβη ευθέως σε ιδιωτικές έννομες και τις αλλοίωσε, είτε ποσοτικά, είτε ποιοτικά. Σύμφωνα με το δεύτερο άρθρο της από 20.3.2020 Πράξεως Νομοθετικού Περιεχομένου (Φ.Ε.Κ. Α' 68/20.3.2020), κάθε μισθωτής επαγγελματικής μισθώσεως προς εγκατάσταση επιχειρήσεως, στην οποία επιβλήθηκε απαγόρευση λειτουργίας, καθώς και κάθε εργαζόμενος στις επιχειρήσεις αυτές, του οποίου αναστάλη προσωρινά η σύμβαση εργασίας, αναφορικά με τη μίσθωση κύριας κατοικίας την οποία έχει συνάψει «απαλλάσσεται από την υποχρέωση καταβολής του 40% του συνολικού μισθώματος για τους μήνες Μάρτιο και Απρίλιο 2020, κατά παρέκκλιση των κείμενων διατάξεων περί μισθώσεων». Στην περίπτωση αυτή, με νομοθετική

πράξη αλλοιώνεται κατά το ποσόν η οφειλήμενη παροχή, με συνέπεια ο οφειλέτης να καταβάλλει προσποκόντως το μειωμένο μίσθωμα και να απαλλάσσεται. Προς επιβεβαίωση τούτου, η διάταξη ορίζει ρητώς ότι: «Η μερική μη καταβολή του μισθώματος του πρώτου εδαφίου δεν γεννά δικαίωμα καταγγελίας της σύμβασης εις βάρος του μισθωτή ούτε οποιαδήποτε άλλη αστική αξίωση».

Σύμφωνα με το δεύτερο άρθρο της από 30.3.2020 Πράξεως Νομοθετικού Περιεχομένου (Φ.Ε.Κ. Α' 75/30.3.2020), το οποίο τροποποιήθηκε με το άρθρο 5 του Νόμου 4682/2020, από τις 30.3.2020 ως και την 31.5.2020 αναστέλλονται κατά 75 ημέρες από την αναγραφόμενη επί εκάστου αξιογράφου ημερομηνία οι προθεσμίες λήξεως, εμφανίσεως και πληρωμής αξιογράφων τα οποία οφείλουν επιχειρήσεις οι οποίες έχουν αναστείλει την δραστηριότητά τους κατ'εφαρμογήν κανονιστικών πράξεων ή έχουν πληγεί δραστηρικά. Στην περίπτωση αυτή μεταβάλλεται ετερόνομα όχι το ύψος της υποχρεώσεως, αλλά ο χρόνος εκπληρώσεώς της, προβλέπεται, όμως, ότι δεν κωλύεται ο υπόχρεος να χορηγήσει εντολή πληρωμής την καθορισμένη ημερομηνία ή να συμφωνήσει με το δικαιοούχο την πληρωμή του αξιογράφου.

4. Περισσότερο εριζόμενο πρόκειται να είναι στο μέλλον το ζήτημα της αθετήσεως υποχρεώσεων επιχειρήσεων, όχι διότι η εκπλήρωση ήταν ευθέως απαγορευμένη, αλλά διότι κατέστη αδύνατη ή δυσχεράθηκε εξαιτίας της οικονομικής δυσπραγίας στην οποία οδήγησε την επιχειρήση η αναστολή της δραστηριότητάς της και η επακολουθήσασα μείωση των εργασιών της.

Ως γνωστόν, στην ελληνική έννομη τάξη δε γίνεται δεκτή η αδυναμία εκπληρώσεως χρηματικών οφειλών, η οποία, αν ήταν ανυπαίτια, θα μπορούσε να οδηγήσει σε απαλλαγή του οφειλέτη (άρθρα 336, 380 Α.Κ.). Η καθυστέρηση εκπληρώσεως χρηματικής οφειλής περιάγει τον οφειλέτη σε υπερημερία. Εάν, όπως εν προκειμένω, η καθυστέρηση δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα του οφειλέτη, δεν επέρχονται μεν οι δυσμενείς συνέπειες της υπερημερίας, δεν παύει, όμως, να οφείλεται η (χρηματική) παροχή.

Ο οφειλέτης θα μπορούσε να απαλλαγεί από μέρος ή το σύνολο της υποχρεώσεώς του, εάν επετύγχανε δικαστική αναπροσαρμογή της συμβατικής παροχής. Η ελληνική νομολογία έχει, και στην πρόσφατη οικονομική κρίση, δεχθεί τη δυνατότητα αναπροσαρμογής της παροχής (λ.χ. του μισθώματος επί εμπορικών μισθώσεων) με προσφυγή στη γενική ρήτρα του άρθρου 288 του Αστικού Κώδικα, στο βαθμό που γίνεται δεκτό ότι γεγονότα απρόβλεπτα, πέραν της σφαιρας επιρροής του οφειλέτη, κατέστησαν τη συμφωνημένη εκπλήρωση της παροχής του δυσανάλογα επαχθή. Θα ήταν νοπη και η προσφυγή στο άρθρο 388 του Αστικού Κώδικα, εφόσον βέβαια γίνει δεκτό ότι στα «περιστατικά στα οποία κυρίως, ενόψει της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών, τα μέρη στρίξαν τη σύναψη αμφοτεροβαρούς σύμβασης» εμπήκτι και το λεγόμενο «μεγάλο δικαιοπρακτικό θεμέλιο», η διατήρηση, δηλαδή, γενικών κοινωνικών, οικονομικών και συναλλακτικών ομαλότητας. Είναι, βέβαια, σαφές ότι οι ανωτέρω διατάξεις δεν μπορεί να παράσχουν έρεισμα για γενικευμένη αναστολή ή αναπροσαρμογή των συμβατικών παροχών με επίκληση της πανδημίας, αλλά συνιστούν εργαλείο για την εξατομικευμένη αντιμετώπιση των περιπτώσεων.

Συχνά οι σχετικές συμβάσεις θα περιλαμβάνουν ρήτρες «ανωτέρας βίας» (force majeure clauses), οι οποίες θα περιγράφουν περιστατικά ανωτέρας βίας και έννομες συνέπειες της επελεύσεώς τους (αναστολή εκτελέσεως, αναπροσαρμογή της παροχής, μερική ή ολική απαλλαγή κ.ο.κ.). Στις περιπτώσεις αυτές, η αντιμετώπιση τυχόν αφερευγούτητας του οφειλέτη θα αποτελέσει προεκδοτικώς ζήτημα ερμηνείας (άρθρα 173, 200 Α.Κ.) και εφαρμογής της σχετικής ρήτρας.

Δεν μπορεί, εν τέλει, να αποκλεισθεί, ιδίως εάν η πανδημία και τα μέτρα για την αντιμετώπισή της διαρκέσουν για μεγάλο διάστημα, η επιβάρυνση της συναλλακτικής ζωής να λάβει τέτοια έκταση, που η συμβατική της ρύθμιση ή η νομολογική αντιμετώπιση δε θα επαρκεί. Θα τεθεί, τότε, ζήτημα εντονότερης νομοθετικής επεμβάσεως στις εκκρεμείς εννοικές σχέσεις.

* Το άρθρο παρατίθεται ακριβώς όπως εστάλη.

** Ο κ. Ζαφειρίου Τσολακίδης είναι Επίκουρος Καθηγητής Αστικού Δικαίου Νομικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α..

Σκέψεις για την αποτελεσματικότητα της προσωρινής έννομης προστασίας.*

Του Δημητρίου Α. Τσικρικά**

I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.

Η εποχή μας χαρακτηρίζεται από ταχύτητα μεταβολής των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών, με συνέπεια να είναι επιβεβλημένη η ανταπόκριση της έννομης τάξεως στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η αποτελεσματικότητα της έννομης προστασίας. Επομένως, κάθε δικαιοδοτικό σύστημα οφείλει να διασφαλίζει αφενός μεν τη δεσμευτική διάγνωση των επιδίκων εννόμων σχέσεων, καθώς και την επιδίκαση των ουσιαστικών αξιώσεων, αφετέρου δε τη μελλοντική ικανοποίηση των τελευταίων, καθώς και την προσωρινή ρύθμιση εννόμων σχέσεων και καταστάσεων. Ως εκ τούτου, είναι αναγκαία η ύπαρξη και η λειτουργία ενός άρθριου και αποτελεσματικού συστήματος παροχής προσωρινής έννομης προστασίας.

Τα μέτρα της προσωρινής έννομης προστασίας και ειδικότερα τα ασφαλιστικά μέτρα συνδέονται μεν τελεολογικά με τη διαγνωστική δίκη, κατά την οποία επιλύεται οριστικά η διαφορά, ωστόσο, έχουν προσωρινό χαρακτήρα και δεν επηρεάζουν την έκβαση της τελευταίας. Ο ιδιαίτερος αυτός χαρακτήρας της διαδικασίας προσωρινής έννομης προστασίας, ο οποίος την διαφοροποιεί από τη διαδικασία οριστικής επιλύσεως των διαφορών, παρά το γεγονός ότι σε συνθήκες βραδυπορίας της τελευταίας η πρώτη και ειδικότερα η διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων τείνει να την υποκαταστήσει, είναι κρίσιμος για την αντιμετώπιση πολλών ζητημάτων, από τα οποία εξαρτάται η αποτελεσματικότητά της.

II. Μορφές της προσωρινής έννομης προστασίας στην ημεδαπή έννομη τάξη.

Η προσωρινή έννομη προστασία λαμβάνει, κατά κύριο λόγο, τη μορφή των «γνήσιων» ασφαλιστικών μέτρων^[1], με τα οποία επιδιώκεται είτε η διασφάλιση της μελλοντικής ικανοποίησης μιας ουσιαστικής αξιώσεως (συντηρητικά ασφαλιστικά μέτρα)^[2] είτε η προσωρινή ρύθμιση μιας έννομης σχέσεως ή καταστάσεως (ρυθμιστικά ασφαλιστικά μέτρα)^[3].

Ωστόσο, στην προσωρινή έννομη προστασία ανήκουν και τα ως «μη γνήσια» χαρακτηριζόμενα ασφαλιστικά μέτρα^[4], τα οποία, κατά κανόνα, ρυθμίζουν προσωρινά δικονομικές έννομες σχέσεις και εξασφαλίζουν δικονομικά δικαιώματα. Πρόκειται για μέτρα με διαπλοστική ενέργεια, τα οποία επιφέρουν την αναστολή της εκτελεστότητας δικαστικής αποφάσεως^[5] ή διαταγής πληρωμής^[6], καθώς και την αναστολή της διαδικασίας αναγκαστικής εκτελέσεως^[7], πράξεις της οποίας έχουν προσβληθεί με ανακοπή προς το σκοπό της ακυρώσεώς τους. Σημειώνεται ότι παρά την εκ πρώτης όψews ρυθμιστική λειτουργία τους τα εν λόγω μέτρα διατάσσονται για την εξασφάλιση της αποτελεσματικής ασκήσεως δικονομικών δικαιωμάτων. Ενώ τα γνήσια ασφαλιστικά μέτρα διατάσσονται για την εξασφάλιση ή την προσωρινή ρύθμιση της ασκήσεως του ουσιαστικού δικαιώματος του δανειστή, τα μέτρα, τα οποία προαναφέρθηκαν, διατάσσονται για την εξασφάλιση της αποτελεσματικής ασκήσεως του δικονομικού διαπλοστικού δικαιώματος κατά κανόνα του οφειλέτη, με το οποίο επιδιώκεται είτε η εξαφάνιση της με ένδικα μέσα προσβαλλόμενης αποφάσεως, καθώς και του δικαιώματος επαναφοράς των πραγμάτων στην πρότερη κατάσταση, είτε η ακύρωση της με ανακοπή κατά το άρθρο 632 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας προσβαλλόμενης διαταγής πληρωμής είτε η ακύρωση της με ανακοπή κατά το άρθρο 933 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας προσβαλλόμενης διαδικασίας αναγκαστικής εκτελέσεως.

III. Η υπερνομοθετική κατοχύρωση της προσωρινής έννομης προστασίας.

Αποτελεσματική έννομη προστασία δε νοείται χωρίς τη δυνατότητα παροχής προσωρινής προστασίας δια της διαδικασίας των ασφαλιστικών μέτρων είτε προς διασφάλιση της μελλοντικής ικανοποίησης μιας ουσιαστικής αξιώσεως είτε για την προσωρινή ρύθμιση μιας έννομης σχέσεως ή καταστάσεως. Γίνεται, ως εκ τούτου, δεκτό^[8] ότι το θεμελιώδες δικονομικό δικαίωμα προς παροχή αποτελεσματικής έννομης προστασίας, το οποίο προβλέπεται από το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος και το άρθρο 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, καλύπτει και τα ασφαλιστικά μέτρα.

Σε ότι αφορά στην κάλυψη και των λοιπών μορφών προσωρινής δικαστικής προστασίας από το εν λόγω θεμελιώδες δικαίωμα μπορούν να αναφερθούν τα εξής: Κατά πρώτον, είναι δυνατόν να γίνει δεκτό ότι κατοχυρώνεται το δικαίωμα του καθ' ου η εκτέλεση, ο οποίος ασκει ανακοπή για την ακύρωση πράξεως της διαδικασίας αναγκαστικής εκτελέσεως, ή του τρίτου, ο οποίος ασκει διεκδικητική ανακοπή, να ζητήσει την αναστολή της επισπευδόμενης εκτελεστικής διαδικασίας^[9]. Από την άλλη πλευρά, η αναστολή της εκτελεστότητας της καταψηφιστικής δικαστικής αποφάσεως, η οποία έχει προσβληθεί με ένδικα μέσα, καλύπτεται από το δικαίωμα προς παροχή έννομης προστασίας, μόνον εφόσον γίνει δεκτό ότι το τελευταίο κατοχυρώνει και το δικαίωμα προς άσκηση ενδίκων μέσων. Η άσκηση ενδίκων μέσων, όπως και η αίτηση αναστολής της εκτελεστότητας των προσβαλλόμενων αποφάσεων, οδηγεί σε παροχή δευτερογενούς έννομης προστασίας, η συνταγματική κατοχύρωση της οποίας γίνεται

μεν δεκτή από μέρος της θεωρίας^[10], ωστόσο, αποκρούεται κατά κανόνα από τη νομολογία^[11]. Η αναστολή της εκτελεστότητας της αποφάσεως, η οποία προσβάλλεται με ένδικα μέσα, διασφαλίζει την αποτελεσματικότητα των τελευταίων. Συνεπώς, είναι εύλογο να εξαρτάται η υπερνομοθετική της κατοχύρωση από την απάντηση, η οποία θα δοθεί στο ερώτημα περί της υπερνομοθετικής κατοχυρώσεως του δικαιώματος προς άσκηση ενδίκων μέσων^[12]. Αντίθετα, πρέπει να γίνει δεκτό ότι καλύπτεται από το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος και το άρθρο 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το δικαίωμα του οφειλέτη να ζητήσει την αναστολή της εκτελεστότητας της διαταγής πληρωμής, την οποία προσβάλλει με ανακοπή^[13] δεδομένου ότι η εν λόγω αναστολή διασφαλίζει την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος του οφειλέτη προς ακύρωση της διαταγής πληρωμής, το οποίο, βεβαίως, κατοχυρώνεται από τα άρθρα 20 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

IV. Διαφύλαξη θεμελιώδων δικονομικών δικαιωμάτων του καθ' ου η αίτηση και ισόρροπη στάθμιση των εννόμων συμφερόντων των διαδίκων.

Η αποτελεσματικότητα της προσωρινής έννομης προστασίας επηρεάζεται, ωστόσο, και από την ανάγκη διαφυλάξεως του θεμελιώδους δικονομικού δικαιώματος δικαστικής ακροάσεως του καθ' ου η αίτηση. Το εν λόγω δικαίωμα καθιστά επιβεβλημένη την επίδοση του εισαγωγικού δικογράφου της αιτήσεως προσωρινής έννομης προστασίας στον καθ' ου η αίτηση σε χρόνο, ο οποίος είναι επαρκής για την αντίκρουσή της. Βεβαίως, από την άλλη πλευρά, η διασφάλιση της αποτελεσματικότητας της προσωρινής έννομης προστασίας καθιστά αναγκαίο τον ορισμό δικασίμου σε χρόνο, ο οποίος δεν απέχει πολύ από την ημέρα υποβολής της αιτήσεως, με συνέπεια ανάλογα να περιορίζεται και ο χρόνος προπαρασκευής του καθ' ου η αίτηση προς αντίκρουσή της. Επομένως, η πλήρης κατοχύρωση του δικαιώματος δικαστικής ακροάσεως του καθ' ου η αίτηση με τη χορήγηση σε αυτόν ενός εκτενούς χρονικού διαστήματος, απολύτως επαρκούς για την αντίκρουση της αιτήσεως, περιορίζει την αποτελεσματικότητα της προσωρινής έννομης προστασίας και κατά συνέπεια έρχεται σε αντίθεση με το επίσης θεμελιώδες δικαίωμα έννομης προστασίας του αιτούντος. Το ίδιο ισχύει, μάλιστα σε μεγαλύτερο βαθμό, και στην περίπτωση κατά την οποία επί συντηρητικών ασφαλιστικών μέτρων η επίδοση της αιτήσεως στον καθ' ου η αίτηση θα τον οδηγήσει στην απόκρυψη ή στην άμεση διάθεση περιουσιακών του στοιχείων σημαντικών για την εξασφάλιση του δικαιώματος του αιτούντος. Κατά την περίπτωση αυτή, η κατοχύρωση του δικαιώματος έννομης προστασίας του αιτούντος καθιστά επιβεβλημένη την «ex parte» εκδίκαση της αιτήσεως των ασφαλιστικών μέτρων, δηλαδή, χωρίς την προηγούμενη κλίτευση του καθ' ου η αίτηση. Εδώ, σε πρώτο στάδιο, το δικαίωμα έννομης προστασίας του αιτούντος κατασχέει το δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως του καθ' ου η αίτηση, ώστε να διασφαλισθεί η αποτελεσματικότητα της προσωρινής έννομης προστασίας^[14]. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι τόσο η Σύμβαση της Χάγης του 1965 για την επίδοση δικαστικών και εξώδικων πράξεων στο εξωτερικό όσο και ο Κανονισμός 1393/2007 για την επίδοση και κοινοποίηση στα κράτη μέλη δικαστικών και εξώδικων πράξεων ορίζουν (άρθρα 15 και 19 αντίστοιχα) ότι οι ρυθμίσεις τους, οι οποίες αποσκοπούν στην κατοχύρωση του δικαιώματος δικαστικής ακροάσεως των διαδίκων, δεν εφαρμόζονται επί αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων^[15]. Ωστόσο, η προσβολή του δικαιώματος δικαστικής ακροάσεως του καθ' ου η αίτηση επιτρέπεται να είναι μόνον προσωρινή. Έτσι, λοιπόν, ο καθ' ου η αίτηση, κατά του οποίου εκδόθηκε δικαστική απόφαση, η οποία διέταξε ασφαλιστικά μέτρα, έπειτα από μία «ex parte» διαδικασία, έχει δικαίωμα να ζητήσει την ανάκληση της εν λόγω αποφάσεως (βλ. άρθρο 696 παρ. 1 Κ.Πολ.Δ.).

Με τον τρόπο αυτόν προστατεύεται «ex post» το δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως του καθ' ου η αίτηση και επιτυγχάνεται μία ισόρροπη στάθμιση των εννόμων συμφερόντων αφενός του αιτούντος και αφετέρου του καθ' ου η αίτηση^[16]. Η ισόρροπη στάθμιση των εννόμων συμφερόντων των προαναφερθέντων προσώπων πρέπει να επιδιώκεται και κατά τον προσδιορισμό της δικασίμου για την εκδίκαση μιας αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων, κατά την οποία θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη αφενός ο βαθμός του επείγοντος προς λύψη ασφαλιστικών μέτρων και αφετέρου η πολυπλοκότητα της υποθέσεως από νομική και πραγματική άποψη, καθώς επίσης, επί δισυμμοριακών διαφορών, ο τόπος εγκαταστάσεως του καθ' ου η αίτηση, δεδομένα, τα οποία είναι κρίσιμα για τον καθορισμό του χρόνου προπαρασκευής του τελευταίου.

V. Τήρηση της αρχής της αναλογικότητας.

1. Κατά τη διάταξη του άρθρου 692 παρ. 1 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, το δικαστήριο διατάσσει τα ασφαλιστικά μέτρα, τα οποία κατά την κρίση του είναι κατάλληλα για την εξασφάλιση του δικαιώματος ή την προσωρινή ρύθμιση μιας έννομης σχέσεως ή καταστάσεως, χωρίς να δεσμεύεται από την υποβληθείσα αίτηση. Παρατηρούμε ότι επιδιώκεται προεχόντως η λήψη του πλέον πρόσφορου ασφαλιστικού μέτρου, με συνέπεια να κμύπεται η αρχή της διαθέσεως^[17] (άρθρο 106

Κ.Πολ.Δ.). Ομοίου περιεχομένου είναι επίσης η ρύθμιση του άρθρου 732 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, η οποία παρέχει στο δικαστήριο την ευχέρεια να διατάξει το πλέον πρόσφορο κατά την κρίση του ρυθμιστικό ασφαλιστικό μέτρο.

Περαιτέρω, κατά τη διάταξη του άρθρου 692 παρ. 2 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας το δικαστήριο έχει δυνατότητα διατάξει περισσότερα ασφαλιστικά μέτρα, εάν το κρίνει αναγκαίο, από την άλλη, ωστόσο, πλευρά, η διάταξη του άρθρου 692 παρ. 3 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας απαγορεύει να διαταχθούν περισσότερα ασφαλιστικά μέτρα από όσα είναι αναγκαία για την αποτελεσματική εξασφάλιση ή την προσωρινή ρύθμιση, ορίζει δε ότι μεταξύ περισσότερων ασφαλιστικών μέτρων της αυτής αποτελεσματικότητας για τον αιτούντα θα πρέπει να διατάσσεται το λιγότερο επαχθές για τον καθ' ου η αίτηση^[18].

Πρόκειται για διατάξεις, οι οποίες ανταποκρίνονται ευθέως στις επιταγές της αρχής της αναλογικότητας όχι μόνον ως υπερνομοθετικής αρχής, η οποία κατοχυρώνεται από το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος^[19], αλλά κυρίως ως αρχής, η οποία αποτελεί δομικό στοιχείο του συστήματος του Αστικού Δικονομικού Δικαίου. Κατά την εν λόγω αρχή, η οποία στο Δίκαιο της Προσωρινής Δικαστικής Προστασίας, όπως και στο Δίκαιο της Αναγκαστικής Εκτελέσεως, επιβάλλει την ισόρροπη στάθμιση των εννόμων συμφερόντων δανειστή και οφειλέτη^[20], τα διατασσόμενα μέτρα θα πρέπει να είναι πρόσφορα και επαρκή για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, δηλαδή, εν προκειμένω για την εξασφάλιση δικαιώματος και την προσωρινή ρύθμιση έννομης σχέσεως ή καταστάσεως, καθώς επίσης αναγκαία για την επίτευξη του εν λόγω σκοπού^[21]. Το τρίπτυχο, το οποίο συνθέτουν η πρόσφορότητα, η αναγκαιότητα των διατασσόμενων ασφαλιστικών μέτρων, καθώς και η ισόρροπη στάθμιση των εννόμων συμφερόντων των διαδίκων, είναι ιδιαίτερως σημαντικό για την εμπέδωση της αποτελεσματικότητας της προσωρινής έννομης προστασίας.

2. Στο σημείο αυτό μπορεί να γίνει αναφορά στην εγγυοδοσία ως εκείνο το ασφαλιστικό μέτρο, το οποίο είναι σε θέση, ενδοχόμενως περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο, να

ανταποκριθεί στις επιταγές της αρχής της αναλογικότητας. Η εγγυοδοσία διατάσσεται προς εξασφάλιση χρηματικών απαιτήσεων (άρθρο 704 Κ.Πολ.Δ.) και επιτυγχάνει τον εξασφαλιστικό σκοπό της αποφεύγοντας ταυτόχρονα την επιβάρυνση, την οποία επιφέρει στον οφειλέτη η επιβολή συντηρητικής κατασχέσεως σε περιουσιακά στοιχεία του^[22]. Για το λόγο αυτόν, είναι υποχρεωτική κατά τη διάταξη του άρθρου 705 παρ. 1 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας η αντικατάσταση του ήδη διαταχθέντος συντηρητικού ασφαλιστικού μέτρου με εκείνο της εγγυοδοσίας, εάν υποβληθεί σχετικό αίτημα.

Η εγγυοδοσία επιτρέπει μία αποτελεσματικότερη εξισορρόπηση των εννόμων συμφερόντων δανειστή και οφειλέτη συνδυαζόμενη με το μη γνήσιο ασφαλιστικό μέτρο της αναστολής της εκτελεστότητας δικαστικών αποφάσεων κατά την περίπτωση της προσβολής τους με ένδικα μέσα (άρθρα 546 παρ. 2, 565 παρ. 2, 912 παρ. 1 Κ.Πολ.Δ.) ή διαταγών πληρωμής επί προσβολής τους με ανακοπή (άρθρο 632 παρ. 3.4 Κ.Πολ.Δ.). Κατά τις εν λόγω περιπτώσεις είναι δυνατόν να ανασταλεί η εκτελεστότητα της προσβαλλόμενης δικαστικής αποφάσεως ή διαταγής πληρωμής με την ταυτόχρονη επιβολή εγγυοδοσίας σε βάρος του οφειλέτη ή να επιτραπεί η επίπευση αναγκαστικής εκτελέσεως από το δανειστή επί τη βάση του προσβαλλόμενου εκτελεστού τίτλου υπό τον όρο της εκπληρώσεως των όρων της σε βάρος του επιβληθείσας εγγυοδοσίας. Τέλος, και επί προσβολής της επισπευδόμενης διαδικασίας αναγκαστικής εκτελέσεως με ανακοπή προς το σκοπό της ακυρώσεως της είναι δυνατόν, κατά τους όρους των διατάξεων του άρθρου 937 παρ. 1 σμμ. β' και γ' του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, να ανασταλεί η πρόδος της διαδικασίας, διατασσομένης ταυτόχρονα εγγυοδοσίας σε βάρος του καθ' ου η εκτέλεση οφειλέτη.

* Το άρθρο παρατίθεται ακριβώς όπως εστάλη.

** Ο κ. Δημήτριος Α. Τσικρικάς είναι Καθηγητής Πολιτικής Δικονομίας Νομικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α..

^[1] Σχετικά με τον προσδιορισμό της έννοιας των «γνήσιων» ασφαλιστικών μέτρων βλ. Κεραμέα/Κονδύλη/Νίκα (-Κράνη), ΚΠολΔ II, 2000, Εισαγ. 682-738 αριθ. 14 με περαιτέρω παραπομπές.

^[2] Άρθρα 704-727 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Για μία συγκριτική θεώρηση βλ. Tsirikas, Preliminary Judicial Protection: Interim and Freezing Injunctions in Civil Law Countries and in England, σε: Gottwald (εκδ.), Litigation in England and Germany, 2010, 111 επ..

^[3] Άρθρα 731-736 Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Για μία συγκριτική θεώρηση βλ. Tsirikas, ό.π., 114.

^[4] Βλ. σχετικά Βερβεσό, Ουσιώδη δικονομικά ζητήματα της διαδικασίας των ασφαλιστικών μέτρων, Δ 1971, 533· Μητσόπουλο, Η φύσις του «σημειώματος» περί αναστολής της αναγκαστικής εκτελέσεως κατ' άρθρο 938 παρ. 1 ΚΠολΔ, Αρμ 1989, 430· Μπέη, Πολιτική Δικονομία, τόμος 14 (Ασφαλιστικά μέτρα), 1983, Εισαγωγή, σελ. 10, 11· Νικολόπουλο, Η ανάκληση των αποφάσεων των ασφαλιστικών μέτρων, 2010, σελ. 153, 154· Κεραμέα/Κονδύλη/Νίκα (-Κράνη), ΚΠολΔ II, 2000, Εισαγ. 682-738

^[5] Άρθρα 546 παρ. 2, 565 παρ. 2, 763 παρ. 3, 912, 913 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας.

^[6] Άρθρο 632 παρ. 3 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας.

^[7] Άρθρο 937 παρ. 1 σμμ. β' και γ' του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας.

^[8] Δικονομίας προσβαλλόμενης διαταγής πληρωμής είτε η ακύρωση της με ανακοπή κατά το άρθρο 933 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας προσβαλλόμενης διαδικασίας αναγκαστικής εκτελέσεως.

^[9] Βλ. Μητσόπουλο, Πολιτική Δικονομία, τόμος Α, 1972, σελ. 37· Κεραμέα, Αστικό Δικονομικό Δίκαιο, 1986, σελ. 20· Κλαμαρή, Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας (κατά το άρθρο 20 παρ. 1 Συντάγματος 1975), 1989, σελ. 159 επ. 161· Μπέη, άρθρο 20 § 1 Σ, σε: Κασμάτη/Μαυριά, Ερμηνεία του Συντάγματος, 1997, αριθ. 120· Παναγόπουλο, Η δικονομική αξίωση παροχής δικαστικής προστασίας στις διαφορές και υποθέσεις ιδιωτικού δικαίου, το άρθρο 20 § 1 του Συντάγματος και το δικαίωμα λήψης ασφαλιστικών μέτρων, Δ 1982, 145 επ.· Καργάδο, Η απαγόρευση ασφαλιστικών μέτρων για ιδιωτικές διαφορές, σε: Η δραστηκότητα της προσωρινής δικαστικής προστασίας, 1995, 23· Καλαβρό, Η παράλειψη παροχής προσωρινής δικαστικής προστασίας στο πλαίσιο της πολιτικής δίκης, σε: Η δραστηκότητα της προσωρινής δικαστικής προστασίας, 1995, 92, 93· Κεραμέα/ Κονδύλη/Νίκα (-Κράνη), ΚΠολΔ II, 2000· Νίκα, Πολιτική Δικονομία, I, 2003, § 2 ΙΙ αριθ. 12· Τσικρικά, Δικαίωμα δικαστικής προστασίας και δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως, σε: Γενικές Αρχές Δημοσίου Δικαίου, 2013, αριθ. 7 σελ. 406.

^[10] Βλ. Τσικρικά Νίκα, ό.π., § 2 ΙΙ αριθ. 12· Τσικρικά, ό.π., αριθ. 7 σελ. 406.

^[11] Βλ. Μαγκάκη-Μπέη, Γνωμοδότηση, Δ 1980, 331· Μπέη, ό.π., άρθρο 20 αριθ. 110 επ. (115-117)· Κλαμαρή, ό.π., σελ. 259 επ.· καθώς όμως και Κεραμέα, ό.π., αριθ. 33 σελ. 18 επ.· Γέσιου-Φαλατή, Παρέμβαση στο 10ο συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Δικονομολόγων, Δ 1982, 610.

^[12] Βλ. Α.Π. 131/1979, ΝοΒ 29, 1095· Α.Π. 594/1983, ΤοΣ 10, 94· Α.Π. 341/2003, ΕλλΔνη 2004, 434· ΕφΑθ 9620/1980, ΤοΣ 7, 330· ΕφΝαυπλ 249/1986, ΕλλΔνη 1986, 1401· καθώς όμως και Α.Π. 1470/2002, ΕλλΔνη 2003,185· Α.Π. 395/2004, Δ 2005, 315.

^[13] Βλ. Τσικρικά, ό.π., αριθ. 7 σελ. 407.

^[14] Βλ. επίσης Μπέη, σε: Η δραστηκότητα της προσωρινής δικαστικής προστασίας, 1995, 165, 166, σχετικά με τη δυνατότητα να διαταχθούν ασφαλιστικά μέτρα για την προσωρινή προστασία δικονομικών δικαιωμάτων.

^[15] Βλ. επίσης Tsirikas, ό.π., 111.

^[16] Βλ. άρθρο 15 Συμβάσεως της Χάγης σχετικά με την επίδοση και κοινοποίηση στο εξωτερικό δικαστικών, και εξώδικων πράξεων σε αστικές ή εμπορικές υποθέσεις (Ν. 1334/1983), καθώς και άρθρο 19 παρ. 3 Κανονισμού (ΕΚ) 1393/2007 περί επιδόσεως και κοινοποιήσεως στα κράτη μέλη δικαστικών και εξώδικων πράξεων σε αστικές ή εμπορικές υποθέσεις.

^[17] Βλ. επίσης Tsirikas, ό.π., 111.

^[18] Βλ. Κεραμέα/Κονδύλη/Νίκα (-Κράνη), ΚΠολΔ II, 2000, άρθρο 692 αριθ. 1· καθώς όμως και Μπέη, Πολιτική Δικονομία, τόμος 14, 1983, άρθρο 692 σελ. 109, 110.

^[19] Βλ. επίσης Μαθθία, Το πεδίο λειτουργίας της αρχής της αναλογικότητας, ΕλλΔνη2006, 1 επ..

^[19] Βλ. σχετικά Μαθθία, ΕλλΔνη 2006, 1 επ.· Γέσιου/Φαλατή, Η αρχή της αναλογικότητας στην αναγκαστική εκτέλεση, ΕλλΔνη 1991, 280 επ.· την ίδια, Δίκαιο Αναγκαστικής Εκτελέσεως (Γενικό Μέρος), 2017, § 9 IV αριθ. 19 επ.· Ποδηματά, Και πάλι για την αρχή της αναλογικότητας, Τιμ.Τόμο Σταθόπουλο, 2010, 2235 επ.· Σπυρόπουλο, Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο, ΙΙ, Θεμελιώδη Δικαιώματα, 2012, σελ. 59 επ.· Σαρμά, Η αρχή της αναλογικότητας, σε: Γενικές Αρχές Δημοσίου Δικαίου, 2013, 211 επ., 218 επ., 240 επ.· Ανθόπουλο, σε: Σπυρόπουλο/Κοντιάδη/Ανθόπουλο/ Γεραπετρίτη, Σύσταγμα (Κατ' άρθρο ερμηνεία), 2017, Άρθρο 25 αριθ. 39 επ..

^[20] Βλ. επίσης Γέσιου-Φαλατή, ΕλλΔνη 1991, 280 επ.· την ίδια, Δίκαιο Αναγκαστικής Εκτελέσεως, ό.π., § 9 IV4 αριθ. 21.

^[22] Σχετικά με τα κριτήρια της πρόσφορότητας, της αναγκαιότητας και της υπό στενή έννοια αναλογικότητας, σύμφωνα με τα οποία ελέγχονται υπό το πρίσμα της εν λόγω αρχής οι παρεμβάσεις της κρατικής εξουσίας στα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα (βλ. Μαθθία, ΕλλΔνη 2006, 2· Γέσιου/Φαλατή, Δίκαιο Αναγκαστικής Εκτελέσεως, ό.π., § 9 IV 4 αριθ. 20· Σαρμά, ό.π., 227 επ.· Ανθόπουλο, ό.π.· Άρθρο 25 αριθ. 47· Παπαστάθη, Ο Αναρετικός έλεγχος της αρχής της αναλογικότητας στην πολιτική δίκη, 2018, σελ. 28 επ..

^[22] Βλ. σχετικά Κεραμέα/Κονδύλη/Νίκα (-Κράνη), ΚΠολΔ II, άρθρο 704 αριθ. 1.

Η νέα Πρόεδρος της Δημοκρατίας, όπως εγώ την γνώρισα...

Του Νίκου Μάλαμα

Απόγευμα 15ης Ιανουαρίου 2020. Έμοιαζε να είναι ένα απόγευμα σαν όλα τα άλλα. Αυτό μέχρι τις 19:11, οπότε ο Πρωθυπουργός, Κυριάκος Μητσοτάκης, κατέστησε γνωστή την πρόταση της Νέας Δημοκρατίας για το πρόσωπο το οποίο προκρίνει για το ύπατο αξίωμα της Προεδρίας της Ελληνικής Δημοκρατίας μετά το πέρας της θητείας του Προκόπη Παυλόπουλου, τερματίζοντας την ονοματολογία των τότε ημερών. Πολλά τα πρόσωπα τα οποία είχαν ακουστεί, διαρρέυσει ή ακόμα και αυτοχρησιτεύσει υποψήφιοι Πρόεδροι. Άλλοι προερχόμενοι, ως εθισται, από το χώρο της πολιτικής και άλλοι όχι. Άλλοι νεότεροι, άλλοι μεγαλύτεροι. Το διαφορετικό αυτή τη φορά ήταν ότι από αρκετά νωρίς είχε διαφανεί αρκετά ισχυρό το ενδεχόμενο ο νέος ένδικος της Ηρώδου Αττικής να είναι γένους θηλυκού.

Όπως και τελικά έγινε. Ο ίδιος ο Πρωθυπουργός στο μήνυμά του αναφέρθηκε, μεταξύ των άλλων εμπληματικών χαρακτηριστικών της Αικατερίνης Σακελλαροπούλου, στο συμβολισμό της επιλογής μιας γυναίκας ως Αρχηγού του κράτους -και δη προσθέτω εγώ κατά τη συμπλήρωση των διακοσίων ετών από την έναρξη της ελληνικής επανάστασης-, θέτοντας έτσι στο χρονοντούλαπο της ιστορίας ένα ακόμα άβατο. Χαρακτήρισε μάλιστα την απόφασή του ως ευκαιρία να αφήσει το δικό του αποτύπωμα για το μέλλον. Στο άκουσμα της είδησης, το μυαλό μου αυτομάτως ανατρέχει στο μακρινό πια 2013. Πρωτοετής φοιτητής της Νομικής, παρέστην σε εκδήλωση η οποία είχε διοργανωθεί με πρωτοβουλία του φοιτητικού περιοδικού στο οποίο ήμουν μέλος. Καλεσμένη μεταξύ άλλων σημειώντων ομιλητών την ημέρα εκείνη ήταν η τότε Σύμβουλος της Επικρατείας Αικατερίνη (ή καλύτερα Κατερίνα, όπως προτιμά να αποκαλείται) Σακελλαροπούλου. Ήταν η πρώτη μου επαφή μαζί της. Και άλλες φορές είχε τύχει να παρακολουθήσω δικαστές να μιλούν για διάφορα θέματα της νομικής επικαιρότητας. Εκείνη, όμως, η φορά ήταν διαφορετική. Η αμεσότητα της κ. Σακελλαροπούλου, η αναλλακτική και σύγχρονη θέαση των πραγμάτων, ο μεστός-μη ξύλινος λόγος της και η κοινωνική της «άνεση» σε ένα ανδροκρατούμενο πάνελ ομιλητών ίσως να ήταν τα στοιχεία τα οποία την έκαναν να ξεχωρίζει, στα δικά μου τουλάχιστον μάτια.

Θεωρώ τον εαυτό μου ανεπαρκή να αναφερθώ στη σπουδαία πορεία της νέας Προέδρου της Δημοκρατίας. Είναι παγκοίμως γνωστό, άλλωστε, ότι η κ. Σακελλαροπούλου χάρει ιδιαίτερου σεβασμού και εκτίμησης στο δικαστικό χώρο, τόσο από νεότερους όσο και από αφηρημένους πρώην πλέον συναδέλφους της. Στη σχεδόν 40ετή πορεία της χαρακτηρίστηκε για την πίστη και ευαισθησία της στα ανθρώπινα δικαιώματα, ιδίως των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, χωρίς, ωστόσο, να καταφεύγει σε δικαιωματιστικές υπερβολές και ακροβασίες και λαϊκίστικες εξάρσεις. Έντονο είναι διαχρονικά και το ενδιαφέρον της για την προστασία του περιβάλλοντος ενόψει του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής, στο οποίο αναφέρθηκε και στο μήνυμά της από το γραφείο της στο Συμβούλιο της Επικρατείας, όταν ο Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων, κ. Κωνσταντίνος Τασούλας, της ανακοίνωσε το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας του Σώματος. Όσο σημαντικά και αν είναι τα περιβαλλοντικά θέματα, ποτέ δε βρίσκονταν στην πρώτη γραμμή των επάλξεων στο δημόσιο λόγο. Με τον τρόπο της, λοιπόν, η κ. Σακελλαροπούλου κατέστησε σαφές το στίγμα της. Όλα αυτά τα στοιχεία αποδεικνύουν ότι είναι έντονα πολιτικοποιημένη και έχει βαθιά ιδεαλιστική φόρτιση για το κοινωνικό γίγνεσθαι, χωρίς, όμως, να παραβλέπει τις πραγματιστικές πτυχές του.

Τα παραπάνω, όμως, έχουν λίγο-πολύ αναλυθεί και υπερβαίνουν το σκοπό του εν λόγω κειμένου, στο οποίο θα ήθελα να καταθέσω την εμπειρία μου από τη δικαστική λειτουργία, έτσι όπως εγώ την γνώρισα. Αναφέρθηκα ανωτέρω στην πρώτη μας συνάντηση το Μάρτιο του 2013. Τα χρόνια περνούσαν και φτάνουμε στο Νοέμβριο του 2016. Η κ. Σακελλαροπούλου είχε προσχθεί σε Αντιπρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας κι εγώ είχα αναλάβει την Αρχισυνταξία του Νομικού Παλμού. Μιλώντας με τα παιδιά της συντακτικής ομάδας, έπεσε στο τραπέζι η ιδέα για μια συνέντευξη με ένα δικαστικό λειτουργό με κύρος και αναγνωρισιμότητα. Το πρώτο όνομα ήταν το δικό της. Παρ' ότι κάθε άλλο παρά αίγουροι ότι θα δεχθεί ήμασταν, υποβάλαμε το αίτημά μας, το οποίο εγκρίθηκε την ίδια στιγμή. Θυμάμαι το δημιουργικό άγχος της προετοιμασίας, καθώς δε θέλαμε να την φέρουμε σε δύσκολη θέση, μιας και οι δικαστές συνθίζουν να μιλούν δια των αποφάσεών τους, και το τρακ, καθώς περίμενα έξω από το γραφείο της στο Συμβούλιο της Επικρατείας.

Όταν άνοιξε η πόρτα και μας καλωσόρισε, όλα ξεχάστηκαν. Τόσο προσιτή και προσγειωμένη, ευδιάθετη και ευγενική, δέχθηκε να απαντήσει σε όλες τις ερωτήσεις μας, σημειωτέον δε ότι ήταν μόλις λίγες ημέρες, αφότου είχε υποβάλει την παραίτησή της από την Ένωση Δικαστικών Λειτουργιών του Συμβουλίου της Επικρατείας, διαφωνώντας με χειρισμούς στην υπόθεση με τις τηλεοπτικές άδειες και τον περιβόητο Νόμο 4339/2015 του Νίκου Παππά. Ουδόλως διεκπεραιωτική, μάς διέθεσε ένα δίσωρο από το υπερφορτωμένο πρόγραμμά της. Συζητήσαμε διάφορα "off the record", μας εμπιστεύθηκε και μας αντιμετώπισε ως συναδέλφους της εν ευρεία εννοία-νομικούς. Ήταν κυριολεκτικά μια γυναίκα της «διπλανής πόρτας». Είναι, άλλωστε, ευρέως γνωστό ότι μέχρι πρόσφατα μέσω του προσωπικού της λογαριασμού στο facebook συνομιλούσε με τους διαδικτυακούς της φίλους, τόσο για επιστημονικά θέματα, όσο και για πιο απλά και καθημερινά, όπως τα ζώα και ιδίως τις γάτες, τις οποίες υπεραγαπά.

Μάρτιος του 2018 και ο Νομικός Παλμός υλοποιεί ένα εγχείρημα, για το οποίο εργαζόταν από καιρό: Διαπανειστησιακό debate φοιτητών από τις Νομικές Σχολές του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης επί της πραγματικής υπόθεσης Coman, με κριτές επιτιμους και εν ενεργεία τότε Προέδρους και Αντιπροέδρους Ανωτάτων Δικαστηρίων, μεταξύ αυτών και την κ. Σακελλαροπούλου. Είχε δεχθεί και πάλι με πολλή χαρά να συνδράμει αυτή μας την προσπάθεια. Και το έκανε με την καρδιά της. Δεν ήταν ότι απλά παρέστη την ημέρα της εκδήλωσης, αλλά καθ' όλη τη διάρκεια της προετοιμασίας έδειχνε το ενδιαφέρον της με επικοινωνίες τις οποίες είχαμε.

Νοέμβριος του 2018. Η κ. Σακελλαροπούλου έχει επιλεγεί για τη θέση της Προέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας -άλλο ένα θεσμικό ρεκόρ, το οποίο κατέκτησε ως η πρώτη γυναίκα επικεφαλής του Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου. Για άλλη μια φορά, με εμπιστεύθηκε προσωπικά, ως Αρχισυντάκτη του Νομικού Παλμού, και παρ' ότι δεν είχε συμπληρώσει ούτε μήνα στη νέα της θέση, μάς επέτρεψε να χρησιμοποιήσουμε την αίθουσα Ρακτιβάν, μολοντί μέχρι τότε δεν παρεχωρείτο για φοιτητικές εκδηλώσεις, για τη διεξαγωγή ημερίδας περί της συνταγματικής Αναθεώρησης, η οποία δεν είχε ξεκινήσει. Και όχι μόνο αυτό. Ήταν εκεί πολύ πριν την έναρξη για να βοηθήσει σε ό,τι χρειαστεί, λαμβάνοντας υπόψη το πλήθος κόσμου το οποίο συνέρρεε, παρακολούθησε όλη τη συζήτηση και στο τέλος απύθυνε χαιρετισμό.

Αυτή είναι η νέα Πρόεδρος της Δημοκρατίας, όπως εγώ την γνώρισα. Θα μπορούσα να αναφέρω και άλλα πολλά. Σταχυολόγησα, ωστόσο, κάποιες σημαντικές στιγμές, οι οποίες, πιστεύω, ενανθρώπως αναδεικνύουν το προφίλ της, ως διακεκριμένης δικαστικής λειτουργού, η οποία, εν τούτοις, δεν είχε και δεν έχει απομονωθεί στη γυάλινη σφαίρα στην οποία ζουν αρκετοί υψηλά ιστάμενοι, παραμένοντας ενεργό μέλος της κοινωνίας με ισχυρή άποψη και πυγμή. Ευρισκόμενη στο πλευρό των φοιτητών, επιλέγει συνειδητά τη διατήρηση χαμηλών τόνων, ούσα προσηνής, πρόθυμη να συναστραφεί και να αφουγκραστεί τη νέα γενιά, όντας ταυτοχρόνως απολύτως συνεπής προς τις απαιτήσεις και τα θεμελιώδη καθήκοντα του θεσμικού της ρόλου. Στο πρόσωπο της νέας Προέδρου της Δημοκρατίας συνδυάζονται με απόλυτη αρμονία νομικές γνώσεις, ενσυναίσθηση και πολλαπλές ευαισθησίες, χωρίς να αναιρείται η αποφασιστικότητά της, όταν είναι απαραίτητη.

Αισθανόμενος εξαιρετικά τυχερός και ευγνώμων που γνώρισα εκ του σύνεγγυς την κ. Σακελλαροπούλου, θα ήθελα για ακόμη μία φορά δημοσίως να την ευχαριστήσω για την πολλαπλή, τιμητική, έμπρακτη στήριξή της και εμπιστοσύνη προς το Νομικό Παλμό και εμένα προσωπικά, καθώς και να της ευχηθώ καλή επιτυχία στα καθήκοντά της, τα οποία ήδη άρχισε να ασκεί με «ανθρώπινα» και καθημερινό τρόπο. Είμαι βέβαιος ότι θα ανταποκριθεί με απόλυτη ευσυνειδησία και ψύχραιμο δυναμισμό στο θεσμικό βάρος το οποίο αναλαμβάνει ως ρυθμιστής του πολιτεύματος, συμβάλλοντας στην ενότητα του έθνους.

Είθε η θητεία της να μείνει στην ιστορία όχι απλώς για το συμβολισμό της επιλογής μιας γυναίκας ως πρώτου πολίτη της χώρας, αλλά για ουσιαστικά κατορθώματα, στο βαθμό που αυτό είναι δυνατό λόγω των περιορισμένων συνταγματικών περιθωρίων του εκάστοτε Προέδρου της Δημοκρατίας!

Άλογες φωνές ενός λαού εγωιστή...

Της Ευαγγελίας Παπαδοπούλου

Το Δεκέμβριο του 2019 ανιχνεύθηκε ένα νέο είδος κορωνοϊού, ο Covid-19, στην πιο πυκνοκατοικημένη πόλη της Κεντρικής Κίνας, στη Wuhan. Πρόκειται για τύπο κορωνοϊού, ο οποίος προέρχεται, σύμφωνα με τους επιστήμονες της υγείας, από νυχτερίδες και πλήττει τους ανθρώπους. Αν και ο ιός εντοπίστηκε για πρώτη φορά στην Κίνα, εξαπλώθηκε ραγδαία παγκοσμίως, γεγονός το οποίο οδήγησε τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας να τον χαρακτηρίσει ως πανδημία στις 11 Μαρτίου 2020. Τελευταία αναφορά σε πανδημία είχε γίνει το 2009 για τη Γρίπη Α (H1N1), στην οποία οφείλεται ο θάνατος 18.500 ανθρώπων σε 214 χώρες. Ο Covid-19, όμως, είναι μία «πρωτόγνωρη απειλή», σύμφωνα με το Γενικό Διευθυντή του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, στην οποία η διεθνής κοινότητα και οι εθνικές κυβερνήσεις προσπαθούν καθημερινά και με κόπο να ανταπεξέλθουν.

Προκειμένου να προφυλαχθούμε απέναντι στο νέο ιό, οι ειδικοί συμβουλεύουν μεταξύ άλλων συχνό πλύσιμο χεριών, παραμονή στην οικία μας, αραίωση των επαφών με άτομα ανήκοντα σε ευπαθείς ομάδες αλλά και αποφυγή χώρων συγχρωτισμού. Η ελληνική κυβέρνηση παραδειγματιζόμενη από την τραγική κατάσταση στη γείτονα Ιταλία, στην οποία οι νεκροί προ πολλού ξεπέρασαν αυτούς της Κίνας, έλαβε μετά την εμφάνιση των πρώτων κρουσμάτων έγκαιρα μία σειρά σημαντικών μέτρων, όπως αναστολή λειτουργίας των σχολείων, των εσπαστορίων, των καφετεριών, των οργανωμένων παραλιών, των χιονοδρομικών κέντρων και των πάρκων. Τελικά, στις 22 Μαρτίου ανακοίνωσε γενική απαγόρευση κυκλοφορίας. Ένα από τα βασικά μέτρα τα οποία άργησε αλλά τελικά έλαβε στις 16 Μαρτίου 2020 η κυβέρνηση ήταν και αυτό της προσωρινής απαγόρευσης τέλεσης κάθε είδους λειτουργιών και ιεροπραξιών σε όλους ανεξαιρέτως τους χώρους θρησκευτικής λατρείας.

Ενώ αυτοί οι οποίοι κινδυνεύουν περισσότερο είναι οι ευπαθείς ομάδες με πρωταγωνιστές τους ηλικιωμένους, οι τελευταίοι, στην πλειοψηφία τους, υιοθέτησαν -και ακόμη συνεχίζουν να τηρούν- μία παντελώς ανεύθυνη και ασυνείδητη στάση. Τρανή απόδειξη οι τεράστιες αντιδράσεις τις οποίες εξέφρασαν κατά της απαγόρευσης της θείας Κοινωνίας και γενικότερα της συμμετοχής σε ιεροπραξίες και τελετές της Εκκλησίας. Δεν ήταν λίγοι αυτοί οι οποίοι ισχυρίζονταν ότι θα συνεχίσουν να μεταλαμβάνουν και επέμεναν ότι επ' ουδενί πρόκειται να αλλάξουν τις συνήθειές τους. Η απειθαρχη στάση αυτών των πολιτών εξηγείται ίσως ως ένα σημείο, αν σκεφτεί κανείς ότι ένας 70χρονος δεν έχει ενδεχομένως τη δυνατότητα να κατανοήσει και να εμπεδώσει ότι ο συνωστισμός σε έναν κλειστό χώρο και πολλών δε μάλλον η μετάληψη από το ίδιο ιερό κουτάλι πολλαπλασιάζει τις πιθανότητες εξάπλωσης του ιού, ακόμη κι αν αυτό έχει επισημανθεί επανειλημμένως από τους επιστήμονες της υγείας.

Η στάση, όμως, η οποία ουδόλως δικαιολογείται είναι αυτή μίας μερίδας πολιτών, οι οποίοι, παρά την κοινωνική τους θέση και τις γνώσεις για τις οποίες έχουν διακριθεί, υποβάλλουν αυτή την απειθαρχία και πυροδοτούν την παράνοια. Κατακριτέα σε κάθε περίπτωση είναι, αρχικά, η θέση των μελών την Εκκλησίας, τα οποία να μην μοίρασαν ενημερωτικά φυλλάδια, αλλά παράλληλα υποστήριξαν σε ανακοίνωση της Ιεράς Συνόδου της Ιεραρχίας ότι: «Για τα μέλη της Εκκλησίας, η προσέλευση στην Θεία Ευχαριστία και η κοινωνία από το Κοινό Ποτήριο της Ζωής, ασφαλώς και δεν μπορεί να γίνει αιτία μετάδοσης ασθενειών, γιατί οι πιστοί όλων των εποχών, γνωρίζουν ότι η προσέλευση στη Θεία Κοινωνία, ακόμη και εν μέσω πανδημίας, συνιστά αφ' ενός μια έμπρακτη κατάφαση αυτοπαράδοσης στον Ζώντα Θεό, και αφ' ετέρου τρανή φανέρωση αγάπης, η οποία καταναίκα κάθε ανθρώπινο και ίσως δικαιολογημένο φόβο». Δεν έλειψαν κι άλλες ίδιου κύματος δηλώσεις, όπως του Μητροπολίτη Καλαβρύτων και Αιγιαλείας Αμβρόσιου, ο οποίος παραίνεσε τους πιστούς να προφυλαχθούν απέναντι στον ιό «ψεκάζοντας» το σώμα τους με αγιασμό αλλά και του Μητροπολίτη Πατρών Χρυσόστομου, ο οποίος τόνισε σε δημοσιογράφους ότι: «Η λειτουργία της Εκκλησίας είναι εκ των ων ουκ άνευ».

Αποκορύφωμα της όλης παράλογης κατάστασης αποτέλεσε η άκρως επικίνδυνη δημόσια δήλωση της Ομότιμης Καθηγήτριας Λοιμωξιολογίας της Ιατρικής Σχολής Αθηνών, κ. Ελένης Γιαμαρέλλου, η οποία υποστήριξε ότι: «Θα κοινωνήσω με πίστη στον Θεό ότι δεν κολλάω, όταν συμμετέχω σε ένα

τέτοιο μεγάλο μυστήριο». Μεταξύ άλλων ισχυρίστηκε ότι κανονικά, όταν ένας πιστός Χριστιανός μεταλαμβάνει, δεν προβαίνει στο μυστήριο από συνήθεια, αλλά επειδή πιστεύει στο περιεχόμενο του μυστηρίου αυτού. Και ποιο είναι το περιεχόμενο του μυστηρίου αυτού τελικά; Στη Θεία Ευχαριστία ο άρτος και ο οίνος, με την ενέργεια του Αγίου Πνεύματος, σύμφωνα με τις διδασκαλίες, μεταβάλλονται σε «σώμα και αίμα Κυρίου». Κατά τον Άγιο Ιγνάτιο το Θεοφόρο αποτελεί «φάρμακον άθανασίας, αντίδοτον τού μή άποθανείν αλλά ζήν εν Ίησοϋ Χριστῷ δια παντός».

Πώς θα πεισθεί, όμως, ο πιο αφοσιωμένος πιστός, ο οποίος δεν είναι Χριστιανός, μόνο επειδή έτσι τον βάφτισαν οι γονείς του, αλλά επειδή όντως πιστεύει ότι με το βάπτισμα πραγματοποιείται άφεση αμαρτιών, ότι με τα μνημόσυνα αναπαύονται οι ψυχές και τέλος εν προκειμένω με τη Θεία Ευχαριστία γεύεται το «φάρμακο της άθανασίας»;

Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημανθεί ότι το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας (συνειδήσης και λατρείας) χαίρει προστασίας από το άρθρο 13 του Συντάγματος και επ' ουδενί πρέπει να αποτελεί αντικείμενο κλεισασμού, ειδικά αν σκεφτούμε ότι το θρησκευτικό στοιχείο ήταν συνενωτικό σε πολλές δυσχερείς ιστορικές περιόδους, όπως επί Τουρκοκρατίας. Στον Καταστατικό μας Χάρτη, όμως, κατοχυρώνεται και το δικαίωμα στην υγεία (άρθρα 21 παρ. 3, 5 παρ. 5. Συντ.). Εφόσον έχει γίνει αποδεκτό ότι οι συνταγματικές διατάξεις μεταξύ τους είναι ισόκυρες, οι συγκρούσεις οι οποίες ανακύπτουν μεταξύ τους επιλύονται με δύο βασικές αρχές in concreto: με την αρχή της πρακτικής εναρμόνισης των δικαιωμάτων και με την αρχή της αναλογικότητας. Η πρώτη αρχή προστάζει την υποχώρηση του πεδίου άσκησης και των δύο αντιμαχόμενων δικαιωμάτων με ταυτόχρονη «σύμπλευση» και «σμπόρευση» τους, ενώ η δεύτερη επιβάλλει -με τρόπο κατάλληλο, αναγκαίο και εν στενή εννοία αναλογικό- την υποχώρηση και περιορισμό του ενός για χάρη του άλλου.

Στην προκειμένη περίπτωση, δεν πρόκειται απλά για προστασία της δημόσιας υγείας αλλά, πλέον, πολύ περισσότερο, για προστασία της ανθρώπινης ζωής, η οποία είναι απόλυτη και από κάθε τομέα Δικαίου έχει κριθεί ως υπέρτατο έννομο αγαθό από το οποίο πηγάζουν και εξαρτώνται όλα τα υπόλοιπα. Αν, δηλαδή, θυσιαστεί το δικαίωμα της ανθρώπινης ζωής για χάρη αυτού της θρησκευτικής ελευθερίας, η άσκηση του τελευταίου θα μείνει χωρίς νόημα, κενή. Όταν, λοιπόν, υπάρχει βάση επιστημονικά τεκμηριωμένων προειδοποιήσεων εύκολη μεταδοτικότητα και εξάπλωση του φονικού ιού Covid-19, ειδικά σε χώρους συνωστισμού (ακόμη περισσότερο με τη μετάληψη), δεν είναι λογική σκέψη του Χριστιανού παππού ότι «το αίμα και το σώμα του Ιησού Χριστού θα τον σώσει», όπως πολλοί υποστήριξαν, μεταξύ αυτών και επιστήμονες, γιατί η ευεργετική λειτουργία, ακόμη και αν την πιστεύει κάποιος μεταφυσικά, δεν είναι αποδεδειγμένη και ασφαλώς δεν είναι καιρός για πειράματα.

Απαιτείται όχι απλώς ανοχή αλλά και σεβασμός στη θρησκευτική ελευθερία και στην άσκηση θρησκευτικής λατρείας. Όταν, όμως, στην κοινότητα των δικαιωμάτων η δημόσια υγεία και η ανθρώπινη ζωή είναι ο ένας από τους δύο παίκτες, η ήττα του άλλου δικαιώματος -οποιοδήποτε κι αν είναι αυτό αδιακρίτως- είναι προδιαγεγραμμένη a priori. Επαγωγικά, αφού η Ιερά Σύνοδος δεν προέβη στη λογική αυτή στάθμιση, αλλά προτίμησε την υποταγή της επιστημονικής αλήθειας στις θρησκευτικές πεποιθήσεις, τρέφοντας τον ήδη διογκωμένο και υπερτραφή εγωισμό του ελληνικού λαού, η κυβέρνηση εξέδωσε Κοινή Υπουργική Απόφαση, σύμφωνα με την οποία επιτρεπόταν μόνο η σύντομη προσέλευση πιστών για ατομική προσευχή.

Σε τέτοιες κρίσιμες περιόδους, αντί να τηρούμε επιλεκτικά αρχές της θρησκείας μας, καλό θα ήταν να θυμόμαστε και να εφαρμόζουμε το ουσιαστικότερο πρόσταγμα της: «Αγαπάτε αλλήλους!». Καλό θα ήταν να φημιώσουμε τις άλογες φωνές και να ακούσουμε καθαρά αυτές της λογικής. Καλό θα ήταν, τέλος, να αποστρέψουμε το βλέμμα μας από το στενό «εγώ» μας και να το επικεντρώσουμε στο κοινό συμφέρον και στο συλλογικό καλό. Πολύ περισσότερο, αυτές τις ημέρες, κατά τις οποίες τα μέτρα αρχίζουν και χαλαρώνουν, πρέπει να έχουμε πολύ σοβαρά υπόψη μας αυτές τις σκέψεις!

ΝΟΜΙΚΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΟ ΠΡΟΥΣΑΝΙΔΗ

πρώτο σε επιτυχίες !!

“Το Νομικό Σπουδαστήριο Προυσανίδη προσφέρει και εξ αποστάσεως τηλεκπαίδευση (E- Learning), κάνοντας χρήση των πιο προηγμένων τεχνολογιών και των πιο σύγχρονων μοντέλων σχεδιασμού μάθησης”

Διδάσκουν:

- Προυσανίδης Αναστάσιος** **Μεντης Γρηγόρης**
- Προυσανίδης Λουκάς** **Βιδάκης Δημήτρης**
- Δανινλίδης Αλέξανδρος** **Κατράμης Σπυρίδων**
- Βασιλική Γατσοπούλου** **Μαργώνης Κωνσταντίνος**

ΣΙΝΑ 26 & ΣΟΛΩΝΟΣ (ΕΝΑΝΤΙ ΝΟΜΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ) ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ 210.38.00.702-3, 210.36.27.332

email: nomikospoudastirio@gmail.com

ΝΟΜΙΚΟ-ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΟ-ΠΡΟΥΣΑΝΙΔΗ-nomikospoudastiriogr

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΓΙΑ:

- ΦΟΙΤΗΤΕΣ ΝΟΜΙΚΗΣ
- ΑΘΗΝΑΣ
- ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
- ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΔΙΚΑΣΤΩΝ

ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ
ΝΟΜΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ
ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ
ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟ
ΑΣΚΟΥΜΕΝΩΝ
ΔΙΚΗΓΟΡΩΝ

ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
“ΕΠΑΡΚΕΙΑΣ”
ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΥΣ
ΝΟΜΙΚΗΣ
ΞΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ

ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΩΝ

ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΑΡΧΙΦΥΛΑΚΩΝ

ΚΑΤΑΤΑΚΤΗΡΙΕΣ
ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

Ο θάνατος του Λεβιάθαν... Μέρος Α΄ : Το τέλος του Κράτους!*

Του Αλέξανδρου Ράμμου**

Η παραδοσιακή θεολογική/φυσιοκρατική αυθεντία του κράτους.

Η κρατική εξουσία στις διάφορες μορφές της κατανοήθηκε από τους πρώτους θεωρητικούς μεθύτερα και μοιρολατρικά, ακριβώς, δηλαδή, όπως κατανοείται και ο κόσμος μας, ως δεδομένος δια της εμπειρικής παρατήρησης. Το γεγονός αυτό ενέδωσε την κρατική εξουσία με μια φυσική και θεολογική, μη αμφισβητήσιμη, δηλαδή, αυθεντία.

Έτσι, όπως ο παγκόσμιος βαρυντικός νόμος του Νεύτωνα εξήγησε γιατί το μήλο πέφτει στο κεφάλι του Νεύτωνα, χωρίς να αμφισβητήσει το αδιαμφισβήτητο γεγονός της πτώσης, με τον ίδιο τρόπο και οι πρώτοι πολιτικοί φιλόσοφοι δεν επικείμεσαν να δουν τον άνθρωπο πέρα και έξω από μια κρατική εξουσία. Αποπειράθηκαν κυρίως να την καταγράψουν ή και να την διαμορφώσουν ανάλογα με τις ιδιαίτερες αντιλήψεις τους.

Σαφώς υπήρξαν από πολύ νωρίς εναντιώσεις ως προς το φαινόμενο της κρατικής εξουσίας, οι οποίες αμφισβήτησαν κατά κύριο λόγο το θεολογικό και λιγότερο το εξουσιαστικό θεμέλιό της, πλην, όμως, μόνο το 19ο αιώνα οι θεωρητικοί μπόρεσαν να αρθρώσουν ένα συνεκτικό αντίλογο ολιστικής αμφισβήτησης, αν και όχι πάντα με επιστημονική συνέπεια.

Λίγο νωρίτερα οι αποκαλούμενοι «διαφωτιστές» σε μια προσπάθεια συμφιλώσης του μύθου με την πραγματικότητα είχαν επιμείνει στην παρά φύση κατασκευή του «κοινωνικού συμβολαίου». Επρόκειτο για ένα υποθετικό consensus αποδοχής της κρατικής εξουσίας με σκοπό την προστασία της ζωής και της ιδιοκτησίας ως προϋπόθεση εξασφάλισης της γενικής ευημερίας. Ο όρος, όμως, «κοινωνικός» και η αποκαλούμενη «γενική» ευημερία άφηναν πολλά ερωτήματα για την έκταση των παρεμβατικών αρμοδιοτήτων της κρατικής εξουσίας στην ελευθερία των ανθρώπων.

Η ατομική ελευθερία εναντίον κοινωνιστικών υποσχέσεων. Η πρώτη μάχη.

Στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα ξέσπασαν σχεδόν παράλληλα δυο επαναστάσεις, φαινομενικά ίδιες, αλλά στην ουσία τους εντελώς διαφορετικές. Οι επαναστάσεις αυτές διαμόρφωσαν δυο εκ διαμέτρου αντίθετες και σχεδόν αγεφύρωτες μέχρι σήμερα κοσμοθεωρίες για την έννοια και το ρόλο του κράτους και έθεσαν τα θεμέλια για την οικονομική απογείωση και ηγεμονία των μεν και την οικονομική αποτελμάτωση των δε.

Το 1775, οι άποικοι της Βορείου Αμερικής ξεκίνησαν ένοπλο αγώνα κατά της φορολογικής αυθαιρεσίας της μητρόπολής τους. Το 1787, υπογράφηκε το αμερικανικό Σύνταγμα με το γνωστό προοίμιο "We the people...". Ο αμερικανικός λαός μεταβίβαζε συγκεκριμένες αρμοδιότητες στην κυβέρνηση του και έθετε αυτόν σε ισότιμη θέση με αυτή διατηρώντας το δικαίωμά του στην ελευθερία, το οποίο εκφραζόταν μέσα από το δικαίωμα της οπλοφορίας. Το κράτος δεν είχε καμία απολύτως εξουσία επί της καθημερινής ζωής των πολιτών του, πλην αυτών οι οποίοι διέπρατταν ποινικά αδικήματα. Η δε απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, των εγκλημάτων, δηλαδή, τα οποία στρέφονταν κατά της κοινωνικής συνοχής, ήταν στα χέρια των ιδίων Αμερικανών πολιτών, μέσω των ενόρκων.

Ωστόσο, η αμερικανική επανάσταση είχε μια απρόσμενη παράπλευρη συνέπεια. Η γαλλική στρατιωτική βοήθεια στους αποίκους εναντίον του κοινού τους εχθρού, των Άγγλων, οδήγησε στην κατάρρευση της ήδη κουρασμένης γαλλικής φεουδαρχικής οικονομίας. Τον Ιούνιο του 1798, η τρίτη τάξη, η τάξη των αγροτών, των γεωργών, των εμπόρων και των επαγγελματιών των αστικών κέντρων, συγκρότησε στις Βερσαλλίες την Εθνική Συντακτική Συνέλευση. Στις 26 Αυγούστου 1789, η Συνέλευση προχώρησε στην ψήφιση της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, ενώ πολύ αργότερα, το 1793, ψηφίστηκε το Σύνταγμα της Α' Γαλλικής Δημοκρατίας.

Η χαρακτηριστική ιδεολογική διαφορά μεταξύ των δυο επαναστατικών κινήσεων έγκειτο στο διαφορετικό τρόπο αντιμετώπισης του κράτους από τους επαναστάτες. Οι Γάλλοι, σε αντίθεση με τους Αμερικανούς, χωρίς όραμα και εγκλωβισμένοι στους στενούς ιδεολογικούς ορίζοντες του διαφωτισμού, δεν αμφισβήτησαν τη φυσική/θεολογική καταγωγή του κράτους. Δε διεκδίκησαν την πλήρη ανοικοδόμηση της κρατικής εξουσίας στη βάση της ατομικής ανεξαρτησίας και της ισότητας κράτους-πολίτη. Απέβλεψαν αποκλειστικά στη βίαιη κατάληψη του κράτους και στην οικειοποίηση της κρατικής βίας για την επιβολή του κοινωνιστικού μανιφέστου τους το οποίο φρόντισαν να καταγράψουν ήδη από τον πρώτο μήνα του κινήματός τους.

Αντίθετα, κύριο μέλημα των αποίκων ήταν ο επαναπροσδιορισμός της κρατικής εξουσίας μέσα από ένα νέο ρεπουμπλικανικό Σύνταγμα στη βάση της πλήρους ατομικής ελευθερίας και ανεξαρτησίας. Υπό αυτό το πρίσμα, εύκολα μπορεί να κατανοηθεί γιατί στο πρώτο Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής δεν ενσωματώθηκαν ατομικά δικαιώματα. Εκ της γενέσεώς του, το αμερικανικό κράτος δεν απέκτησε ρυθμιστικές της ζωής των πολιτών των αρμοδιότητες. Ο Αμερικανός

πολίτης δε διανοήθηκε ποτέ να θυσιάσει την ατομική του ελευθερία για χάρη αφηρημένων κοινωνιστικών αφηγημάτων τα οποία θα επιβλόγγονταν δια της κρατικής βίας. Για τον ίδιο λόγο, οι Πατέρες του αμερικανικού Συντάγματος δε δημιούργησαν δικαιοκρατικά δικαστήρια, δεδομένου ότι δε διανοήθηκαν ότι το κράτος θα μπορούσε με αδειοδοτικές διοικητικές πράξεις να αποφασίζει για την ιδιωτική δραστηριότητα των Αμερικανών πολιτών για χάρη ενός αφηρημένου κοινωνικού καλού. Με λίγα λόγια, στη βάση της ισότητας κράτους-πολίτη, το κράτος μπορούσε να επηρεάσει την ιδιωτική ζωή των πολιτών, ακριβώς με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο θα μπορούσε να την επηρεάσει και ένας κοινός ιδιώτης και ήταν εξίσου υπόλογο για κάθε πράξη του στα δικαστήρια των ιδιωτών ακριβώς όπως ένας κοινός ιδιώτης.

Η αποτυχία των κοινωνιστικών υποσχέσεων. Η μάχη πριν την τελευταία μάχη.

Έκτοτε, η επικράτηση, με εξαίρεση τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, της θεολογικής/φυσιοκρατικής εκδοχής του κράτους οδήγησε σε μια εξαμβλυτική αποθέωση των δυνατοτήτων του και σε μια καταπιεστική αύξηση των αρμοδιοτήτων του.

Το κράτος σιγά σιγά αντικατέστησε τη θρησκεία και άρχισε να υποσχεται επίγειους παραδόσεις, τις αποκαλούμενες ουτοπίες. Επαγγελματίες Μεσσίες συνέγραψαν Βίβλους με αφηρημένες υποσχέσεις, όπως κοινωνική δικαιοσύνη, ισότητα και αξιοκρατία, τις οποίες ο κάθε προφήτης ερμήνευσε κατά το δικό του Ευαγγέλιο. Οι πιστοί πείστηκαν μέσα από την κατηχητική κρατική εκπαίδευση και ασπάστηκαν δόγματα, όπως το κοινωνικό κράτος, το κράτος πρόνοιας και το κράτος δικαίου. Το κράτος παρουσιάστηκε ως ο λυτρωτής των πιστών από τη φτώχεια, τις αρρώστιες, την αδικία, τη μοναξιά της τρίτης ηλικίας, αλλά κυρίως από το βάρος της προσωπικής τους ευθύνης. Το κράτος αναγορεύτηκε σε προστάτη της ζωής και της περιουσίας τους, εγγυητή της επίγειας και οικονομικής ευημερίας τους, σε έναν άλλον Ιησού ο οποίος θα κουβαλούσε τις αμαρτίες του κόσμου.

Ωστόσο, ενώ οι πιστοί των θρησκευτικών δογμάτων θα απολαμβάνουν πάντα το τεκμήριο της αμφιβολίας λόγω της μετάθεσης του παραδείσου στη μετά θάνατον ζωή, η «τελική κρίση» για τις υποσχέσεις του κράτους έλαβε χώρα σε αυτή τη ζωή. Ο 20ός αιώνας βάρησε με το αίμα των πιστών οι οποίοι αρχικά πολέμησαν σε σταυροφορικές εμφυλίες εκστρατείες και στη συνέχεια ενωμένοι ενάντια στο κράτος. Το τέλος του 20ού αιώνα δε σήμανε μόνο το «τέλος της ιστορίας», κατά τη μαρξιστική θεωρία, σύμφωνα με το Φουκουγιάμα, αλλά και την αρχή του τέλους του ίδιου του κράτους. Και αυτό, γιατί το κράτος απέτυχε να ανταποκριθεί στις κοινωνιστικές μεταφυσικές υποσχέσεις του, ενώ, όσο αποτύχανε, τόσο δημιουργούσε ένα καταπιεστικό σώμα προνομίουχων γραφειοκρατών με αυτοσκοπό τη διαιώνιση και ευημερία της ύπαρξής τους μέσω της κατάσχεσης πλούτου δια της κατάχρησης του προνομίου της άσκησης βίας.

Η αύξηση της παραγωγής, η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας, η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, η κατάργηση των συνόρων μέσω του διαδικτύου, η κατάργηση των αποστάσεων μέσω των μέσων μαζικής μεταφοράς, η παγκοσμιοποίηση του ηλεκτρονικού εμπορίου, η συνακόλουθη εξοικείωση με τους άλλους πολιτισμούς, η οποία εξαλείφει σταδιακά τη δικαιολογημένη καχυποψία για το άγνωστο, τα ιατρικά επιτεύγματα, η επιμήκυνση και η βελτίωση της ποιότητας ζωής, η πληθώρα επιλογών απασχόλησης και διασκέδασης, η de facto κοινή γλώσσα και καλλιτεχνική κατανόηση, η de facto αποδοχή των βασικών ηθικών αρχών για το σεβασμό της ζωής και της ιδιοκτησίας και οι εναλλακτικές υπηρεσίες της αγοράς τόσο στον τομέα της ασφάλειας όσο και στον τομέα της ασφάλισης κατέστησαν τους ανθρώπους ελεύθερους και ανεξάρτητους, υπεύθυνους των επιλογών τους, και εξέθεσαν ανεπανόρθωτα τη χρησιμότητα του κράτους.

Στην πιο πάνω ταχεία πορεία προς την ατομική ελευθερία του 21ου αιώνα, ποιος μπορεί να είναι ο ρόλος του κράτους; Με την απαρχαωμένη δύσκαμπτη γραφειοκρατική δομή του, την αδυναμία προσαρμογής στις τεχνολογικές εξελίξεις ή τη χαμηλή ποιότητα των προσφερόμενων από αυτό υπηρεσιών, κάθε κρατική αξία του κράτους αποδομήθηκε. Ακόμα και αυτές οι βασικές υπηρεσίες τις οποίες παραδοσιακά μονοπωλούσε το κράτος, η Δικαιοσύνη, η ασφάλεια και η άμυνα, άρχισαν να παρέχονται ποιοτικότερα από ιδιώτες. Ο δε πόλεμος αποτελεί πλέον μια αντιπαραγωγική lose-lose διαδικασία στην οποία κανείς ιδιώτης δε θα επιθυμούσε να εμπλακεί.

Ο Λεβιάθαν, λοιπόν, πεθαίνει. Το θηρίο, όμως, όταν πεθαίνει, γίνεται πιο επιθετικό...

* Το άρθρο παρατίθεται ακριβώς όπως εστάλη.
** Ο κ. Αλέξανδρος Ράμμος είναι Υποψήφιος Διδάκτωρ Νομικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α. και Δικηγόρος.

LEX BOOK

Lexbook

lexbook_publications

lexbookgr@gmail.com,
info@lexbook.gr

Κωλέττη 15 1ος όροφος
TK 106 81 Αθήνα
Τηλ.: 210 38 44 584

πάντα δίπλα στον νομικό

Κεντρική διάθεση: Βιβλιοπωλείο "Το Καποδιστριακό",
Σίνα 7, TK 106 80 Τηλ.: 210 36 48 141, Fax: 210 36 48 143
email: kapodistriakon@gmail.com Το Καποδιστριακό (kapodistriakon)

Είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση επαρκής απέναντι στον κορωνοϊό;

Του Κωνσταντίνου Πρεμέτη

Κάθε φορά κατά την οποία χρειάζεται να γράψω ένα κείμενο για το Νομικό Παλμό κοιτάω πίσω και βλέπω τη θεματολογία των προηγούμενων άρθρων μου. Ομολογώ πως δε μου αρέσει να επαναλαμβάνομαι... Εν τούτοις, η πανδημική κρίση του νέου κορωνοϊού, έχοντας φέρει τα πάνω κάτω στον κόσμο, δε θα μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστο και αυτόν τον προσωπικό κανόνα συγγραφής τον οποίο είχα θέσει. Αποφάσισα, λοιπόν, να καταπιστώ ξανά με ένα ζήτημα το οποίο άπτεται της λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στο προηγούμενο άρθρο μου είχα χαρακτηρίσει το προσφυγικό ως ένα ισχυρό crash test για τη συνοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Και είναι πράγματι. Όταν γραφόταν εκείνο το άρθρο, εκφράσεις όπως «το προσφυγικό είναι η μεγαλύτερη κρίση την οποία έχει αντιμετωπίσει η Ευρωπαϊκή Ένωση» ακουγόταν όλο και περισσότερο όχι μόνο στην πολιτική σκηνή της Ελλάδας αλλά και πολλών άλλων κρατών-μελών. Δεν πέρασαν πάρα μόνο λίγοι μήνες και μια νέα ταινία με παρόμοιο σενάριο άρχισε να εκτυλίσσεται. Ίδιου τύπου εκφράσεις ακούγονται ξανά, αλλά τώρα το πρόβλημα, το οποίο μοιάζει να είναι η μεγαλύτερη κρίση από συστάσεως της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι η πανδημία του κορωνοϊού. Τελικά το προσφυγικό ή ο κορωνοϊός είναι η μεγαλύτερη πρόκληση για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ή ήταν οικονομική κρίση των περασμένων ετών; Δικασμένες οι απόψεις. Τι είναι άραγε αυτό το οποίο κάνει κάθε κρίση να φαίνεται τόσο τρομακτικά ανυπέρβλητη για την Ευρωπαϊκή Ένωση;

Για να απαντηθεί το ερώτημα, πρέπει προκαταρκτικά να διαπιστωθεί αν η πανδημία του κορωνοϊού έχει ευρωπαϊκή διάσταση. Η απάντηση είναι ξεκάθαρα ναι. Όταν μια εκ των βάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η ελεύθερη μετακίνηση των Ευρωπαίων πολιτών, αναπόφευκτα αυτό συνεπάγεται και ελεύθερη μετακίνηση των ασθενειών τις οποίες αυτοί φέρουν. Μπορεί να ακούγεται απλή και περιεργή η εξήγηση, αλλά θεωρώ πως έτσι είναι η πραγματικότητα.

Συνεπώς, η αποτελεσματική αντιμετώπιση της πανδημίας απαιτεί συντονισμό μεταξύ των κρατών-μελών, προκειμένου οι θεμελιωθείς ελευθερίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης να μη διακυβευτούν. Και αν όπως το πρόβλημα είναι ευρωπαϊκό, γιατί τρομάζει τόσο πολύ τους ιθύνοντες και μοιάζει (ξανά) να είναι η μεγαλύτερη κρίση στην ευρωπαϊκή ιστορία; Νομίζω ότι η απάντηση στο εν λόγω ερώτημα βρίσκεται στη δομή και στην ίδια τη φύση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι μια πολυεθνική οντότητα και για να ληφθούν αποφάσεις απαιτούνται γενναίοι συμβιβασμοί μεταξύ των κρατών-μελών. Και εδώ αρχίζουν τα δύσκολα, μιας και οι διαφορετικές αντιλήψεις και νοοτροπίες πρέπει να καταλήξουν σε κοινή γραμμή. Πώς να συμβιβαστεί παραδείγματος χάριν η «γεωιστική» πλην νομότυπη ως προς την έκδοση ευρωμολόγου προσέγγιση της Γερμανίας, η οποία αρνείται πεισματικά να δεχθεί να παραχωρήσει λίγη από τη φερεγγυότητά της για να δανεισθούν φθηνότερα κάποια κράτη-μέλη, τα οποία δεν έχουν αντίστοιχη δυνατότητα, με την ανάγκη για αλληλεγγύη την οποία απεγνωσμένα ζητούν χώρες, όπως Ιταλία και Ισπανία, οι οποίες χτυπήθηκαν περισσότερο από την πανδημία; Είναι προφανές πως για να υπάρξει συμβιβαστική απόφαση απαιτείται πολύς χρόνος. Είναι, λοιπόν, αυτή η εγγενής δυσκαμψία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε συνδυασμό με την ανάγκη λήψης άμεσων μέτρων, ώστε τελικά κάθε κρίση μοιάζει να είναι η μεγαλύτερη στην ιστορία της.

Δυστυχώς το πρόβλημα δε σταματάει εδώ, καθώς αυτή η ευρωπαϊκή αδυναμία γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης από ορισμένους οι οποίοι βρίσκουν πρόσφορο έδαφος να κατηγορήσουν την Ευρωπαϊκή Ένωση ως

μια αποτυχημένη οντότητα. Είναι αλήθεια δύσκολο να μην ασκήσει κανείς κριτική σε αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδιαίτερα βλέποντας πρακτικές ορισμένων κρατών-μελών εντός αυτής, οι οποίες λειτουργούν ως τροχοπέδη στην περαιτέρω εξέλιξή της. Είναι πράγματι δελεαστική μια τέτοιου είδους κριτική. Θεωρώ, όμως, ότι σήμερα η κρισιμότητα των στιγμών επιβάλλει να μην είμαστε αυστηροί με την Ευρωπαϊκή Ένωση και να αναγνωρίσουμε τις τεράστιες προσπάθειες τις οποίες καταβάλλει ώστε να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα. Ναι, θα μπορούσε να κάνει περισσότερα, άλλα αυτό δε σημαίνει ότι πρέπει να κλείνουμε τα μάτια στα ήδη αρκετά πολλά τα οποία έχει προσφέρει για την αντιμετώπιση της πανδημίας.

Συγκεκριμένα, επιχειρείται καθημερινός συντονισμός μεταξύ των κρατών-μελών από ειδική ομάδα επιστημόνων η οποία εκδίδει ειδικές οδηγίες για κοινή αντιμετώπιση. Μια ενιαία γραμμή μας φέρνει πιο κοντά στην κανονικότητα της ελεύθερης μετακίνησης, χωρίς κλειστά σύνορα για λόγους υγείας. Περαιτέρω, για να δούμε την ευρωπαϊκή συνεισφορά, ας πάρουμε το παράδειγμα του επιστημονικού κλάδου στη χώρα μας. Μέρος του οικονομικού βοηθήματος το οποίο έλαβε προέρχεται από ενωσιακά κονδύλια. Συνολικά η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αποδεσμεύσει 3,4 τρισεκατομμύρια ευρώ για τη στήριξη των ελεύθερων επαγγελματιών και των εργαζομένων. Περαιτέρω, ελέγχει τα αποθέματα φαρμάκων, προστατευτικών масκών, αναπνευστήρων και άλλων υγειονομικών υλικών, ενώ ταυτόχρονα ιδρύει μηχανισμό υπεύθυνο για τη βέλτιστη κατανομή των υλικών αυτών στα διάφορα κράτη-μέλη ανάλογα με τις ανάγκες τους. Εξίσου σημαντική είναι και η συνεισφορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη χρηματοδότηση ερευνητικών προγραμμάτων για την ανάπτυξη εμβολίου, διαγνωστικών τεστ αλλά και θεραπειών για την καταπολέμηση του κορωνοϊού. Συνολικά 380 εκατομμύρια ευρώ έχουν δεσμευθεί για το σκοπό αυτό. Επιπλέον, δεν πρέπει να υποτιμάται και η συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον επαναπατρισμό χιλιάδων Ευρωπαίων πολιτών από τρίτες χώρες. Τέλος, δεν είναι ασήμαντα και τα οικονομικά μέτρα τα οποία έχουν λάβει τα θεσμικά όργανά της, όπως Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Βλέποντας όλη αυτή την κινητοποίηση, θα ήταν άδικο να πούμε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει κάνει αρκετά για την αντιμετώπιση αυτής της κρίσης. Το γεγονός ότι θα μπορούσε να κάνει ακόμα περισσότερα δεν πρέπει να υποβαθμίζει τη συνεισφορά της. Η συμβολή της δεν είναι αχρείαστη. Αντιθέτως, τώρα είναι η στιγμή κατά την οποία η αξία της μοιάζει όλο και πιο μεγάλη για τα κράτη-μέλη της, τα οποία σίγουρα θα ήταν αρκετά πιο αδύναμα σε αυτή τη μάχη χωρίς την ευρωπαϊκή βοήθεια και στήριξη.

Είναι, επομένως, θεμιτό να κάνουμε κριτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Νομίζω πως τής κάνει καλό. Την βοηθά να αναγνωρίσει τις αδυναμίες της, να τις βελτιώσει και ως εκ τούτου να εξελιχθεί. Δεν πρέπει, όμως, να αναλωνόμαστε μόνο στα κακώς κείμενα. Η καταπολέμηση του κορωνοϊού είναι ένα πεδίο στο οποίο η σημαντική συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης πρέπει να επισημανθεί και να επικροτηθεί. Και αν ακόμα κάποιοι επιμένουν να επισημαίνουν τα πολλά περισσότερα τα οποία θα μπορούσαν να γίνουν, μιλώντας για ευρωπαϊκή ανεπάρκεια, είναι επειδή ίσως δε θέλουν να παραδεχθούν ότι μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα θα υπήρχε αν τα κράτη-μέλη της τής παραχωρούσαν περισσότερη κυριαρχία. Είναι, όμως, αυτό κάτι το οποίο θέλουμε; Αβέβαιη η καταφατική απάντηση. Υπό το ισχύον κατακερματισμένο καθεστώς, λοιπόν, πρέπει όλοι να αναγνωρίσουμε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι αρκετή!

Ξεδιπλώνοντας το μίτο του προσφυγικού-μεταναστευτικού...

Της Ιωάννας Βάρρα

«Τσαντήρια κάνανε. Καταστροφή, μεγάλη καταστροφή. Να μην ξαναδούν τα μάτια μας τέτοια πράγματα. Το τι τραβήξανε αυτοί οι άνθρωποι δε λέγεται. Γινανε χάλια, χάλια. Άσε που ήταν ατιμασμένοι από εκεί που τους καταδιώκανε. Και κατόπιν εδώ που ήρθανε τα ίδια. Οι ντόπιοι δεν τους έβλεπαν με καλό μάτι. Τους βρίζανε. Χίλια δυο. Φύγετε από δω ρε! Τους κλέβανε κιόλας. Απατεώνες». Αυτά αναφέρει σε ένα απόσπασμα από την αυτοβιογραφία του ο Μάρκος Βαμβακάρης για τους πρόσφυγες της Μικράς Ασίας.

Ποιος πρόσφυγας και μετανάστης δεν έχει να σου πει τέτοιο βίωμα; Η ιστορία είναι κοινή και επαναλαμβανόμενη είτε ξεριζώθηκαν από τον τόπο σου στο παρελθόν είτε ξεριζώνεσαι τώρα είτε θα ξεριζωθείς κάποια στιγμή στο μέλλον. Άλλωστε, οι πρόσφυγες και οι μετανάστες είναι «εγώ» και «εσύ» υπό διαφορετικές συνθήκες, σε έναν τόπο, στον οποίο η ζωή είναι ή αδύνατη ή εφιαλτική.

Τα πράγματα έχουν έρθει έτσι και σήμερα η Ελλάδα έχει το ρόλο της χώρας υποδοχής. Από το 2015 περίπου 880.000 καταγεγραμμένοι υπήκοοι τρίτων χωρών και ανιθαγενείς έχουν εισέλθει στα εδάφη της. Εδώ είναι η δική τους «Γη της Επαγγελίας». Σίγουρα κάτι μακρινό από τα προηγούμενα βόσανά τους, αλλά και κάτι αρκετά λιγότερο από την οριστική τους σωτηρία. Μέσα στα hotspots στοιβαγμένοι. Η Μόρια, με αρχική χωρητικότητα 3.000 ατόμων, πλέον ξεπερνά τα 18.000. Αυτοσχέδιες σκηνές με καθημερινούς επισκέπτες αρουραίους και φίδια, ντους το οποίο αντιστοιχεί σε 500 άτομα, κλοπές και βιασμοί. Στιγματίζονται με ισχυρά ψυχικά τραύματα, αποσύρονται πλήρως από την καθημερινότητα και σιωπούν. «Σύνδρομο παραίτησης» το ονομάζουν.

Το προσφυγικό-μεταναστευτικό είναι ζήτημα ευαίσθητο και απαιτεί λεπτεπίλετους χειρισμούς. Η αμιγώς πολιτική του αντιμετώπιση είναι καταδικασμένη να αποτύχει, η αμιγώς ανθρωπιστική του αντιμετώπιση είναι ιδανική αλλά ανεπαρκής και ουτοπική. Η λύση βρίσκεται κάπου στη μέση και η πραγματικότητα απέχει κατά πολύ από αυτή...

Το ντόμιο της ανεπαρκούς αντιμετώπισης.

Η Ελλάδα με την πολιτική την οποία υιοθέτησε προσέθεσε πολλά βάρη στη ζυγαριά διαχείρισης των προσφυγικών-μεταναστευτικών ροών. Το κύμα αντιδράσεων από τους δικαιωματιστές, όταν υψώθηκε το φράγμα στον Έβρο το 2011, οι δηλώσεις στελεχών της προηγούμενης κυβέρνησης ότι δεν υπάρχουν θαλάσσια σύνορα και η αντίστοιχη πολιτική έκαναν την αυτονόητη νομιμότητα διαφύλαξης των κερασιών και θαλάσσιων κρατικών συνόρων να φαντάζει ως απανθρωπιά και νομιμοποίησαν την ανοχή στην παράνομη μετανάστευση ως ένδειξη ανθρωπισμού και προοδευτισμού. Οι μετανάστες ουκ ολίγες φορές αντιμετωπίστηκαν ως πρόσφυγες με ό,τι αυτό συνεπάγεται και αναλώθηκαν σε παιχνίδια «πολιτικής ορθότητας» για το πόσο προσβλητικό είναι να χαρακτηρίσεις τον παρανόμως εισελθόντα στη χώρα μετανάστη ως «λαθρομετανάστη». Ο ανθρωπισμός, όμως, μετριέται με το κατά πόσο θα δεχθείς τον κατατρεγμένο πλησίον σου χωρίς μέτρα και σταθμά: Ο προοδευτισμός είναι να αντιλαμβάνεσαι τη χώρα σου ως χώρο φιλοξενίας και μόνο: Διαστρεβλώσεις και αφόρτες ιδεοληψίες οι οποίες αγοράστηκαν από πολλούς με το τίμημα του συναίσθηματισμού και πληρώθηκαν ακριβά όταν ύστερα το ποτήρι ξεχείλισε.

Οι ροές όλο και αυξάνονταν και τα κέντρα ήταν υπερπλήρη. Το προβλεπόμενο σύστημα παροχής ασύλου ήταν δυσκίνητο για να μπορέσει να συμβαδίσει με τις εξελίξεις. Για να ολοκληρωθεί μια διαδικασία ασύλου χρειάζονταν μέχρι και δώδεκα έτη! Η αλλαγή κυβερνήσεως το 2019 έκανε αισθητή μια μεταστροφή της πολιτικής ως προς την περιφρούρηση των συνόρων. Ως προς αυτό είχε και την κοινή γνώμη σύμμαχο της. Ο «Έλληνας είναι φιλόξενος και ανθρωπιστής». Έχει, όμως, και την αχίλλεια πέτρα του. Μην τού διαταράξεις την ασφάλεια, την άνεση και την τάξη του. Και ποιος να τον κατακρίνει για αυτά; Τουλάχιστον είναι ειλικρινής. Το 64%, λοιπόν, των Ελλήνων δήλωσαν ότι οι ανθρωπίνες ροές έχουν αρνητικό αντίκτυπο στη χώρα και το 60% πως δε θα αποδέχονταν κλειστό κέντρο υποδοχής στην περιοχή τους. Refugees welcome! Αλλά μακριά από εμάς όπου αλλού!

Το ποδήλατο της Ελλάδας για να τρέξει έπρεπε να αλλάξει ταχύτητες. Ο νέος Νόμος 4636/2019, με αισθητά μικρότερες προθεσμίες, προβλέπει περάτωση της διαδικασίας χορήγησης ασύλου εντός εξαμήνου και πέντε παράλληλες διαδικασίες εξέτασης των αιτήσεων. Τα βήματα, αν και προς θετική κατεύθυνση, δεν αρκούν. Χρειάζονται άλλαμα. Επαρκής στελέχωση των Υπηρεσιών Ασύλου

και δημιουργία κλειστών δομών, όχι για να βγάλεις το ναζιστικό άκτι, όπως σου προσάπεται, αλλά για να έχεις τον έλεγχο των διερχομένων των οποίων η νομιμότητα του status παραμονής ακόμα ερευνάται. Η ίδια η διεθνής πραγματικότητα με τη βούλα της Δικαιοσύνης (υπόθεση Ilias και Ahmed κατά Ουγγαρίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) παρέχει τη βάση για περιορισμό της ελευθερίας της κυκλοφορίας στην ελληνική επικράτεια για να μη «λιάζονται οι μετανάστες και ύστερα εξαφανίζονται». Επίσης, η δικαστική προστασία οφείλει να είναι πλήρης, αποτελεσματική και προ πάντων ταχύτατη. Η δοκιμασία για το αν η Ελλάδα είναι κράτος δικαίου δεν κρίνεται μόνο από το αν προβλέπονται ή παραλείπονται ένδικα μέσα κατά προσφυγών και αιτήσεων ακυρώσεως από πρόσφυγες ή μετανάστες.

Ενωσιακή αλληλεγγύη: Ψάξε, ψάξε δε θα την βρεις!

Το ζήτημα δεν είναι τι έκανε η Ευρώπη για να λύσει το μεταναστευτικό-προσφυγικό, αλλά το τι δεν έκανε: ορθότερα, τι δεν ήθελε να κάνει. Πρόκειται ξεκάθαρα για έλλειψη βούλησης και παιχνίδι συμφερόντων, αλλιώς, θα έπρεπε να μιλάμε για ανικανότητα και αμφισβήτηση της ισχύος της. Ο Κανονισμός Δουβλίνου III έριξε τον κλήρο στις θαλάσσιες οδοές της Ευρώπης. Τα κερασιά σύνορα φυλάσσονται. Τα θαλάσσια πώς; Όταν η βάρκα δει το λιμενικό, ανοίγει στα δυο και η εθνική αποστολή από αρμόδια για τη φύλαξη των συνόρων γίνεται ομάδα διάσωσης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση προτίμησε να μην υιοθετήσει ένα κοινό ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου, μια αναλογική κατανομή των ροών με κριτήρια προκαθορισμένα, και αναλώθηκε σε μια πολιτική ημιμέτρων με προγράμματα μετεγκατάστασης τα οποία βρήκαν σθεναρή άρνηση και ανυπακοή από τις χώρες του Visegrád. Θα έλεγα ότι η Ευρώπη κλήθηκε να συνδυάσει τη ρητορική του ανθρωπισμού και την πολιτική της συμφεροντολογίας επικαλούμενη την αυτονομία και τη διακριτική ευχέρεια των κρατών-μελών της.

Ο Tayyip Erdoğan στο τράπεζι ως chip leader.

Τα πολιτικά γεγονότα είναι σαν τα παγόβουνα. Βλέπεις μόνο την κορυφή τους και χρειάζεται να ψάξεις βαθιά για να δεις τον τεράστιο όγκο τους, τα κίνητρα πίσω από τις τελικές κινήσεις. Με την κοινή δήλωση Ευρωπαϊκής Ένωσης-Τουρκίας το 2016, ο Τούρκος Πρόεδρος και έσπασε το τράπεζι και σάκις δεν τού άρεσε το ξαναέστηνε: Ευρωπαϊκά κονδύλια για τη διαχείριση των ροών και συνεργασία με τους διακινητές για να στέλνει ανοχή της γηραιάς ηπειρώτικης μεταναστευτικής Πλημμυρίζει την Ευρώπη με άτυχους ανθρώπους για να θυμίζει ποιος έχει και το μαχαίρι και το καρπούζι. Θέλει ασφαλείς ζώνες στη Συρία για να στεφθεί de facto ιδρυτής πόλεων, θέλει κατάργηση των θεωρήσεων visa, θέλει συνέχιση ενταξιακών διαπραγματεύσεων, θέλει ανοχή της γηραιάς ηπειρώτικης μεταναστευτικής του στον πόλεμο της Μέσης Ανατολής. Ένα αλισβερίσι ασύμμετρων «θέλω» και «δώσε». Ένας πόλεμος προπαγάνδας με εργαλειοποίηση ανθρωπίνων ζωών και ανύπαρκο συναίσθηματισμό. Και η Ευρώπη σαν να προσπαθεί και να μην μπορεί να φέρει κάποια ισοροπία. Ούτε έτσι το βασικό, δηλαδή, να υπάρξει συνεργασία ελέγχου και διαχείρισης. Μια άνιαση διαπραγμάτευση. Μια αποδοχή μιας εν δυνάμει και κατ'επίφαση εξευρωπαϊσμένης Τουρκίας. Μια διαρκώς στίθαση Τουρκία.

Πίσω από τις κουρτίνες του ανθρωπισμού.

Δε θα παραθέσω γενικόλογους αφορισμούς, γιατί εν ουδεμία περιπτώσει υποβαθμίζω το σημαντικό έργο των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Ωστόσο, υπολειπομένων του κρατικού μηχανισμού αρκετές εξ αυτών είναι: «Θα γίνω χαλίφης στη θέση του χαλίφη». Χωρίς άρτιο σύστημα καταγραφής τους, στήθηκαν βιομηχανίες εξαπάτησης. Ζητιάνευαν χορηγίες και εισφορές από ανύποπτους ανθρώπους. Συνήθως, όμως, πίσω από ρητορικές αγαθοεργίες, δεν κρύβονται αγνά κίνητρα.

Είναι δύσκολο να εξισορροπήσεις την πολιτική με τον ανθρωπισμό. Είναι δύσκολο να υπερασπιστείς τον τόπο σου, χωρίς να χάσεις τον ουμανισμό σου. Είναι η ιδεολογία σου, η αδυναμία σου ή η δύναμη σου, η πολυπλοκότητα της κατάστασης, τα πολλά μέτωπα στο παιχνίδι, ο συσχετισμός δυνάμεων οι οποίες δε σου επιτρέπουν να δεχθείς στον τόπο σου ανθρώπους λιγότερο τυχερούς από εσένα.

Λοιπόν, για πες! Where shall they go? To the left, where nothing's right? Or to the right where nothing's left?...

Roboworld: The beginning of an era...

Της Δήμητρας Καπρούλια

Χρονολογία: 1956. **Τοποθεσία:** Αμερική. **Δημιουργία:** Διάνοιξη νέας διάδοσης προς την τεχνητή νοημοσύνη για τη σύμπραξη της στο πεδίο της ιατρικής επιστήμης.

Έτος: 2020. Προσπάθεια ελέγχου κολοσσών παραγωγής μηχανημάτων τεχνητής νοημοσύνης, οι οποίοι δρουν πέρα από την Ευρώπη. Χιλιάδες υπολογιστικά συστήματα, με στοιχεία ανθρώπινης μιμητικής συμπεριφοράς, όπως καταγραφή συμβόλων και επίλυση προβλημάτων, καθίστανται ικανά να υποκαταστήσουν μερικώς ή ολικώς την ανθρώπινη φύση και να συνδράμουν στη διευκόλυνση της καθημερινότητας των ανθρώπων. Η σύζευξη πληροφορικής, μηχανικών επιστημών, νευρολογίας έδωσε ζωή σε ειδικής κατασκευής υπολογιστές για την επίτευξη ειδικών σκοπών: ρομποτική, δυνατότητα μηχανικής όρασης, δημιουργία κυττάρων γενετικής μηχανικής για τη μεταμόσχευση οργάνων. Πρόκειται για χρήση αλγοριθμικών μεθόδων και συμβόλων, για ψήγματα νόησης σε μηχανικές δημιουργίες με κινήσεις ακρίβειας και προγραμματισμού.

Αν και ο άνθρωπος κρατεί ακόμη τη σκυτάλη των αποφάσεων και καθορίζει με ακρίβεια και αυξημένη προσοχή τις δημιουργίες αυτές, εν τούτοις, δεν έχει εξαιρεθεί ο κίνδυνος αντικειμενικοποίησης του υποκειμένου, αντιστροφής των ρόλων, δημιουργίας μηχανών με λογισμικά υβριδικών πράξεων, ανθρώπινων και μηχανικών, με ασαφές ή ακαθόριστο νομικό πλαίσιο. Είναι αδιαμφισβήτητο πως η ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης είναι σε θέση να επιλύσει σειρά δυσχερειών, οι οποίες μέχρι πρότινος φάνταζαν αφιελτικές. Από την κατασκευή συνθετικών κυττάρων με τεράστια ομοιότητα προς τα ζωντανά για τη θεραπεία της λευχαιμίας και την επιτυχή διενέργεια μεταμοσχεύσεων έως συστήματα τα οποία επιτρέπουν την καταγραφή μνήμης, ώστε να παράγουν αξιόπιστο έργο χωρίς κόπο (αντί ενός χειροκίνητου τρόπου), οι αλγόριθμοι αυτοί είναι ικανοί να διευκολύνουν την καθημερινότητα, να βελτιώσουν τεχνολογικές οικιακές ή επιχειρησιακές κατασκευές, να εισφέρουν στην ολότητα ακρίβεια, αποτελεσματικότητα και εξοικονόμηση χρόνου.

Φαντάζει ιδανικό για τα κράτη. Στην πράξη, ωστόσο, εντοπίζεται σωρεία κωλυμάτων. Ο πρόσφατος Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν κατόρθωσε να αναχαιτίσει τη δύναμη εμπορικών τιτάνων, οι οποίοι είχαν διοχετεύσει στην παγκόσμια αγορά πλήθος σχετικών προϊόντων και υπηρεσιών. Ήδη από το 2017 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θέλησε να οριοθετήσει τις διεθνείς κινήσεις χωρών, όπως των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και της Κίνας, μέσω ενός νομοσχεδίου για τη ρομποτική και την τεχνητή νοημοσύνη εν γένει. Το 2019 δημοσιεύθηκε ένας Κώδικας Δεοντολογίας, εν τούτοις, έως και σήμερα δεν έχει καταστεί εφικτή η παραγωγή νομοθεσίας για την επαρκή προστασία του καταναλωτή, την ασφάλεια των προϊόντων και την απαγόρευση διακρίσεων στην προστασία. Απαιτείται κατά τούτο σύμπληξη περισσότερων ευρωπαϊκών κλάδων και ένα minimum συναίνεσης των lobbies της παγκόσμιας οικονομίας.

Σε εθνικό επίπεδο, ακόμη και αν το κράτος-μέλος επιθυμεί να ρυθμίσει το φλέγον αυτό ζήτημα, οφείλει να έχει ως γνώμονα την εναρμόνιση των παραγόμενων κανόνων με τις γενικές αρχές του Ευρωπαϊκού Δικαίου και της

ενδεχόμενης μελλοντικής πρόσκρουσής τους σε αυτές. Αξίζει να σημειωθεί ότι έχει ήδη αποφασιστεί η επένδυση 2,5 δις ευρώ από τον προϋπολογισμό του 2021-2027 και η ενεργοποίηση ευρωπαϊκής συμμαχίας για την τεχνητή νοημοσύνη. Ο ιδανικός στόχος είναι η ενημέρωση και διάδοση των προοπτικών της εφαρμογής της στα κράτη-μέλη και στην ευρωπαϊκή αγορά. Ήδη αρκετά κράτη έχουν συνάψει συμβάσεις ψηφιακής συνεργασίας και οι πολίτες των κρατών-μελών επιθυμούν σαφέστερη ευρωπαϊκή ρύθμιση, με γνώμονα την προστασία των θεμελιωδών τους δικαιωμάτων, την προστασία του καταναλωτή και των εργαζομένων. Τις ανάγκες αυτές φαίνεται να αφουγκράζεται η Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία επιθυμεί, κατά τις διατυπώσεις της στην επίσημη ιστοσελίδα της, την επίτευξη ενιαίας ρύθμισης για τη διασφάλιση της ανθρωποκεντρικής ανάπτυξης της τεχνητής νοημοσύνης.

Σε κάθε περίπτωση καθίσταται επιτακτική ανάγκη η ανάπτυξη ενός πλαισίου, το οποίο θα λειτουργεί αποκλειστικά προς όφελος των πολιτών, για τη βελτίωση της υγείας και των μεταφορών, για την αρμονική συνύπαρξη στην εννομούμενη δημοκρατική κοινωνία. Πυλώνες αυτής της προσπάθειας δεν μπορούν παρά να είναι η διακρατική συνεργασία και εμπιστοσύνη, ο σαφής καθορισμός ορίων και η εποπτεία από και για τον άνθρωπο. Δεν πρέπει να λησμονούμε πως η τεχνητή νοημοσύνη δεν αποτελεί παρά ανθρώπινη εφεύρεση, με επίκεντρό της -και όχι εργαλείο της- τον άνθρωπο. Επίσης, πάση θυσία πρέπει να ληφθεί υπόψη ο τρόπος χρήσης οποιασδήποτε δημιουργίας. Δεν αρκεί η ρητή και θετική συναίνεση των πολιτών, αφού δε θα κατορθώσει να αναχαιτίσει τους κινδύνους οι οποίοι ελλοχεύουν από την αλόγιστη χρήση του εκάστοτε δημιουργήματος.

Έχει αποδειχθεί ιστορικά πως η ανθρώπινη φύση είναι πολλές φορές αυτοκαταστροφική και συνάμα απρόβλεπτη. Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε με βεβαιότητα ότι ένα κράτος δε θα προβεί σε καταχρηστική άσκηση των εν λόγω δημιουργιών, με καταστροφικές για την ανθρωπότητα συνέπειες. Τίθεται το ζήτημα κατά πόσο είναι εφικτή να εξισορροπηθούν τα συμφέροντα μεγάλων οικονομικών κύκλων με τα ανθρώπινα δικαιώματα και αυτό να αποτυπωθεί στο νέο κανονιστικό πλαίσιο. Πρόσφατα εκφράστηκαν ιδιαίτεροι φόβοι σχετικά με την τεχνολογία αναγνώρισης προσώπου από τα smart-phones, μεταξύ άλλων και επειδή το νομικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν αρκούσε ώστε να αναχαιτίσει την παραγωγή τους. Έτσι, κατέστη δύσκολο να καθοριστεί με Κανονισμούς και Οδηγίες εκ των υστέρων όρια και απαγορεύσεις.

Σε κάθε περίπτωση η Ευρωπαϊκή Ένωση οφείλει να κινηθεί με βάση τις αρχές τις οποίες η ίδια έχει θέσει. Διακρατική συνεργασία, σεβασμός στην αρχή της ελεύθερης μετακίνησης των αγαθών, αλλά κυρίως αίσθημα εμπιστοσύνης και ασφάλειας, με τα ανθρώπινα δικαιώματα να βρίσκονται στο κέντρο οποιασδήποτε δράσης της. Η ανθρωπότητα ουκ ολίγες φορές έχει πληγεί από την αυταρχικότητα, την απομόνωση, την ανάγκη υπεροχής και κυριαρχίας. Τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και οι δυνατοί παίκτες των διεθνών αγορών πρέπει να καταλείψουν τους πόρους κατά τρόπο ώστε να αποφέρουν μόνο οφέλη για την ανάπτυξη και υποβοήθηση της ανθρώπινης ζωής.

Υποθεση Harvey Weinstein: Η αρχή του τέλους...

Της Μιρέλας Διαλετή

Το τέλος του άλλοτε ισχυρού χολιγουντιανού παραγωγού δείχνει να είναι η αρχή μιας νέας εποχής για τα γυναικεία δικαιώματα, τη διαφάνεια και την αξιοκρατική αναρρίκηση σε υψηλά ιστάμενες θέσεις, οι οποίες αποτελούσαν μέχρι τώρα για τις γυναίκες γυάλινες οροφές, αλλά και για το κίνημα "Me Too" το οποίο ενέπνευσε μόλις λίγα χρόνια πριν σε χιλιάδες γυναίκες την ανάγκη για αλλαγή, έκφραση, Δικαιοσύνη και για διεκδίκηση της θέσης που δικαιωματικά τούς ανήκε στον επαγγελματικό ήλιο. Στις 11 Μαρτίου 2020, το Δικαστήριο της Νέας Υόρκης επέβαλε στο Harvey Weinstein ποινή φυλάκισης 23 ετών, σφραγίζοντας μια πολύκροτη πλην πολύκαιρη υπόθεση, η αρχή της οποίας ανατρέχει πίσω στον Οκτώβριο του 2017.

Το χρονικό της υπόθεσης του Harvey Weinstein αρχίζει όταν σχετική έρευνα των New York Times φέρνει στο φως μαρτυρίες για σεξουαλική παρενόχληση οι οποίες στρέφονται κατά του μεγάλου παραγωγού και διανύουν μια ολόκληρη τριακονταετία. Όταν τον ίδιο μήνα, Οκτώβριο του 2017, ιδιαίτερα γνωστά ονόματα του Hollywood, μεταξύ των οποίων και οι Angelina Jolie, Gwyneth Paltrow Asia Argento, καταγγέλλουν τον παραγωγό για βιασμούς και σεξουαλικές παρενοχλήσεις, η κατάσταση φαίνεται να ξεφεύγει των απλοστευτικών ορίων μιας ακόμα μιαιφάνης συκοφαντικής δυσφήμισης οικονομικής σκοπιμότητας. Θα χρειαστεί ένας ακόμα μήνας, πολυύριθμες καταγγελίες και διαγραφή από την ακαδημία των Oscars για να αρχίσει η προβλεπόμενη προανακριτική διαδικασία. Δεδομένης, όμως, της παρελθούσης τριακονταετίας, της προβλεπόμενης παραγραφής και της αδυναμίας δίωξης τόσο παιδιών εγκλημάτων, ο Harvey Weinstein συλλαμβάνεται για σεξουαλική κακοποίηση μόνο κατά της Lucia Evans, η μαρτυρία της οποίας ανέτρεξε στο λιγότερο μακρινό για τα δικονομικά δεδομένα 2004. Η υπόθεση παρουσιάζει πολλά κενά και η καταγγελία της Lucia Evans φαίνεται να αποτελεί συκοφαντική δυσφήμιση. Οι κατηγορίες αρχίζουν αργά αλλά σταθερά και καταρρέουν. Αρχικά, μοιάζει αδύνατο να έχει κάνει κάτι από όσα τού αποδίδονται. Ο πανίσχυρος παραγωγός του Hollywood συνεχίζει για λίγο καιρό να αποτελεί αγαπημένο παιδί της αυτοκρατορίας η οποία τον ανέδειξε τον ανέδειξε.

Όλα αλλάζουν γρήγορα. Η παντοκρατορία του παραγωγού έχει υποστεί ήδη βαριά πλήγματα και το δόγμα το οποίο θεωρεί κάθε δυσφήμιση και δύναμει διαφήμιση δεν τον ευνοεί. Μια καριέρα χτισμένη στη δημοσιότητα είναι φυσικό επόμενο να αλεστεί από την ίδια, γεγονός το οποίο ο Harvey Weinstein αρχίζει να αντιλαμβάνεται με το δύσκολο τρόπο. Ύστερα από μια διαδικασία σχεδόν 18 μηνών, ο Harvey Weinstein μπαίνει στο Δικαστικό Μέγαρο της Νέας Υόρκης σαν μια σκιά του πάλοι πότε αυτοκρατορικού

κινηματογραφικού εαυτού του, με τα 81 Oscars και τις πασίγνωστες ταινίες οι οποίες σημάδεψαν την αισθητική ολόκληρων γενεών. Ο ίδιος καταδικάζεται τελικά σε 20 χρόνια φυλάκιση για την κατηγορία ότι υποχρέωσε σε στοματικό σεξ τη βοηθό παραγωγής Miriam Haley το 2006, ενώ στην ποινή προστέθηκαν και ακόμα 3 χρόνια για το βιασμό μιας ακόμα γυναίκας. Τον Απρίλιο του 2020, μόλις ένα μήνα μετά την καταδίκη του, καταθέσεις, μαρτυρίες και καταγγελίες συνεχίζουν να φέρνουν στο φως στοιχεία για νέες υποθέσεις σεξουαλικών κακοποιήσεων και σχηματίζεται νέα δικογραφία κατά του παραγωγού, αυτή τη φορά για σεξουαλικά εγκλήματα τα οποία ανατρέχουν μόλις στα χρόνια μετά το 2010.

Η τελευταία φωτογραφία του Harvey Weinstein, η οποία τον απεικονίζει να μπαίνει υποβασταζόμενος στο Δικαστήριο για να ακούσει την ποινή της καταδίκης του, θα μείνει σίγουρα στη φεμινιστική ιστορία της δεκαετίας μας, ως το σύμβολο μιας αυτοκρατορίας, η οποία πλήττεται και καταρρέει, μιας αυτοκρατορίας, η οποία λυγίζοντας, υπό το βάρος τόσο ενωμένων γυναικείων φωνών να καλούν τη Δικαιοσύνη, αλώνεται. Και αυτό, γιατί η καταδίκη του Harvey Weinstein δεν είναι μόνο ένας ακόμα αγώνας κατά των στερεοτύπων της πατριαρχικής καταπίεσης και των αυτονόητων γυναικείων δικαιωμάτων, ο οποίος έτυχε λόγω δημοσιότητας, ορμής και σύγχρονων μέσων διαφήμισης να κερδηθεί, αλλά μια δυνατή, κάθετη επισφράγιση της αρχής ενός μεγάλου τέλους.

Ενός τέλους το οποίο φαίνεται σήμερα περισσότερο από ποτέ να έχει φτάσει, καθώς ο μεγάλος κινηματογραφικός παραγωγός δεν είναι ο μόνος παντοδύναμος άνδρας η αυτοκρατορία του οποίου καταρρέει υπό το ισχυρό κύμα αντιδράσεων χάρη στη γυναικεία συσπείρωση του κινήματος "Me Too". Η υπόθεση του επικεφαλής του πανίσχυρου τηλεοπτικού δικτύου Fox News, Roger Ailes, ο οποίος, ακολουθώντας μια αντίστοιχη πορεία, βυθίζεται το 2016 στο σκληρό πλήρωμα της ίδιας Δικαιοσύνης, είναι η απόδειξη ότι, παρά τον αργό ρυθμό της, η αποκαθάρωση της καθεστωτικής τάξης του πατριαρχικού δικαίου της πυγμής είναι καθ' οδόν και η ισότητα έρχεται κεράκι κεράκι μαζί της. Είναι πλέον εμφανές ότι οι όροι της μεγάλης κοινωνικής κλίμακας, αυτής στην οποία φτάνουν οι φωνές και τα αιτήματα περί Δικαιοσύνης, έχουν αρχίσει να αντιστρέφονται. Θα πρέπει, όμως, να αναρωτηθούμε αν συμβαίνει το ίδιο και σε μικρότερες κλίμακες, αν ο απόηχος μιας ή δυο μεγάλων καταδικών μπορεί να φτάσει και στο τελευταίο σκληρό προπύργιο αδικίας, επαγγελματικής, οικιακής και προσωπικής. Το σίγουρο είναι πως το τέλος έρχεται.

Δημόσιο Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο: The new entry στη Νομική Σχολή Αθηνών!

Του Νίκου Μάλαμα

Είσαι τελειόφοιτος της Νομικής και δεν ξέρεις σε ποιον από τους συνήθεις κλάδους Δικαίου να στρέψεις το ενδιαφέρον σου για τη συνέχεια των σπουδών σου; Ίσως θα ήθελες να ασχοληθείς με κάποιον τομέα του Δικαίου τον οποίο δεν έχεις διδαχθεί σε προπτυχιακό επίπεδο. Σε ελκύει η ευρύτερη διασύνδεση της νομικής με την οικονομική επιστήμη, ώστε να μελετήσεις κάποια τεμνόμενα μεταξύ τους σημεία, αλλά όχι μόνο. Τότε ίσως θα σου άρεσε η ιδέα να παρακολουθήσεις την ειδίκευση με τίτλο «Δημόσιο Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο (Financial Regulation)», η οποία εισήχθη, για πρώτη φορά, φέτος στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τομέα Δημοσίου Δικαίου της Νομικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Όπως προκύπτει και από την ονομασία της, το συγκεκριμένο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα είναι θεματικά απόλυτα εξειδικευμένο. Επιπλέον, κυρίως για όλους όσους δεν έχουν διδαχθεί Δημόσιο Οικονομικό Δίκαιο, δεν αποτελεί «φυσική συνέχεια» κάποιου από τους τομείς με τους οποίους έρχεται σε επαφή ένας φοιτητής στη διάρκεια των προπτυχιακών νομικών του σπουδών. Ευρύτερα εντάσσεται στο Δημόσιο Οικονομικό Δίκαιο και αποτελεί έναν από τους κλάδους του, καθώς οι κανόνες, οι οποίοι αποτελούν τις πηγές του, αποσκοπούν στη διαφύλαξη της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, ενός αιτήματος δημοσίου συμφέροντος.

Στο πλαίσιο αυτής της ειδίκευσης, ο φοιτητής θα μελετήσει κατ' αρχήν το θεωρητικό υπόβαθρο του κανονιστικού πλαισίου μέσω του οποίου επιδιώκεται η διασφάλιση της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος στους τέσσερις βασικούς πυλώνες του, δηλαδή, στις τράπεζες, στις αγορές χρήματος και κεφαλαίου (κεφαλαιαγορές), στις ασφαλιστικές επιχειρήσεις και στα συστήματα πληρωμών και διακανονισμού. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο σημείο αυτό αφενός μεν στην προληπτική ρύθμιση και στην προληπτική εποπτεία των επιχειρήσεων οι οποίες ασκούν δραστηριότητα στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, αφετέρου στους μηχανισμούς διαχείρισης κρίσεων φερεγγυότητας και ρευστότητας. Διευκρινίζεται ότι η προληπτική ρύθμιση αφορά στη θέσπιση των κανόνων με τους οποίους επιδιώκεται η διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και η προληπτική εποπτεία σχετίζεται με την παρακολούθηση από τις αρμόδιες δημόσιες αρχές της συμμόρφωσης των αποδεκτών των κανόνων με αυτούς.

Ας πάρουμε μια μικρή γεύση από την ύλη η οποία εμπίπτει σε καθέναν από τους τέσσερις πυλώνες. Στο Δημόσιο Τραπεζικό Δίκαιο οι ενδιαφερόμενοι θα ασχοληθούν με ζητήματα, όπως η προληπτική ρύθμιση και εποπτεία των τραπεζών, ο (σχετικά) νέος θεσμός της εξυγίανσης τραπεζών οι οποίες περιέρχονται σε κατάσταση αφερεγγυότητας, η εγγύηση των τραπεζικών καταθέσεων και ο τελικός αναχρηματοδοτικός δανεισμός, ο οποίος παρέχεται σε τράπεζες με προβλήματα ρευστότητας. Στο Δημόσιο Δίκαιο της Κεφαλαιαγοράς το ενδιαφέρον εστιάζεται, κυρίως, στο πώς μπορεί να επιτευχθεί η σταθερότητα, η αποτελεσματικότητα και η διαφάνεια των αγορών χρήματος και κεφαλαίων, καθώς και η προστασία των επενδυτών. Στο Δημόσιο Ασφαλιστικό Δίκαιο, εξετάζεται, κατ' αντιστοιχία με τα ισχύοντα με τις τράπεζες, η προληπτική ρύθμιση και εποπτεία των ασφαλιστικών επιχειρήσεων, ώστε να εξασφαλίζεται η εύρυθμη λειτουργία τους στο πλαίσιο του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Τέλος, στο Δημόσιο Δίκαιο των Συστημάτων Πληρωμών μελετώνται οι μηχανισμοί επίβλεψης από τις Κεντρικές Τράπεζες των συστημάτων πληρωμών και διακανονισμού, τα οποία αποτελούν τη βασική υποδομή του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Όλοι αυτοί οι επιμέρους πυλώνες του Δημοσίου Χρηματοπιστωτικού Δικαίου εξετάζονται με βάση τους κανόνες οι οποίοι ισχύουν σε διεθνές, ευρωπαϊκό (ενωσιακό) και εθνικό επίπεδο.

Τα παραπάνω μαθήματα είναι τα άμεσα σχετιζόμενα με το αντικείμενο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος, αλλά δεν είναι τα μοναδικά. Προσφέρεται ακόμα το μάθημα της Οικονομικής Ανάλυσης του Δημοσίου Δικαίου, στο οποίο δίνεται έμφαση στη μελέτη των κανόνων δικαίου από τη σκοπιά όχι της νομιμότητας, αλλά της αποτελεσματικότητας, και γίνεται ανάλυση εννοιών των θεσμικών και συμπεριφορικών οικονομικών. Επίσης, το Δίκαιο της Οικονομικής

και Νομισματικής Ένωσης μας εξοικειώνει με τους δύο βασικούς πυλώνες της, δηλαδή, την ατελή ακόμα οικονομική ένωση και την πλήρη νομισματική ένωση στο επίπεδο της Ευρωζώνης και ειδικότερα, με τη λειτουργία και τα καθήκοντα της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, η οποία βρίσκεται στο επίκεντρο της ασκούμενης ενιαίας νομισματικής πολιτικής και του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, ο οποίος διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο μετά την εκδήλωση της δημοσιονομικής κρίσης στην Ευρωζώνη.

Φυσικά, προσφέρεται και ένα ευρύ φάσμα μαθημάτων επιλογής ανάλογα με τα ενδιαφέροντα του καθενός, όπως Οικονομικό Ποινικό Δίκαιο και Εταιρική Διακυβέρνηση. Μάλιστα, από την επόμενη ακαδημαϊκή χρονιά εξετάζεται το ενδεχόμενο να προστεθεί στο πρόγραμμα σπουδών και η διδασκαλία ενός προαιρετικού μαθήματος βασικών αρχών μικρο- και μακρο-οικονομικής θεωρίας και πολιτικής, ώστε οι ενδιαφερόμενοι φοιτητές να διευκολύνονται στην κατανόηση ορισμένων κομβικών για το Δημόσιο Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο εννοιών, οι οποίες έχουν άμεση οικονομολογική εξήγηση. Γιατί, πράγματι, είναι δύσκολο να αναλογιστεί κανείς ότι θα μπορούσε να εργάζεται ως νομικός σύμβουλος σε μια δικηγορική εταιρία, για παράδειγμα, με εξειδίκευση σε θέματα της κεφαλαιαγοράς, χωρίς να διαθέτει τουλάχιστον βασικές γνώσεις οικονομικών.

Το Δημόσιο Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο χαρακτηρίζεται από μία ακόμα ιδιαιτερότητα. Η πλειοψηφία των κανόνων του εν λόγω κλάδου έχουν διεθνή αναφορά, με την έννοια ότι παράγονται από διεθνή fora. Πρόκειται για άτυπα όργανα, στα οποία μετέχουν κατ' εξοχήν, αλλά όχι αποκλειστικά, εκπρόσωποι εθνικών εποπτικών αρχών πολλών κρατών της παγκόσμιας κοινότητας. Ωστόσο, μη έχοντας το καθεστώς διεθνούς οργανισμού, οι κανόνες, τους οποίους υιοθετούν, στερούνται νομικά εξαναγκαστού χαρακτήρα (soft law). Εν τοις πράγμασι, βέβαια, με πολλούς μηχανισμούς καθίστανται υποχρεωτικοί. Οι κανόνες του Διεθνούς Χρηματοπιστωτικού Δικαίου αλληλοεπιδρούν με αντίστοιχους κανόνες του Ευρωπαϊκού Δικαίου, καταλήγοντας να επηρεάζουν άμεσα και το εθνικό δίκαιο. Αποτελεί, λοιπόν, εν ολίγοις, έναν κλάδο Δικαίου με μεγάλη ομοιομορφία σε παγκόσμιο επίπεδο και για αυτό χαρακτηρίζεται "Global Public Financial Law".

Οι απόφοιτοι, επομένως, ενός Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών με αντικείμενο το Δημόσιο Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο έχουν τη δυνατότητα να αναζητήσουν εργασία σε εταιρίες τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, καθώς και σε διεθνείς οργανισμούς ή υπερεθνικά όργανα. Γινόμαστε, άλλωστε, όλοι μάρτυρες του πόσο επηρεάζουν τον πολιτικοοικονομικό βίο αλλά και την καθημερινή μας ζωή γεγονότα, όπως η ασκούμενη από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα νομισματική πολιτική και τραπεζική εποπτεία ή η παρεχόμενη από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο χρηματοδοτική ενίσχυση των κρατών μελών της Ευρωζώνης.

Την πρωτοβουλία για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση της συγκεκριμένης κατεύθυνσης στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα ανέπτυξε ο Καθηγητής Δημοσίου Οικονομικού Δικαίου της Νομικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Χρήστος Γκρότσο, ο οποίος είναι και ο βασικός διδάσκων στην πλειοψηφία των μαθημάτων, καθώς αποτελούν το αντικείμενο της απόλυτης εξειδίκευσής του, με πολυσιδή συναφή δραστηριότητα τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Επίσης, το μάθημα της Οικονομικής Ανάλυσης του Δημοσίου Δικαίου διδάσκεται από τον Καθηγητή κ. Γιώργο Δελλή, ο οποίος έχει ασχοληθεί ιδιαίτερα με αυτήν τη θεματική ενότητα. Πολύτιμη είναι επίσης η συνεισφορά και άλλων εξαιρετών Καθηγητών του Τομέα Δημοσίου Δικαίου της Σχολής, όπως του κ. Γιάννη Δρόσου στο Δίκαιο της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, της κ. Γλυκερίας Σιούτη στο Δημόσιο Δίκαιο της Κεφαλαιαγοράς, της κ. Πατρίνας Παπαρηγοπούλου στο Δημόσιο Ασφαλιστικό Δίκαιο, της κ. Παρασκευής Μουζουράκη στο Δημόσιο Τραπεζικό Δίκαιο και του κ. Νίκου Παπασπύρου στη Θεωρία της Χρηματοπιστωτικής Ρύθμισης και Εποπτείας.

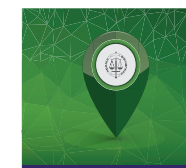
Συνιστάται ανεπιφύλακτα!

Η απόσταση δεν σας κρατά μακριά από την επιτυχία

Εκπαίδευση εξ αποστάσεως με live streaming και on demand

Παρακολουθήστε εξ αποστάσεως με ασφάλεια όλα τα τμήματα προετοιμασίας για τους νομικούς διαγωνισμούς

ΕΣΔΙ Διοικητική, Πολιτική - Ποινική Κατεύθυνση

Φροντιστήριο για τον Διαγωνισμό Συμβολαιογράφων

Ταχύρρυθμο τμήμα για τον Διαγωνισμό της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης

Νομικό Φροντιστήριο Προετοιμασίας Ασκούμενων Δικηγόρων & Πτυχιούχων Νομικών Σχολών Εξωτερικού

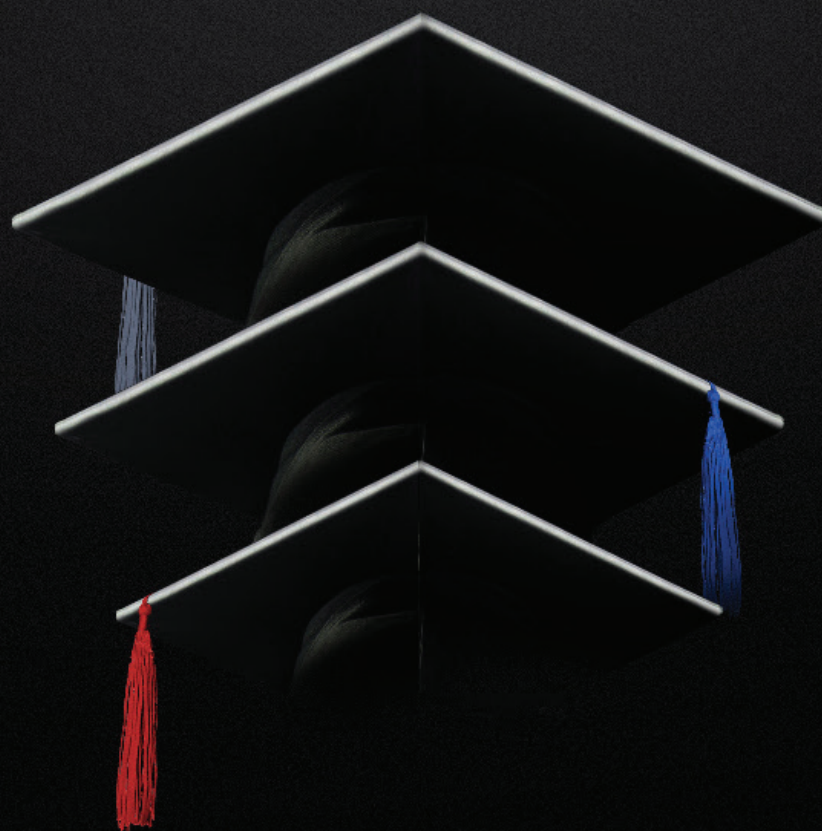
Εγγραφείτε δωρεάν στην εκπαιδευτική πλατφόρμα **edu.nb.org** και παρακολουθήστε **δοκιμαστικά** τα πρώτα μαθήματα όλων των τμημάτων προετοιμασίας πριν ολοκληρώσετε την εγγραφή σας στα τμήματα που σας ενδιαφέρουν.

Για πληροφορίες - εγγραφές: T 210 3678924

www.acg.edu

The American College of Greece.
Where one success leads you to the next one.

The American College of Greece is a leading educational institution consisting of **Pierce, Deree and Alba Graduate Business School**. Our model of transformative education and our high standards across all educational programs ensure we can grow people who will make a difference. **Come build the future with us.**

Deree and Alba are accredited by NECHE, the US Association that accredits top US colleges and universities. The Deree undergraduate programs are validated by the Open University, UK. Specific Alba programs are AMBA - and EPAS - accredited.